

* * *
A. A. Mureșianu:

Ion Mușlea:

Ion Georgescu:

A. A. Mureșianu:

Ax. B.

Carol M. Göllner:

Ciprian Porumbescu

Iluzia „dacică” (III)

„Insemnările” preoților dela biserica de pe Tocile (1815-1861)
 Gh. Barițiu, autor dramatic

„Compania” de comerț levantin a Brașovului în lumina novelor doc. publ. de dl N. Iorga

Scrisori vechi

Un articol în limba germană de Aug. Treb. Laurian

PARTEA LITERARĂ :

Ecat. Pitiș:

” ”

D. Olariu:

Heine - Ceușianu:

S. Tamba:

Ax. B.

Castanii

Cântec din amurg

Luminile în Tomis

Asra

Din stânga și din dreapta

Dări de seamă

ȚARA BĂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

SUB CONDUCEREA PROFESORULUI AX. BANCIU

Redacția și }
Administrația } Str. Mureșenilor No. 22, I. Brașov

Abonamente și achitări de abon. se pot face și la d. D. Berbecar,
com., Str. Voevodul Mihai 7.

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260 ACHITAT DECURSIV LEI 300 NUMĂRUL LEI 50
Pentru străinătate Lei 400.—

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază.

Autorii, ale căror articole urmează să se publice, vor fi încunoștințați despre aceasta.

Extrase din articolele publicate în revistă se pot face plătindu-se tipografelei numai costul hârtiei și trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 540

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 03

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu putem trimite câte două exemplare din același nr. în contul *unui* abonament. Ni s'ar descompleta colecțiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toți abonații noștri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că și-au schimbat domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamațiunile prea întârziate nu le putem lua în considerațiune.

*

Oricine reține vre-un număr, se consideră abonat.

*

Meseriașilor și negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunța gratuit adresa în corpul revistei, anul întreg.

*

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista gratuit un an.

Administrațiunea.

Lucrările și revistele primite la redacție
vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste.

Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

ȚARA BÂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

Redacția și administrația: BRAȘOV, STR. MUREȘENILOR No. 22

Anul V.

Iulie-August 1933

No. 4.

Ciprian Porumbescu

*Cu 50 de ani în urmă, pe când natura își prăznuia reînvierea în belșug de podoabe de nuntă, în tresăriri și sbucniri avide de viață nouă — cântece de biruință ale vieții asupra morții — la Stupca, în Țara fagilor, un tânăr de 28 de ani — o altă primăvară — înainte de revărsatul zorilor zilei de 25 Mai st. v., cu mâna-i de ceară pe arcul zilelor sale de isbânzi, încremeni pe vecie, stors de ultima rezervă de rezistență pe care o mai putuseră opune tinerețele încredute morții necruțătoare. Era fostul profesor de muzică al liceului ortodox român din Brașov, **Ciprian Porumbescu.***

S'a scurs o jumătate de veac dela data aceasta incadrată în doliu național — căci C. Porumbescu n'a fost numai al Stupcei, nici numai al Bucovinei — și totuși sufletele înțelegătoare n'au putut uita pierderea dela 25 Mai 1883, — cum nu putem uita nici pierderea unui Cârlova, Bălcescu, Eminescu, Iosif, Cerna, Aurel Vlaicu și atâția alții smulși din viață înainte de vreme.

Se pare însă că unii aleși sunt predestinați să nu depășească o anumită vârstă, ca, prin prelungirea vieții lor, să nu umbrească prea mult pe cei care le urmează. Ciprian Porumbescu a fost dintre acești păscuți de Soartă. Prin ceeace ajunsese să ne dea în cursul câtorva ani abia, prea își dovedise posibilitățile de ascensiune.

Un singur an — dar ce an! — căci numai atât îi îngăduiseră Parcele, a fost de-ajuns ca acest necunoscut să cucerească de aici, din pretențiosul Brașov, ceeace alții nu pot cuceri nici după decenii de activitate: sufletul românesc de dincoace de Carpați, iar la moartea sa atât de timpurie: să prefacă lacrimile care 'ntovărășiseră entuziasmul smuls de triumfurile sale, în lacrimi fierbinți de reală durere.

Și C. P. a meritat și dragostea de care a fost înconjurat cât a viețuit aici și regretele stropite de lacrimi, prin perspectivele pe care le deschisese muzicei românești creațiile sale dintr'un singur an; cum își merită amintirea, caldă încă de duioșie, pe care i-o păstrează toți care-l supraviețuesc, ca și tributul de recunoștință pe care i-l aduc cei care-și dau seama: 1. ce însemnează, pentru direcția în care s'a dezvoltat muzica românească, cele peste 200 de compoziții rămase pe urma lui — unele din ele pe buzele tuturor (Pe-al nostru steag, Trei colori etc.) — patrimoniu comun, chiag de solidaritate națională, și 2. ce-ar fi însemnat, C P. dacă Atropos nu i-ar fi tăiat brusc firul vieții la o vârstă când abia se înfiripase **introducerea** la opera pe care o visa și pe care ai săi o așteptau dela acest suflet cuprins de sbuciumul sfintei creațiuni.

Meritul lui C. P. azi nu se mai contestă. Urmând calea indicată de Barițiu, Kogălniceanu, Russo, Alecsandri pentru naționalizarea literaturii noastre culte, el a înțeles, între primii, că nici muzică **națională** nu putem avea fără captarea și introducerea izvoarelor vieții genuine românești în arterele muzicii noastre culte. Și aceasta nu numai a înțeles-o, a și realizat-o, cu talent, în compozițiile pe care le-a putut fura unei boale neîndurătoare.

Și meritul acesta nu i-l vor putea diminua compozitorului lui „Crai Nou“ nici deceniile nici veacurile, oricâte se vor scurge de-acum înainte în abisul vremurilor.

* * *

Iluzia „dacică“

de Aurel A. Mureșianu

III.

Teoria istorică privitoare la epoca ante-romană a ținuturilor locuite de Români din Nordul Dunării, formulată de învățații noștri din a doua jumătate a veacului trecut — mai ales pe temeiul cercetărilor germane — se rezumă în următoarele:

„Dacii popor de neam *thrac* (din familia indo-europeană), înființată înainte de miezul secolului I-ii î. d. C., sub regele lor Burvista (Boerebistas) un regat puternic, între Nistru și Tisa, care-și întinse curând stăpânirea și peste Dunăre, în părțile thrace și illyrice la hotarele romane, cum și spre Apus până la poalele Alpilor, spre răsărit până la gura Niprului. Această unire a neamurilor *thrac*-*illyric* din țările dunărene făcea din regatul lui Burvista un vrăjmaș primejdios al Romei. Contra vecinului amenințător, Cesar proiectă o expediție, care însă fu zădărnicită prin moartea lui. Urmașul seu Octavian August (43 î. d. C. — 14 d. C.), întinzând stăpânirea Romei până la Dunăre, trimise o oaste în *Dacia* spre a pedepsi pe nepășnicul vecin care neliniștea noua cucerire: era prima oaste romană ce călca atunci *pământul Daciei*“. (Dimitrie Onciul, *Din istoria României*, p. 2).

Supunând din nou unei analize critice toate izvoarele istorice vechi și luând în considerare și ultimele rezultate ale cercetărilor arheologice și etnologice, ajungem la convingerea că cele înșirate mai sus nu mai sunt astăzi decât o frumoasă *poveste*.

Mai întâi de toate a vorbi de o *Dacie*, ca stat politic și național în înțelesul de astăzi, pe timpul lui Iuliu Caesar, este un anahronism. Înainte de pătrunderea noțiunilor politice și juridice romane în Nordul Europei, n'au existat aici state cu nume generice speciale și cu hotare fixe; n'a existat o *Dacie*, precum n'a existat nici o *Germanie*.

Amândouă aceste numiri au fost inventate și întrebuințate numai de Romani. Înainte de cucerirea romană n'a existat decât tribul „Gherf-manilor“ (numire celtă care cuprinde în sine cuvântul *războiu* = franț: *guerre*, engl: *war*) și popoarele *dacice* (*Dacorum gentes*), răspândite pe imensul cuprins dintre „pădurile herținice“ și Marea Neagră, *subt care însă Romanii nu înțelegeau numai pe Dacii*

propriu ziși, ci și pe celelalte neamuri germanice, celte și sarmato-slave cu care erau amestecați.

„Dacia“ politică a fost o creațiune pur romană și independentă de așa zisul popor al Dacilor, care după cucerirea Transilvaniei fu aproape cu totul expatriat, alungat peste munți *sau colonizat în provinciile din dreapta Dunării*, fără îndoială pentru a împlini și golurile pricinuite prin strămutarea în noua provincie cucerită a „nesfârșitei mulțimi de oameni din toată lumea romană“ (*infinitas copias hominum.... ex toto orbe romano*).

Înainte de epoca împăratului Traian în zadar vom căuta deci pomenirea țării Dacia la vre-un istoric sau geograf al anticității. Nu o cunoaște nici Strabon, deși vorbește mult despre Daci și despre Geți. Nici chiar Pliniu cel bătrân, care a trăit numai cu un sfert de veac înainte de Traian, nu știe nimic despre existența unei țări cu numele Dacia, deși face o scurtă descriere geografică a țărilor din Nordul Dunării, înșirând între „popoarele schitice“ (*Scytharum gentes*) de acolo și pe „Geții numiți de Romani Daci“ (*Ist. Nat., IV, 25*). Numai Florus întrebunțează odată (*Epitome, III, 4*) cuvântul Dacia, vorbind despre apropierea de „pădurile Daciei“ a proconsulului Curio, învingătorul Dardanilor, în deceniul al 8-lea înainte de Hr. (*Curio Dacia tenus venit sed tenebras saltuum expavit*). Florus a fost însă contemporanul lui Traian și a întrebunțat expresiile geografice ale timpului său. Tot așa și geograful Ptolemeu care a scris *după* întemeierea Daciei romane.

Nici scriitorii elini de dinainte de Traian cari pomenesc de atâtea ori pe „Geții“ din Nordul Dunării, nu știu nimic despre existența unui *stat* care să poarte numele Geția sau Dacia. Pentru toate ținuturile dela Răsărit și Miază-noapte ale Peninsulei Balcanice ei nu au decât o singură numire generală, *geografică* iar nu politică, aceea de *Tracia* (*Thrake sau Threike*). *Această numire scriitorii vechi o dădeau însă și ținuturilor din Nordul Dunării*. Ba în cele mai vechi timpuri Elinii numeau astfel tot Nordul și Răsăritul Europei până la „Hyperboreii“ de lângă Oceanul nordic și până la munții „Rhiphei“ (Uralii). Tracia era în vechea mitologie greacă numele unuia dintre cele patru continente ale lumii de atunci și împreună cu Asia, Lybia și Europa, erau toate patru considerate ca fiice ale lui Okeanos, Europa cuprinzând numai partea de Vest a continentului nostru, iar Tracia jumătatea lui de Răsărit.

De aceea numește și Ștefan Bizantinul pe Schiți „popor tragic“. Homer vorbește despre crivăț ca venind din Tracia (Iliada, IX, 5), iar Virgil, imitând pe Elini, numește „thrace“ (Threiciae.... Amazones) pe Amazoanele din regiunea râului Hypanis, Donul de astăzi (Aeneida, XI, 659). Am văzut și pe Herodot punând pe „Geți“ între Traci și atribuind obiceiuri trace și Agathyrzilor, și pe Trogus-Iustin, Diodor și Polyainos numind „rege al Tracilor“ pe Dromihaites cel din Nordul Dunării. Cuvântul trac a avut tot același sens vag și nehotărît la Elini ca și cuvintele schit, celt și get. Tracia *politică* de mai târziu, cu hotare definite între Macedonia, munții Haemus (Balcani) și Marea Egee a fost, ca și Dacia dela Nord, tot o creațiune a Romanilor.

De aceea nu trebuie să ne mirăm văzând pe marele cuceritor din Nordul Dunării Burevista, fiind numit în cea mai autentică inscripție contimporană grecească — vestita laudă a lui Acornion din Dionysopolis (colonie greacă dela Marea Neagră spre Nord de Varna de astăzi) — „cel dintâi și cel mai mare dintre regii *Thraciei*“ (Getica, p. 81). Izvoarele latine nu-l cunosc decât ca rege al „Dacilor“. Strabon care ne spune de altfel că „Grecii numeau Traci și pe Geți“ (Geografia, VII, 3), scrie despre „Getul“ Burevista că „a supus pe cele mai multe popoare vecine, stăpânirii Geților“ (Ibidem). Cu toate acestea izvoarele latine vorbind despre supușii lui, între cari erau și Celți și Suevi (Buri) și Illyri (Pannoni) și de sigur și Slavi (mai ales în Carpații nord-estici), nu-i nul mesc decât în general „Daci“. Am atras atențiunea și în capitulu- precedent asupra obiceiului de atunci de a se da și popoarelor supuse numele cuceritorilor. O nouă mărtuire în acest sens găsim și la Ammian Marcellin care, vorbind despre războinicii Alani, „vechii Massageți“, ne spune că „au slăbit prin multe biruințe și pe popoarele vecine, *încorporându-le și pe ele numelui lor propriu generic național*“ (Istoria XXXI, 2).

În categoria numelor generale și colective — sau am putea zice chiar fictive — de popoare ale anticității, trebuie deci să așezăm și pe acela al „Tracilor“, procedând totodată și la o fundamentală revizuire a întregii teorii lingvistice și etnografice, formulate în deceniile din urmă în jurul acestui enigmatic nume. Am văzut în cele expuse mai sus, și există și alte nenumărate dovezi,

că numele Trac a fost întrebuințat în primul rând în sens geografic.

Având în vedere marele amestec de rase din regiunile care au format și atunci „bulevardul“ Europei ar fi și absurd a ne gândi la o unitate și omogenitate etnică și lingvistică pe uriașa fâșie de pământ, care forma Tracia vechilor Elini. Srecurarea lentă dar continuă de elemente etnice aparținătoare raselor din Nordul și Răsăritul Europei a trebuit să aibă loc și în vremurile preistorice, precum o constată de altfel din ce în ce mai lămurit și arheologia. Toate rasele principale ale Europei de astăzi au fost mai mult sau mai puțin reprezentate și în etnografia acestei „Tracii“, care se întindea până în regiunile Boemiei de astăzi și ale Vistulei. Un rol însemnat a jucat în regiunile ei, în epoca republicii și a imperiului roman, și marea și puternica rasă a Celților, care a lăsat atâtea urme și pe plaiurile României de astăzi și mai cu seamă ale Transilvaniei. Unul din cele mai temute triburi ale acestor Celți, recunoscute ca atari aproape unanim de toți scriitorii vechi, au fost *Scordiscii*, cari locuiau aproximativ pe teritoriul Serbiei vechi. Iată însă ce ne spune despre aceștia L. Annaeus Florus în Cartea III, cap. 3. a. Istoriei sale: „Cei mai feroci dintre toți Tracii au fost Scordiscii“ (*Saevissimi omnium Thracum Scordisci fuere*). Dar sub numele de Traci în înțeles geografic întâlnim și popoare germanice. Sunt mai întâi de toate Buri, despre cari Dion Cassiu ne spune că au fost „aliați ai Dacilor“ în timpul luptelor lor cu împăratul Traian (Istoria romană, LXVIII, 8). Tot un „Trac“ în înțeles geografic a fost și împăratul Maximin, născut în „Tracia“ dintre Dunăre și Balcani, din tată got și mamă alană. Iornandes reproduce din istoria lui Symmachos și o anecdotă interesantă din viața acestui împărat, pe care nu-l uită în scrierea sa „pentru ca să arete că națiunea Goților a ajuns în imperiul roman până la cea mai înaltă treaptă“ (De origine actibusque getarum, Cap. 15). Iornandes citează însă și niște vorbe ale împăratului Septimiu Sever (193–211 după Hr.), care se adresează lui Maximin cu cuvintele „măi Trace“! Iuliu Capitolin ne spune în biografia acestui Barbar ajuns pe tronul Cezarilor, că el își cumpărase proprietăți în locul său natal din „Thracia“, unde „stătea în legături continue cu Goții, cari îi erau foarte devotați ca unui *connațional* al lor“. Originea aceasta a împăratului Maximin,

care de altfel n'a putut domni decât scurt timp, o trădează și înfățișarea și statura lui uriașe — măsura „opt picioare“ în înălțime — precum și firea sa nordică extraordinar de fioroasă și crâncenă. „Nu s'a pomenit niciodată un monstru mai grozav pe acest pământ“ — scrie Capitolin. Numele de Maximinus Thrax (Maximin Tracul), cu care acest împărat e cunoscut în istorie și care nu este o poreclă națională ci numai pur geografică, a indus însă în eroare pe mulți aderenți convinși ai purității și unității *naționale* traco-geto-dacice, cari vor fi privit de sigur și în acest Goto-Alan, ridicat din simplu călăraș roman la culmi nebănuite, un strămoș autentic al Românilor de astăzi.

În ce privește numirea de Traci dată rasei cele mai numeroase din întreg cuprinsul geografic al Traciei eline, trebuie să constatăm cu regret că s'a abuzat prea mult de ea, deoarece *știința nu s'a pronunțat încă definitiv asupra ei*. Tot ceea ce s'ar putea spune cu mai multă sau mai puțină aproximație este constatarea banală că Tracii au aparținut „familiei indo-europene“, definiție vagă și astăzi din ce în ce mai discutabilă, întrucât știința antropologiei a ajuns la constatarea că n'a existat niciodată o *unitate absolută* la rasele Europei care au fost și sunt într'un continuu proces de transformare, migrațiune, acomodare și fuziune și că deci această unitate absolută n'a putut exista nici la pretinsul popor trac.

Cel mai mare cercetător și comentator al instituțiilor și al monumentelor epigrafice romane, renumitul Mommsen, constata prin anii 70 ai veacului trecut că din cauza dispariției totale a „idiomului“ trac „nu se mai poate stabili nici măcar locul ce se cuvine acestuia în arborele genealogic al popoarelor“.1)

O încercare nouă de a stabili „naționalitatea“ Tracilor, supunând unui studiu lingvistic comparativ numele și celelalte cuvinte „trac“, păstrate de scrierile și monumentele vechi, au făcut-o prin anii 70—80 ai veacului trecut învățații străini Roesler și Tomaschek, fără a ajunge însă, precum vom vedea, la rezultate satisfăcătoare. La noi a abordat această temă regretatul Hașdeu. Și Robert Roesler — un ziarist austriac cu cunoștințe istorice fru-

1) Theodor Mommsen, *Römische Geschichte*, vol. V. ed. III. 1886 p. 190.

moase însă cu fire de polemist tendențios și adversar al Românilor — a trebuit să constate că „Tracii“ (inclusiv Geții și Dacii) se apropie în limbă și obiceiuri mai mult de popoarele nord-estice ale Europei, de Schiți și de Sarmați. Pe aceștia din urmă el îi socotea însă, fără deosebire, de Iranieni (Ario-Europeni).¹⁾ Roesler citează și interesantul pasaj al celebrului medic Galenus (De temperamentis, II, 6), care scrie că „atât Celții cât și Germanii precum și toate neamurile tracice și schitice“ au părul „deschis“ (blond). Cu mai multă competență, și în primul rând din punct de vedere filologic, a tratat chestiunea²⁾ „limbei“ trace profesorul dela universitatea din Graz, Wilhelm Tomaschek. Aproape tot rezultatul pozitiv al cercetărilor sale se reduce la simpla constatare a „indo-europenismului“ preținsei „națiuni“ trace. El singur declară că n'a putut explica decât „jumătate“ din cuvintele trace și și pe acestea numai cu o „exactitate aproximativă“ (halbwegs richtig).³⁾ „Ceeace a rămas din limbile Haemus-ului — scrie el — sunt puținele cuvinte, „glosse“, fără legătură între ele și pe lângă aceasta transmise greșit și apoi nume proprii, a căror înțeles nu poate fi găsit decât cel mult printr'un fel de divinațiune“.³⁾

1) Robert Roesler, *Romänische Studien*, Lipsca 1871, p. 53 și *Einiges über das Thrakische* în „Zeitschrift für oesterreichische Gymnasien“, anul 1873.

2) W. Tomaschek, *Die alten Thraker II*, în „Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften“, vol. CXXX, Viena, 1894, p. 35.

3) Ibidem, p. 1. — În căutarea etimologiilor cuvintelor „daco-trace“ Tomaschek s'a bazat mai cu seamă pe limbile vechi iraniene. Regretatul Pârvan, un aderent însuflețit al iranismului Schiților și Dacilor, a exploatat etimologiile lui Tomaschek în mod larg și de sigur exagerat, pentru că aceleași cuvinte s'ar putea explica, și încă mult mai bine, cu ajutorul limbei celte. Cunoscutul autor al marelui dicționar celto-german, Wilhelm Obermüller, era de părerea — și a și dovedit-o — că „cu ajutorul limbei celte se pot explica toate numele râurilor, munților, țărilor, popoarelor și localităților din Europa, Asia de Vest și Africa de Nord“ (vezi „Die Keltischen Wanderungen und die heutigen europäischen Völker“, Viena, 1872, p. 3). Mai ales etimologiile vechi trebuie să fie controlate sever cu ajutorul istoriei. „Nicăiri — scrie filologul A. Brückner — nu se răzbună mai mult lipsa de critică și metodă istorică ca în etimologie. Cele mai multe din etimologiile stabilite în ultimele decenii sunt greșite; toate comparațiile predilecte cu germanica, cu indica etc. au fost osteneală pierdută“. (A. Brückner, *Slavisch-Litauisch*, în „Geschichte der Indogermanischen Sprachwissenschaft“ de W. Streitberg, Strassburg, 1917, p. 7).

O constatare generală și nediscutabilă a acestui învățat este însă deosebirea între „caracterul fonetic“ al cuvintelor „dace“ din Nordul Dunării și al celor „tracce“ propriu zise dela Sud; cele dintâi „apropiindu-se mai mult de gințile europene, iar cele din urmă prezentând foarte puternice acorduri arice“.1)

Prezența uneia și aceleiași rase la Sudul și la Nordul Dunării — am văzut pe Celți, pe Bastarni și pe Geți locuind și de o parte și de alta a fluviului — nu implică deci identitatea de rasă a *tuturor* „Tracilor“ vechilor Elini și nici a *tuturor* „Geților“ și cu atât mai puțin a *tuturor* „Dacilor“ de mai târziu ai Romanilor, locuitori pe întinsul teritoriu al Europei de mijloc, dela Dunăre și până la Vistula, unde apar resfirate și număroasele „dave“ cu care stătea în legătură, după cum credea Strabon (VII, 3), și numele lor. Am mai văzut în cap I. al acestui studiu că numirea caracteristică a orașelor din „Tracia“ de Sud era *bria*, cuvânt pe pe care nu-l întâlnim la Nordul Dunării.

Faptul că Herodot nu vorbește nicăiri precis despre Tracii dela Nordul Dunărei, așa precum ei apare în alte izvoare vechi,2) a făcut pe mulți istorici să interpreteze greșit un pasaj din Dion Cassiu și să caute țara de origine a Tracilor și a Dacilor în munții Rhodope, la Răsărit de Macedonia. În această cursă a căzut și marele nostru învățat Hașdeu. Vorbind despre luptele din arenele dela Roma, cu ocazia triumfului lui Iuliu Caesar, dintre cetele de Daci și Suevi, prizonieri de război, Dion Cassiu spune, desigur după un izvor mai vechiu, că „cei de dincolo de Dunăre se numesc Daci, fie că sunt Geți sau Traci, care se trag din Dacii cari locuiau odinioară în munții Rhodope“. (Istoria, LI, 22). De fapt și Tucidide amintește într'un loc (Războiul Peloponez, II, 96) pe „Dii“ din munții Rhodope. Cei ce au dat o astfel de interpretare

1) Ibidem, p. 36.

2) Nu putem rezista de a nu reproduce aici și părerea, ce-i drept cam severă, pe care o avea Strabon despre Herodot. „Nu e nimic adevărat — scrie el — ceea ce Herodot spune despre ținuturile de dincolo de Rin și până la Schiț. Cine raportează în mod atât de fals despre regiuni cunoscute, acela va putea cu greu să spună ceva exact despre unele ca acelea pe cari nu le cunoaște nimeni“ (Geografia, I. 4).

lucrului n'au cetit cu atențiune pe Dion, care cu câteva rânduri mai 'nainte, voind să explice ce fel de neam sunt acei Daci, scrie hotărît că „*sunt oarecum Schiți*“. Tot între Schiți așează Dio și pe Bastarni (Ibidem, cap. 23). Unde s'a pomenit însă ca Schiții să fie arătați ca venind dela Sudul, iar nu dela Nordul Dunării? „Tracii — scrie Hașdeu — *dintre cari Dacii formau o simplă fracțiune*, au venit cei din urmă (în Europa), astfel că abia au putut apuca colțișorul sud-ostic al continentului, toate celelalte regiuni fiind ocupate“ (Ist. Critică, vol. II, p. 42). După Hașdeu Dacii n'ar fi pătruns, mai târziu peste Dunăre, decât în ținuturile dela Vest de Olt și în partea de Vest a Transilvaniei. Hașdeu știa însă că cele mai multe „dave“ se găseau la Răsărit de Olt. Cum își explica el aceasta? „La prima vedere — scrie el — s'ar părea că terminațiunea „dava“ ar fi semnatificat „oraș dacic“, cu atât mai mult că Grecii și Latinii numiau pe Daci „*Davi*“.... această ipoteză, foarte naturală și foarte vechiă, se înlătură cu totul prin simpla considerațiune că urbile cu „dava“, se aflau în Sarmația, în Mesia... și spre răsărit de Olt, adevă *afară din teritoriul dacic propriu zis*... Prin consecință, *dava* nu poate fi „dacic“ (Ibidem p. 61).

Căutând însă originea cuvântului *dava* Hașdeu ajunge și el la vechea părere a unor învățați ¹⁾ că el derivă din limbile turanice, în cari și astăzi cuvântul *davu*, *tav* sau *tau* însemnează *munte*, precum alt cuvânt de origine turanică, *teba*, intrat până și în limba Sabinilor vechi, descendenți ai Pelasgilor, a însemnat după mărturisirea lui Varro (De agricultura, III, 1), întocmai ca și cuvântul *tepe* din albaneza de astăzi: *movilă*. Nepresupunând că aceste cuvinte au pătruns în Europa prin Schiți — căci pe aceștia el îi credea Iraniani curați — Hașdeu era de părere că ele sunt „o moștenire din acea ultra-immemorială epocă, când popoarele ariane nu intraseră încă în Europa, pe care o ocupau triburi turano-chamitice“ (Ibidem, p. 63).

1) Vechiul istoric ardelean Iosif Benkő, serie între altele: „Nu lipsesc aceia cari sunt de părere că Dacii își trag numele și neamul din *Daii* Schiției asiatice.... *alții sunt de părere că s'au numit după cuvântul schitic „Davi“ sau „Tav“ care înseamnă munte, deoarece ei locuiesc în ținuturi muntoase*“ (Transilvania, tom. I, ediția 2-a Cluj, 1834, p. 6).

Contrar părerii lui Tomaschek care deduce cuvântul *dava*, în mod hazardat, dela sanscritul *dhê* = a așeza, dându-i înțelesul de „așezare“, „sat“¹⁾, s'a constatat că „davele“ erau fără excepții fortificații și întărituri făcute pe *locuri ridicate și pe dealuri*. Chiar și Pârvan, care în linii generale admite etimologiile lui Tomaschek, scrie între altele: „Fie în munții Sebeșului, fie pe „dealul Zânei“ dela Turda, fie în alte locuri nesăpate, ca la Odorhei, *cetățile* dace sunt așezate pe înălțimi, iar nu jos în câmpie. *Nu cunoaștem până acum nici o fortificație cu ziduri, ridicată de Daci la câmp*. Așa sunt însă așezate — pe platouri înalte — și cele mai multe *oppida* și *castella* celtice, din Boemia și până în Franța“ (Getica, p. 473). Un exemplu clasic avem în Deva noastră din Transilvania care, situată pe un deal înalt și prăpăstios, a fost una dintre cele mai formidabile și inaccesibile cetăți și care este singura rămășiță a davelor schito-dace din Ardeal, pe când la Nord de Carpați s'au păstrat mai multe.²⁾

„Toate orașele cu finalul *dava* — scrie Hașdeu — au fost clădite pe locuri ridicate, pe dealuri, pe coline, corespunzând literalmente numirilor germane cu terminațiunea *berg*, celor slavice cu *gora*, celor franceze cu *mont*“. Hașdeu aduce și câteva exemple lămuritoare.

Și Pârvan admite teoria expansiunii „Traco-Geților“ dela Sud spre Nordul Europei, el o așează însă la sfârșitul epocii de bronz, ceva mai târziu decât arheologul german Kossinna care face pe „Carpodaci — numiți așa de el — ramul cel mai nordic al mării familii a Tracilor“ să ocupe regiunile Poloniei de

1) Tomaschek observă la alt loc (Sietzungsberichte etc., XXXI, p. 29) că „pe pământul phrygian se întâmpină extrem de des cuvântul *Daos*“, care, după mărturia unui scriitor grecesc, avea „la Phrygi înțelesul de *lup*“, (*λύκος ὑπὸ Φρυγῶν*). Pe acesta el îl aduce însă în legătură cu grecescul *θώς* = șacal. După cum ne spune Strabo Phrygii din Asia Mică erau o „colonie venită din Tracia“ (Geografia, X, 3), iar Tracii fiind socotiți de Tomaschek identici cu Dacii, nu era deci mai rezonabil a căuta originea cuvântului *dava* în bălaurii cu *cap de lup* cari fâlăiau în loc de steaguri pe cetățile „dace“ ?

2) Una dintre acestea este și Klat-tau-1 de azi al Boemiei, a cărei străveche cetate, azi în ruine, *situată pe vârful unui deal*, scriitorul acestor rânduri a avut prilejul să o viziteze în anul 1915.

astăzi, pornind din Ungaria (de astăzi) începând cu sfârșitul Bronzului II, adecă pe la anul 1500 înainte de Hristos.¹⁾ Contrar părerii lui Hașdeu asupra expansiunii teritoriale dela Nord a Dacilor, cei mai mulți dintre istoricii români, îi caută și îi așează tocmai acolo unde apar la geografii cei vechi și numirile de localități terminate în „dava“. Pe acestea le întâlnim însă și în ținuturile „Sarmaților“, despre cari am văzut că însuși Iuliu Caesar ne spune că erau împreună cu Dacii vecinii dela Răsărit ai Germanilor. Vasile Pârvan prezintă expansiunea geto-dacă în Europa astfel: „Neamurile daco-getice, cu așezările lor caracteristice numite *davae*, s’au întins din vremi immemoriale spre Nord, până în Silezia, în Posen, în Galiția și Podolia, iar spre Sud-Vest, năvălind peste Thraci, până în Rhodope și pe valea Mariței trecând chiar dincolo de Hellespont în Asia Mică“ (Getica p. 42). Din cele arătate până acum știm însă că aceste ținuturi „geto-dace“, sau mai bine zis „daco-sarmate“ erau locuite de mai multe neamuri de origine cu totul diferită. Am văzut și pe Tacit vorbind despre diferitele popoare și limbi ale „Sarmației“ de Nord. Insuși Pârvan e nevoit să constate că „cantitatea de vase *celtice* aflătoare în Dacia este enormă“ (Getica, p. 561). Am văzut pe cuceritorii schiți stăpânind Transilvania cu sute de ani înaintea erei noastre și lăsând urme până și în numele „Daciei“. Am văzut apărând în mijlocul „Dacilor“ și tribul războinic germanic al Burilor, cei mai de seamă aliați ai lui Decebal în războaiele sale cu Romanii. Am văzut și pe puternicii Bastarni „celto-germani“ ocupând amândoi țărmii Dunării și am văzut pe Sigunii și pe Sarmații „medici“ pătrunzând până la Tisa și punând în mișcare și pe strămoșii Slavilor din stepele rusești.

Admițând chiar o unitate de limbă la locuitorii autohtoni și principali ai regiunilor „dace“ din Nordul Dunării și chiar și a unei părți a regiunilor „trace“ din Sudul ei nu trebuie să pierdem din vedere că provincia Daciei cu hotarele ei, fixate mai întâi de Romani, nu cuprindea decât o parte mică a teritoriului ocupat în Europa de mijloc de acești autohtoni. Romanii n’au tras granițele

¹⁾ Gustaf Kossinna, *Die Herkunft der Germanen*, Würzburg. 1911, p. 21.

Daciei lor dnpă vre-o normă etnografică ci pur și simplu după nevoile lor strategice.

Faptul că hotarele poliitice ale Daciei romane — iar nu ale „regatelor“ lui Burevista și Decebal — coincid mai mult sau mai puțin cu hotarele etnice ale poporului românesc de astăzi, au făcut pe unii învățați germani să creadă în existența unei „națiuni“ dace puternice și compacte, care romanizându-se ar fi contribuit la formarea poporului românesc. Acesta era și argumentul principal al acelora dintre învățații străini cari admiteau continuitatea istorică a Românilor în Dacia.¹⁾

Renumitul geograf german Kiepert, un aderent al teoriei rămânerii și mai departe în Dacia a unei părți a locuitorilor „romanizați“ scrie: „hotărîtor în această chestie este *faptul valorificat de mine în repetate rânduri a coincidenței aproape complete a teritoriului lingvistic românesc de astăzi cu hotarele țării și ale provinciei Dacia*“.²⁾

Risipită pe un teritoriu imens — ceea ce o confirmă și ultimele rezultate ale cercetărilor arheologice — rasa primitivă și fundamentală a grupului de popoare „traco-dacic“ n'a format o națiune compactă „între Nistru și Tisa“, precum se credea până acum, și din această cauză ea a și dispărut în curând din istorie. Numai numele Daciei a supraviețuit poporului propriu zis „dac“ și numai în înțeles geografic iar nu etnic-național.

Decăderea politică și națională a Dacilor propriu ziși începe de altfel cu un veac și mai bine înainte de Traian și ea era un fapt împlinit chiar încă pe timpul lui Strabon. „Acest popor — scrie Strabon — pe care îl ridicase atât de mult Burevista, a căzut cu totul prin revolte și prin Romani“. (Geografia, VII, 3). Prima lovitură puternică le-a dat-o însuși împăratul August, al cărui general Lentulus, „nu numai a învins dar a și nimic pe Daci“ (Florus, IV, 12). Din știrile păstrate de Dio Cassiu și alți

1) Intre susținătorii teoriei continuității Românilor în Dacia și a romanizării Dacilor a fost și Mommsen, cu toate că la alt loc afirmase că „*Traian a alungat cu totul pe Daci din țara lor*“ (Römische Geschichte, V, p. 214).

2) Heinrich Kiepert, *Handbuch der alten Geographie*, Berlin, 1878, pag. 337.

autori vechi reiese lămurit că regatul lui Decebal n'a fost decât o *confederație* a tuturor Barbarilor dela Nordul Dunării de jos împotriva Romanilor. De altfel sistemul acesta al alianței diferitelor popoare barbare împotriva Romei a fost practicat și mai târziu.

După toate aceste constatări nu trebuie să ne mai mirăm de rolul neînsemnat pe care-l vor juca „Dacii“ propriu ziși, după înființarea provinciei *romane* a Daciei. Dacă acești Daci ar fi fost un popor atât de puternic și singura națiune stăpânitoare a țării lui Decebal, atunci ar fi fost firesc ca în războaiele următoare ale Barbarilor în contra Romei să o vedem ridicându-se din nou cu putere pentru recăștigarea *patriei* pierdute. Ce vedem însă, dimpotrivă? După abia o jumătate de veac de stăpânire romană în Dacia, Barbarii formează, în frunte cu Marcomanii suezi (germani), o nouă și formidabilă coaliție împotriva imperiului roman. În acest război, care ține dela anul 167 și până la anul 177 d. Hr., și în decursul căruia provincia Dacia a fost devastată aproape complet se amintesc toate popoarele principale din Nordul imperiului, însă *nu ni se spune nici un cuvânt despre „Daci“*. Iată după istoricul Capitolin numele tuturor acestor popoare și triburi: *Marcomanii, Nariscii, Hermundurii, Quazii, Suezii, Sarmatii, Latringii, Buri, Victofalii, Osii, Coboșii, Roxolonii, Bastarnii, Alanii, Peucinii și Costobocii* (Capitolin, *Marcu Aureliu*, XXII).

Știm că cele mai multe din aceste popoare locuiseră chiar pe teritoriul Daciei romane, sau în imediata ei vecinătate. Dar cum se explică faptul că Capitolin nu amintește nici măcar cu numele pe faimoșii Daci? Pentru că Romanii înțelegeau, precum am văzut, sub numele „Dacilor“ pe toate popoarele imperiului lui Burevista sau a regatului lui Decebal, în sens geografic și colectiv. Căci atunci când Capitolin vorbește în termeni mai generali despre „revoltele“ acestor popoare pe timpul împăratului Antoninus Pius (138—161 d. Hristos), el le *rezumă* sub numele de „Germani“ și „Daci“ (Commodus, XIII). Nici Eutropiu, care ne-a păstrat amintirea puternicei și neobicinuitei colonizări romane în Dacia după ocuparea ei, nu mai amintește după aceea, între contrarii Romei, de loc pe Daci. Vorbind despre războaiele marcomanice el ne spune „cu Marcomanii s'au sculat Quazii, Vandalii, Sarmatii, Suevii și toată barbarimea“ (Ist. VIII, 6). Pe o parte a acestor Barbari, pe tribul vandalic al Astingilor îl vedem, după înche-

ierea păcii „venind să locuiască în Dacia“ (Dion Cassiu, LXXI, 11—12). Tot atunci împăratul Marcu Aureliu primește și așează în Dacia și Quazi (Ibidem). O singură dată ne vorbește Dion Cassiu, tot în epoca acestor războaie, și despre tratativele generalului roman Sabinianus „cu Buri“ și pentru primirea și așezarea în Dacia romană („Dacia noastră“) a 12.000 de „Daci de peste hotare“ (Dion Cassiu, LXXII, 3).

Între „Dacii“ geografici dela Nordul Daciei politice romane apar însă din ce în ce mai mult triburi germanice. Aceste încep în deceniul al patrulea al veacului 3 după Hristos un nou război de coaliție împotriva imperiului roman. În anul 250 d. Hr. Barbarii năvălesc asupra Daciei și o cuprind în mare parte, sunt bătuți însă și respinși de împăratul Decius. Acest împărat este însă numit într-o inscripție bine cunoscută „*dacicus maximus*“,¹⁾ deși între năvălitori nu întâlnim nici-un „Dac“. Peste câțiva ani, în decursul domniei împăratului Gallienus (260—68), Dacia este iarăși pierdută (Eutropiu, IX, 6), dar este din nou recucerită de împăratul Aurelian care „învinge pe Goți... readucând, după mai multe războaie fericite, stăpânirea romană iarăși la hotarele ei de mai înainte“ (Eutropiu, IX, 9).

În marele triumf care se ține la Roma spre glorificarea strălucitelor învingeri ale împăratului Aurelian asupra Barbarilor dela Vest și a celor din Nordul Dunării sunt purtați în grupuri distincte și prizonierii tuturor popoarelor vrășmașe mai de seamă care au luat parte la aceste lupte. Istoricul Flavius Vopiscus ne înșiră și numele lor: „*Goți, Alani, Sarmați, Franci, Suevi, Vandali și Germani*“ (Aurelianus, XXXIII), numele Dacilor nu se amintește însă nicăiri. Aurelian este în cele din urmă silit să renunțe a apăra mai departe Dacia și să retragă legiunile romane și pe dregătorii romani din ea și să-i așeze în dreapta Dunării, în Moesia de mijloc (media Moesia), „*numind-o de aici înainte Dacia... care acum se află în dreapta Dunării precum mai înainte fusese în stânga ei*“ (Eutropiu, IX, 9).

Cu câțiva ani mai târziu împăratul Probus (276—282) poartă din nou lupte crâncene și victorioase cu Barbarii de peste Du-

1) Corpus Inscriptionum Latinarum, II, 4949.

năre. Amintind aceste lupte istoricul Vopiscus înșiră între dușmanii Romei pe : „Sarmați, Gautuni (Greutungii?) și Vandali“ (Probus, XVIII), despre Daci nu spune însă nimic. Dela același autor mai aflăm că „Probus a colonizat pe teritoriul roman și 100.000 de Bastarni, cari cu toții s’au dovedit credincioși Romanilor“. Cu ocazia marelui triumf al lui Probus la Roma nu întâlnim între prizonierii popoarelor dela Dunăre decât numai pe Sarmați (Ibidem, XIX). După vre-o treizeci de ani, Constantin cel Mare (306—337) poartă iarăși lupte victorioase cu popoarele de dincolo de Dunăre, *construind și un pod de piatră peste Dunăre*, și învingând și zdrobind pe însuși teritoriul vechei Dacii romane,²⁾ deoparte pe „Sarmați“, iar de alta pe Goții năvălitori și asupra acestora și asupra imperiului. Armata îi acordă în două rânduri titlul de *Sarmaticus*. Nicăiri însă nici un cuvânt despre Daci.

Eutropiu care fusese și secretar al lui Constantin cel Mare scrie că pe timpul său „câmpiile (agri) Daciei vechi erau ocupate de Taifali, Victofali și Tervingii“ (Ist. VIII, 2). Câteva decenii mai în urmă, când Barbarii năvălesc adânc în imperiul roman, asediind și Thessalonicul, *acești Taifali pătrund și în Dacia Aureliană din dreapta Dunării*. Sextus Aurelius Victor ne spune că pe timpul împăratului Grațian (375—383) această Dacie a devenit „împreună cu Tracia“ „o a doua patrie a Goților, Taifalilor și și mai înspăimântătorilor Huni și Alani“ (Epitome, 47).

2) Având în vedere că istoricul Paulus Orosius ne spune că „Constantin cel Mare a zdrobit prea puternicile și prea numeroasele neamuri ale Goților *în însuși sânul pământului barbar, adevă în regiunea Sarmaților*“, (în ipso barbarici solo sinu, hoc est in Sarmatarum regione) și având în vedere că Vandalii cari apar acum între „Sarmații“ din Ardeal avură în anul 334 o luptă cu Goții *lângă râul Mureș* (Marisus) se pune întrebarea: n’a raportat Constantin această învingere chiar în Ardeal? De altfel chiar și Ammian Marcellin (XXXI, 4), ne arată ceva mai târziu pe Greutungii gotici gonind pe Sarmați din „regiunea muntoasă și păduroasă *Caucalanda*“, care era situată fără îndoială în Ardeal. Număroasele monete ale lui Constantin cel Mare găsite în Transilvania n’ar fi decât o confirmare a acestui important fapt istoric.— (v. și Pauli Orosii Historiarum etc., cartea VII, cap. 28 și Eusebius, *de Vita Constantini Magni*, IV, 6).

Cu toată confuziunea ce să făcea încă și acum între diferitele popoare barbare din regiunile Dunării și ale Mării Negre,¹⁾ totuși bate la ochi faptul că, după abia un secol și 'jumătate de stăpânire romană în Dacia, „Geto-Dacii“ dispar aproape fără urmă din istorie, cu toate că colonizarea efectivă romană n'a atins în această perioadă de timp decât o parte mică a teritoriului „dacic“ de odinioară, adecă numai Banatul, Oltenia și partea apuseană a Transilvaniei. Se putea întâmpla aceasta dacă ei ar fi format un popor „mare“, „puternic“ și „unitar ca neam“?

Trăind cei mai mulți în afară de hotarele provinciei romane numai o parte au ajuns în contact cu viața romană a coloniilor ei; deci o romanizare în înțeles mai larg a *Dacilor nordici* în acest scurt timp, în care Dacia a avut în urma deselor războaie și puștiiri pierderi însemnate și a trebuit să fie colonizată din nou, este exclusă. Toată această „romanizare“ nu se reduce decât la o romanizare *anterioară* a unei părți a locuitorilor din Illyria, Macedonia, Dardania, Moesia și Tracia de Nord, *cu cari Romanii au ajuns în contact cu sute de ani înainte de era creștină și unde au găsit în parte elemente etnice înrudite „pelasgo-illyrice“ care populaseră în vremuri preistorice și coastele de răsărit ale Italiei.*

Ce mai rămâne deci din „dacismul“ neamului nostru românesc? — O simplă *iluzie* cauzată de predilecția primilor organizatori politici ai Europei, a Romanilor, pentru numele *simbolice* ale *grupurilor de popoare* pe care le-au supus, cel puțin în parte, ordinei și civilizației latine.

Unii învățați din evul de mijloc își formulară o idee mult mai clară și mai corăspunzătoare adevărului asupra originii Românilor pe cari Barbarii nordici îi numeau Vlahi ca și pe Latinii de odinioară. Așa de pildă istoricul bizantin Chalcocondylas, deși numește pe Români „Daci“ — geograficește bine înțeles — totuși, într'un pasaj bine cunoscut al istoriei sale, el scrie despre ei că

1) Eusebiu vorbește în „Viața lui Constantin cel Mare“ despre războiul dintre Goți și Vandali ca despre un război dintre „Schiți și Sarmăți“. Zosimos numește pe Goții cari au atacat Dacia în anul 248 „Carpi“, iar Kedrenos și Zonaras „Schiți“, cu care titulatură onorează mai târziu și pe Huni.

„au o limbă asemănătoare cu a Italianilor... obiceiuri romane“ și „nu se deosebesc cu nimic de Italiani în felul lor de trai, întrebuințând și aceleași arme și aceleași unelte de casă“. ¹⁾

Tot „Daci“ sau „Geți“ în înțeles geografic, numește pe Români și învățatul biograf al Regelui Matei Corvinul și istoric al Ungariei, Bonfiniu. „Sarmații pe care-i numim Poloni și *Geții pe care-i numim Valahi*“, scrie el în cartea I a Decadelor sale. Bonfiniu n'a voit însă nici decum să arete prin aceasta că Polonii ar fi Sarmați și Românii ar fi Geți și prin originea lor *etnică*. Căci iată ce scrie el într'altă parte a istoriei sale : „Românii se trag din Romani ceea ce dovedește până astăzi limba lor care, cu toată așezarea ei între diferitele neamuri ale Barbarilor, totuși n'a putut fi stârpită până astăzi (extirpari non potuerit). Ei au populat regiunea de dincolo de Dunăre, *pe care o locuiseră Dacii și Geții*, iar pe cea de dincoace Bulgariei cari au ocupat-o în urmă venind din Sarmația. *Românii sunt rămășițele*

¹⁾ S'a susținut că îmbrăcămintea poporului nostru ar semăna cu îmbrăcămintea „Dacilor“ de pe columna lui Traian din Roma. A fost o părere influențată de învățații streini cari nu aveau cunoștințe exacte despre portul Românilor. În întreaga Europă „dacică“ și „sarmatică“ din epoca primului imperiu roman — deci și la popoarele celte, germanice și slave ale acestei regiuni — se răspândise costumul adus de Sarmați din Orient și care avea foarte mare asemănare cu acela al Parthilor, războinicii „Schiți“ turanici cari au supus pe Perși și Mezi și au întemeiat puternicul regat cu același nume, păstrând însă foarte mult din *limba și obiceiurile medo-persane*. Avem în privința aceasta și părerea marelui istoric Tacitus, eminentul cunoscător al *popoarelor barbare din Nord-Vestul Europei*. Vorbind despre îmbrăcămintea Germanilor bogați, Tacit — care avea în primul rând în vedere pe Germanii vestici și nu răsăriteni — scrie că „aceștia se disting printr'o haină strânsă pe corp și nu largă (non fluitante) ca „Sarmații și Parthi“ (De moribus Germanorum, 17). Despre această asemănare a costumului Sarmaților cu al Parthilor ne vorbește și geograful Pomponius Mela. De fapt regele Parthilor, Parthamas, înfățișat pe celebrul relief de pe arcul de triumf al lui Costantin din Roma primind coroana din mâinile împăratului Traian, *are o îmbrăcăminte identică cu aceea a supușilor lui Decebal*. În această modă generală introdusă de Sarmați în Europa de Răsărit trebuie să căutăm explicația nu numai a uniformității costumelor „dace“, dar și a *identității lor frapante cu costumele Barbarilor de pe columna împăratului Marcu Aureliu din Roma, care reprezintă războaiele sale cu Marcomanii și Quazii*, popoare germanice vecine și aliate cu „Dacii“ și cu „Sarmații“.

legiunilor și coloniilor aduse de Traian și de ceilalți împărați romani în Dacia" (Rerum Hungaricarum Decades, I., cart. 7.¹)

Cine cunoaște abuzul ce a continuat într'o măsură tot atât de mare și la scriitorii bizantini în întrebuițarea numelor geografice și istorice în locul celor adevărate naționale, sau ale popoarelor cuceritoare în locul celor băștinașe, acela nu se va mai mira de loc că Românii nordici nu sunt amintiți cu numele lor germano-slav de Vlahi decât destul de târziu. Nu ne vorbește și în veacul al 12-lea Anna Comnena (1083—1148) despre „Sarmații, Schiții și Dacii” cu cari „ducele Tzelgu” pornea pe la 1083 cu război împotriva Romeilor (Bizantinilor) „din strămtorile munților de dinsus de Dunăre”, deci vădit din munții sudici ai Transilvaniei?²).

N'a avut și Suidas în vedere numai înțelesul geografic al cuvântului când scria în lexiconul său: „Dacii cari acum se numesc Pecenegi”? Nu ne spune și Nichita Choniates, care a cunoscut de aproape pe Români, că „Vlahii erau numiți mai de

1) Prima mențiune la autorii bizantini a originii italice a Românilor nordici o găsim la *Cinnamos* (veacul al 12-lea), în cunoscutul pasaj care vorbește despre marea expedițiune a împăratului Manoil Comnenul din anul 1160 împotriva Ungariei. *Cinnamos* scrie că împăratul „a poruncit lui Leon Vatatzes să pornească din locurile vecine cu Marea Neagră o expedițiune împotriva Ungariei cu o armată mare și cu mulțimea uriașe a *Valahilor*, despre cari se spune a fi fost odinioară coloni din Italia”.

2) Anna Comnena, ed. Du Fresne și Du Cange, p. 188 — Despre „Schiți” ne spune însăși Anna Comnena că „vorbeau aceeași limbă cu Comanii” (ibid. p. 232). Ei erau deci *Pecenegii*, *Paținachii* sau *Bissenii*, a căror urmă o întâlnim în Țara Făgărașului și cu prilejul venirii Sașilor, când se vorbește de vestita „pădure a Blahilor și Bissenilor” și al căror nume îl păstrează până astăzi unele localități din Ardeal, precum este și satul *Beșineu* de lângă Bistrița numit de Sași „Haydendorf” (satul Păgânilor). Despre „Sauromați” tot ea ne spune că fusese numiți de cei vechi Mysi și că acum „locuiau pe ținutul nordic al Dunării”. Scriitorii bizantini mai vechi numeau însă *Mysi* pe locuitorii *Daciei Aureliane*. Aici ar trebui deci să înțelegem și pe Români, a căror reîntoarcere ulterioară — în epoca invaziei bulgaro-slave în Dacia Traiană — ar fi astfel confirmată și de Anna Comnena. De obicei însă Bizantinii numeau „Sarmați” pe Slavi. În „Daci” istoricilor maghiari le plăcea să vadă pe *Unguri*. Ce fel de Unguri erau însă acei Daci cari locuiau în „regiunile bogate” de dincolo de Haem și de Dunăre și cari năvăleau tot de acolo „împreună cu Comanii” asupra Romeilor? (Ibid. p. 434—35 și 452).

mult (de către Bizantini) *Mysi*?“ Nu formase doar Dacia Aureliană centrul acestei Mysii? Cum se explică faptul că ceilalți bizantini atribue faptele „Vlahilor“ lui Nichita și și ai Francezului Geoffroy de Villehardouin, numai și numai „Bulgarilor“? Nu ne-o spune învățatul Papă Inocențiu III (1198—1216) că supuși „țării“ lui Ioniță Asan — numită de cei mai mulți numai simplu „Bulgaria“ — erau de origine „romană“?

Cei dintâi cari au încercat și au și reușit în parte să creze un popor mare, o națiune unitară în regiunile Dunării de jos au fost Romanii. Nu este deci absurd de a atribui, în haosul etnografic de atunci al acestor regiuni, această nobilă misiune problematicelor neamuri care le locuiseră mai înainte și dela care nu am moștenit doar decât unele cuvinte și nume geografice?

(Va urma.)

„Insemnările“ preoților dela biserica de pe Tocile (1815—1861)

În anul III (1931) al „Țării Bârsei“ (p. 341—352), am publicat „Insemnările popii Nicolae Grid despre Șcheii de altădată și biserica lor“, interesante mai ales pentru epoca dela 1700 la 1815, an în care a murit cel care ni le-a lăsat. Aceste însemnări au fost continuate însă de preoții cari i-au urmat părintelui Grid la biserica de pe Tocile: Voina Pitiș și cei doi nepoți ai săi.

Noile însemnări au fost trecute în același manuscris miscelaneu (în urma copiei „Acaftistului Arhiepiscopului Chesariei... Chir Andrei“) păstrându-se continuitatea până și în numerotarea diferitelor capitole. Astfel după ultimul capitol (60) scris de popa Nicolae Grid, urmează capitolele popii Voina Pitiș, numerotate 61, 62. etc.

Capitolele însemnate cu No. 60—72 (cu excepția ultimului alineat), apoi cele cu No. 77 (dela al doilea alineat) până unde începe anul 1840, par scrise de mâna părintelui Voina Pitiș cel bătrân, și numai pe ici pe colo (cap. 72—77) apare o altă mână, care a scris probabil din îndemnul său: de bună seamă a nepotului său „de frate“ numit tot Voina (sau Bonifație) Pitiș. Dela 1840 înainte, însemnările se datoresc preotului Dimitrie Orghidan, celălalt nepot, „de fică“, al bătrânului Voina Pitiș.

În ce privește caligrafia, urmașii lui Nicolae Grid sunt mai puțin pricepuți; același lucru s'ar putea spune și în ce privește expunerea faptelor. Totuși unele din însemnările lor prezintă destul interes și aceasta nu numai pentru cercetătorii istoriei Șcheilor, ci și pentru acei ai istoriei Românilor. Nu e desigur lipsit de însemnătate să vezi ce credea un popă brașovean ca Voina Pitiș, despre zavera lui Tudor Vladimirescu de pildă, sau ce scria urmașul lui despre „rovoluția“ din 1848. De asemenea își au importanța lor și însemnările privitoare la molimele, focurile și cutremurele cari au bântuit Șcheii în aceste vremuri și pe cari preoții de pe Tocile le-au amintit în mod conștiincios și cu lux de amănunte, adeseori pline de pitoresc.

Am reprodus însemnările întocmai, dând chiar și pe cele cu caracter familiar, considerând că și acestea ar putea interesa, even-

tual, pe cei cari se ocupă de istoria familiilor preoților din Șchei, din întâia jumătate a secolului trecut.

Ca și la publicarea „Insemnărilor popii Nicolae Grid“, am căutat să dăm textul într'o limbă cât mai apropiată de cea actuală. In note am încercat să explicăm unele expresii cari ni s'au părut că ar putea face dificultăți la înțelegerea textului.¹⁾

Ion Mușlea.

60. — 1814. Septemvrie 6. Sau hirotont p[ărintele] Voina Pitiș Diacon. Și la 1 Noemvrie Preot si au venit la Brașov Dechemvrie 18 și iau primit cu mare bucurie și iau așezat Preot și Paroh la Sf. Biserică cea noo, Hramu Prea Sf. Troiță.

61. — 815. Iunie 16. Sau prislăvit scriitoru cărții aceștia, P[ărintele] Neculița Grid și hirotontindul călugăr în pat, iau pus nume Nichifor și sau îngropat cu cinste.

62. — 817. Septemvrie 1. A intrat împăratu Franțișcu I. în Brașov. Impreună cu împărăteasa Carolina și a doua zi Duminecă au venit împărăteasa la biserica bătrână la 2 ceasuri după prânz și au eșit mulți preoți întru întâmpinare îmbrăcați, și tot norodu și au strâns multe jelbi, după aceia au mers în Haromsechi și la Ciuc și joi iarăși au venit la Brașov. Joi și vineri sau primblat prin toată cetatea și în Maghiștră, au dus de tot felul de meșteșuguri ce se lucră în Brașov și strae și țoluri și încunjurând toată țara, iau primit cu mare bucurie în toate locurile cum și aici la Brașov. Și iau făcut mare paradie. De aici mergând la Viena. După aceia sau făcut mare eșeșug în bucate că până aici la 1814. 815. 816 au fost mare lipsă în tot Ardealul și în țara ungurească. Cât, au murit mulți de foame alții vrând să fugă în țara rumânească au murit pă munți, iară aicea aducea bucate din țara rumânească pă toate vămile de aici și pă Oituz din Moldova și ajunsese găleata de cucuruz Rfl.²⁾ 45—46 că de aici venia del cumpăra tot

1) Pentru întâia parte a „Insemnărilor“, publicate în Anul, III. p. 341—352 a „Țării Bârsei“, facem următoarele corecturi și completări: la p. 346, rândul 1 de sus, cuvântul indescifrabil era: „7-bre = Septemvrie; pag. 347, rândul 5 de sus, se va adăuga după „spuindu-le că Vlădica are voe“: *a doa zi*, la pag. 349, aliniatul No. 50, se va completa ultimul rând cu cuvintele: „la biserica bătrână“.

2) Florini rhenani (germani).

Ardealu și grâu ajunsese cu Rfl. 50 tot în bani de aceștia lezunșani (?). Iară după aceia sau făcut mare efteșug, că dăduse Dumnezeu blagoslovenie și au fost foarte multe bucate și sau făcut mare efteșug cât pă la 824 era grâu cu Rfl. 4 și cucuruzu cu 2. găleata.

63. — 9 Aprilie 819. Fiind în joia luminată sau aprins pă tocile, la moară în covrigari aproape de biserică noo la 12 ceasuri zio și au ars 42 de case până la 2 ceasuri după prânz. Și 12 sau rupt ca săsă potolească focu. Sau ajutat aceștia de pă la bisericile de aici și din tot Brașovu cu Rfl. 2500 V. V.¹⁾ și sau împărțit la fiește care după paguba sa prin preotu dela biserică noo P. Voina.

64. — La 820 sau făcut rovoluție în țara rumânească, în Moldova că eșind Ipsilat din țara muscălească pân Moldova să vie în țara rumânească unde să sculase unu Todor cu arnăuți de pe la boeri și cu alți zaverгии după moartea lui vodă Neculai Suțu care în grabă murise și începând aceștia a prăda țara, boerii, a jefui sf. biserici de podoabe, așa tot Bucureștii, boerimea mai întâi, apoi neguțătorii, după aceia mai toată țara rumânească și Moldova cât să umplusesse toate satele că nu mai încăpuse în Brașov și nici case cu chirie nu să mai găsea. Iară Ipsilat neuninduse cu Todor care se afla în București sau tras cătră Târgoviște unde desvâind mitropolia de plumbu ce era pus pe coperiși, destupând și șanțurile, să gătea de a să bate cu turcii chemați fiind de Todor. Ipsilat temându-se sau tras cătră Pitești. Cercând Todor vreme săl prinză cu vicleșug, unde mergând Todor cătră Pitești lau prins pă Todor Ipsilat cu oamenii lui și lau întors în Târgoviște și lau ținut prins în mitropolie 3 zile și întro noapte lau găsit ștuguri²⁾ și lau îngropat. După aceia văzând că vine turcii să bată pă Ipsilat, au trecut în țara aceasta, iară pă oastea lui cea mai multă parte o tăiat, alții au trecut în coace, iară altu Sava având oaste foarte multă tot voinici aleși, au vrut să să împreune cu turcii care să afla în București și chemândul pașa cu vicleșug vrând să să suie pă scară lau pușcat turcii care era gătiți de bătae și au perit mai întâi Sava apoi dintre cei mai de frunte mulți, ceilalți

1) Wiener Währung = monedă vieneză.

2) ștucuri = bucăți.

fugind p[er] unde au putut s[ă] schepe c[ă]z[â]nd în m[â]nile turcilor iau t[ă]iat. Iar[ă] c[â]ți au putut sc[ă]pa în țara aceasta sau aflat aici p[ân]ă la 825 Iunie 10 Și boieri mulți de fric[ă] era aici și p[ă]rintele Dionis mitropolitu și p[ă]rintele Ilarion argeșanu și dup[ă] ce au venit D. Grigorie Ghica dela Țarigrad, care fusese la împ[ă]ratu turcesc cu alți boeri și l[ă] făcuse domn țării rum[â]nești destul iau chemat p[ă] acești doi arhierii și nau vrut s[ă] mearg[ă] tem[â]nduse de viclesugu turcilor, aș[ă] au făcut mitropolit p[ă] un diacon dela c[ă]ld[ă]r[ă]șani Grigorie.

65.— 825¹⁾ F[ă]c[â]nduse mare preg[ătire] pentru zidirea sf. biserici cei noo unde mai înainte cu patru ani adun[â]nduse toat[ă] materiia de parohul aceștii sf. b[iserici] maist[ri] tocmiți, planu făcut dup[ă] cum s[ă] vede, fiind Paștile 6 Aprilie dup[ă] Dumineca Tomei Luni dup[ă] s[ă]v[âr]șirea sf. leturghii fiind norod foarte mult adunat au început a s[ă]pa șanțurile și sau stricat biserica cea mică iar[ă] în 28 Aprilie fiind oltaru întreg am slujit trei preoți C[institul] P[ă]rintele Radu Tempian și fiu Sf. P[ă]rintele Radu Tem[pian] cel t[â]n[ă]r împreună cu mine paroh. Și dup[ă] s[ă]v[âr]șirea Sf. leturghii făc[â]nduse osfeștanie era și C[institul] P[ă]rintele Simion Popovici și P[ă]rintele Ioan Theodor, parohi dela biserica mare fiind norod foarte mult adunat, și dup[ă] stropirea cu sf. aiasmă și cetirea obicinuitelor molitve la punerea temelii au început a pune mai întâi preoții petri și c[ă]rămizi cu var, apoi ctitorii cei mai de frunte, apoi și alții, care au mai ajutat cu bani la aceasta sf[ântă] b[iserici]. Dup[ă] cum s[ă] va vedea ctitoriile fieștec[ă]ruia în pisania aceștii sf[inte] b[iserici] însemnate.

66. — 1824. 12 Iulie au răpusat C[institul] P[ă]rinte] Radu Tenpiia, fiind diacon aici mai întâi. Dup[ă] aceia au mers la București fiind oastea nemțască în țara rum[â]nească; acolo au fost t[ă]lmaci la Prinț Kopel [?]. Dup[ă] ducerea nemților din țara rum[â]nească au mers la Sibii și sau hirotonit preot de oaste de Prea[osf]in[șitul] Epi[scop] D. Gerasim Adamovici la reghementu Benoski. Dup[ă] aceea sau făcut Drector în Sibii și la urmă protopop și paroh în Brașov.

1) Cifra „5“ e scrisă cu altă cerneală, după ce s'a șters adev[er]ata cifră.

67. — 826.¹⁾ 12 Iulie. Sau ridicat crucea în vârful turnului împreună cu bășica în carea am pus o scrisoare pecetluită cu multe însemnări și întâmplări a vremilor de acum, cum și pentru începerea aceștii Sf. b[iserici] scrisă cu numele meu deasupra Voina Pitiși parohu aceștii Sf. b[iserici]. Era mulțime multă adunată de norod și P[ărintele] M[itropolit] Dionisie dela București cu boeri de acolo.

13. Sept[embrie]. Sau prislăvit P[ărintele] Mitrop[olit] Necarie și sau îngropat cu cinste la biserica mare. Iară la 826 12. Deche[mvrie] sau prislăvit P[ărintele] Mitropolit Dosithei ce au fost pă vremea muscalilor mitr[opolit] în anni 792 în București. Sau îngropat la biserica Grecilor în Cetate.

68. — 827. Februarie 5. Sau prislăvit iubita mea soție preoteasa Paraschiva fiica răpusatului Radu Bogdan cu care intrasem în taina sf. căsătorii la annu 1800 februarie 5. cununați în sf. b[iserică] mare de P[ărintele] Evstatie Cătană de nașu Dum[nealui] Dimitrie Orghidan. Am trăit amândoi cinstit 27 ani iară la 827. februarie 5. sau îngropat cu mare cinste cu mulți preoți și toți orășanii la sf. b[iserică] noo hramu Prea Sf. Troițe în dosu altarulu[i] drept icoana Prea Sf. Treimi unde este cruce roșie de marmură adusă dela Peștea scris odihnește presvitera Paraschiva și c[ele][alte] toți anni vieți sale 42.

827. April 23. Sau prislăvit C[institul] P[ărintele] Radu Verzea, paroh la Săcele Satu lung. Era interiman Protopop în protopopiatul întâi al Brașovului.

2 Octomvre. Maicămea, Monahia Evdochia sau prislăvit. Care trăise cu taicămeu, Radu Pitiși. 32. Iară văduvă 26. care mainainte să chemase Ecaterina. Toți anii vieții sale 74.

69. — 4 Mai. 827. Au venit domnu Icnate De Carabeți, actual Protopop în protopopiatu întâi al Brașovului. Și au fost primit la Biserica noastră lângă mine ca paroh, fostul mainainte protopop și paroh la Turda, și apoi felcaplan la Slăvitu reghement Benoski în 14 ani.

70. — 828. 4 Mai. Au întrat oastea muscălească în Moldova, Țara rumânească, cu prințul Mihail, fratele împăratului Nicolae

¹⁾ Cifra „6“ e și aici scrisă cu altă cerneală, peste o ștersătură.

care de curând să în coronase; că fratele lor Alexandru murise nu de mult. Și au bătut Brăila până ce sau închinat Turcii. Și au venit și împăratu Nicolae și era să între în București, dară acolo să începuse ciuma, și după ce au sfărâmat cetatea Brăilii, au trecut Dunărea mai păla multe locuri și au luat șă[p]te cetăți, au încunjurat Silistra și Șumela și au trecut Muntele cel Mare și au intrat înlăuntru în țara Turcească până la Varnea și încunjurându de toate părțile, au făcut mare bătălie și au perit mulți, iară Turci foarte mulți au perit și au luat și robi un pașe cu șaptezeci de mii și iau trimis în țara muscălească.

În anu acesta 828. au eșit multe lăcuste, 21 Avgust au venit pă Brașov pă câmp, au trecut în sus pă coastă, pă față, sau tras cătră satu Vâlcan, sau arătat foarte multe și pă țara Oltului pă la Făgărași. Au opărit multe în multe locuri, până la Turda și de aici păla Haromsechi.

Au fost și o grăndină foarte mare în părțile acestea.

Iară la luna lui Octomvre au venit o sască dela București cu bărbatu-său care era neamți dela Murăși Vașarhei, cu niște haine molipsite de ciumă și mai întâi au șezut aproape de Crucea Căpitanului De aici au mers în Blumăna și au început a vinde haine de ceale aduse de dănșii din București, ce leau fost furat dela oameni ciumați, și au murit în spitalu nemților și la un pânzari 14 oameni de ciumă. După aceaia sau înștiințat la Gubernie și la Curte și cu poruncă împărătească, 22 Noemvre, sau închis tot Brașovu cu linie, și târg era în Brașovu vechi în ulița de mijloc la câmp, și lăzăret de trei săptămâni în capu Brașovului vechi la biserică. Bisericile, școalele erau închise, 23 Dechemvre sau slobozit liniea. 27 Dech. Sau deschis și bisericile.

1829. În anu acesta primăvara au fost foarte ploasă Aprilie, Maiu, iară la lunie 20, 21. au nins au căzut peatră, iară Muscalii ernase în țara rumânească. Și să făcuse o scumpete foarte mare că ajunsese chila de grâu o sută de lei și mai mult. După aceea au trecut Muscalii Dunărea în țara turcească și mergând au bătut pă viziru cu 60. de mii și trecând muntele sau dus cătră Țaligrad bătând cetăți și orașe multe. Varna era luată din anu trecut. Iară la Septemvrie au intrat în Andreopol, care văzând Sultanu sau rugat de pace, care sau și făcut întorcând toate cheltueala și paguba Muscalilor.

Iară ciuma ce să începuse în București de cu primăvară sau lățit în toate părțile atât în țara rumânească, în toate orașele, satele, până la Craiova [?] au murit mulțime multă de oameni, și pâla Ploești, iarăși la Galați, Brăila, în Moldova, pâla Focșani, toate orașele să impluse de ciumă cu lingoare, și au murit mulțime de oameni, cât să mai pustiise Focșanii, iară cătră toamnă au început și la Iași și în satele de prin prejur.

Iară lăzăretu era aici trei săptămâni, și era poruncă împărătească ca de va trece cineva peste plai săi facă șteandrect¹⁾ și sau întâmplat un om dela Vâlcan lau prins trecând peste plai și lau judecat, acolo în vama Timișului și sau pușcat pân cap acolo cu șase cătane.

14. Noemvrie. In ziua Sf[ântului] apostol Filip dimineața la 3 ceasuri și 3 fărtales 2 minute sau cutremurat pământu, care au ținut două minute.

72. — 1830. Aprilie 15. Dimineața la 2 ceasuri și 2 fărtales iarăși sau cutremurat pământu, iară nu așa tare.

20. Mai. C[institutul] Părintele Ioan Teodor fiind bolnav numai 4 zile, au răpusat, preoțind 15 ani. Sau îngropat 21 Mai 830 fiind în vârstă de 55 ani.

30 Mai. La vama Timișului sau pușcat doi hoți oameni dela Săcele, Pavel și Costandin.

1830. In anul acesta C[institutul] Părint[ele] Voina senior²⁾ parohul și ctitor la Sf[ânta] B[iserică] cea noo, Hramul Prea Sf. Troiți au repeluit crucea care era făcută de Căpitanul Ilie Birt la 762. cu toată cheltuiala Sfinții sale.

73. — După moartea P[ărintelui] Ioan Teodor făcându-se candidație din porunca Domnului Episcop, prin P[ărintele] Voina Pitiși, la Sf[ânta] B[iserică] mare, cu înțelesu și voia atoată opștea, au primit paroh pă Domnul Protopopu Icnatie Carabeși, și au trimes si pă dascălu Iosif Ștefanovici și lau hirotonit și în 6 Dechemvrie 830 au slujit întâi, D. P. ca paroh și Părintele Iosif Ștefanovici diiacon.

1) Standrecht = judecată sumară.

2) Cuvântul „senior“ e scris cu litere latine și probabil adăugat ulterior.

74. — 29 Iunie 831. Sau sfințit Biserica cea noo de pă Tocile Hramul Prea Sfintei Troiți, de arhiereul nostru Domnul Vasilie Moga pravoslavnic Episcop de legea răsăritului, în marele prințipat al Ardealului, fiind protopopi î-tăi domnul Icnatie Carabeț, 2-lea Simeon Popovici și protopopu Petru Gherman și al[ți] protopopi și parohi din Diștrictul Țării Bârsii și C[institul] Părintele Radu Tempian și C[institul] Părinte Diacon Iosif Stefanovici, împreună cu parohu dela această Sfântă Bisearică C. P. Voina Pitiși, care este și ctitor la această Sfântă Bisearică ce sau făcut la 813 mai mică iară la 825 și 826 sau zidit după cum să veade.

22 Iulie. Dimineața la 3 ceasuri și $\frac{3}{4}$ sau cutremurat pământul.

75. — Incă din anul trecut 830 să începuse o boală holera în țara rusască, care mai întâi în Moscva au murit oameni foarte mulți, după aceia au venit pân Moldova, Țara Românească pân București și Cra[i]jova, șin toate părțile au murit mulțime de oameni până au trecut și aici în țara noastră și au început și aici în Brașov, făcându-se mare spaimă și frică oamenilor și așa au poruncit să se închiză Sfin[tele] Biserici la 2-o Avgust și fiind că nu era boală lipicioasă după cum dovedia doftorii, la 6 zile sau și slobozit și prea puțini oameni au murit, măcarcă gătise spitaturi pusese ciocli ca când ar fi ciumă, însă nau fost așa veninată ca ciuma nici lipicioasă, și totuși au mers în țările ceale depărtate, Viena și până în Paris, încă și acum la 832. Sept. în Viena mor după cum adeverează gazetele lui Beobaht și în Paris de această boală, dar nu este nici o pază nici să feresc de dânsa fiind că nu este lipicioasă, așa au găsito doftorii, că cea mai întâi spre înconjurarea aceștii boale este curățenia, iar celelalte doftorii împotriva acestora sânt foarte multe înștiințări, date în tipari de doftorii cei mai iscusiți, dupăcum și chiar dela un preot, care cu a sa istețime mulțime de oameni au izbăvit de această boală.

76. — 832. Iunie 17. Ploând 2-o zile au venit un potop foarte mare și mai ales pă valea Teilor rumpândușă grădini din Mocerlig au adus pomi, bolovani, au rupt case, au astupat țipul Cătanii, care până iarna nu sau putut destupa și mare pagubă au făcut în toate părțile, unde în locu fâpului au făcut fântână.¹⁾

1) Partea subliniată scrisă de altă mână.

77. — In anul acesta 832. au căpătat neguțătorii din Cetatea Brașovului dicretum de ași face capelă în casa ce au cumpărat dela Dumnealor frații Costandin și Ioan Boghici în mijlocu piațului.

Iară la 833. Martie 25 în zioa Bunelor Vestiri fiind în Sâmbăta lui Lazăr sau sfințit capela cea noo în Cetate în numita casă ce au fost alui Boghici de P. Prot. Icnatie Carabeș, P. Dimitrie Ieremie paroh dela Brașovechi și Părintele Voina Pitiși parohul dela Biserica noo a Bolgarsechiului și adusesse pă P. Vasilie Grecu săle fie preot întru ei dela Turchiși, din Săcele.

78. — 1834. Mai 30. au bătut peatra în câmpu Brașovului 3 pogoane unde era sămănat cu grâu câmpu moili. ¹⁾

79. — 1835. Ianuarie 21. fiin[d] Luni spre Marți dimineața au răpusat Părintele diiacon Iosif Stefanovici și în 23 sau îngropat cu cinste, fiind lovit de cataroi, care au dieconit 4 ani și 2 luni.

80. — 14 Martie 835 au răpusat înălțatul împărat Franțișcu 1-i fiind în vârstă de 67 ani și 6 luni, au împărățit 43 de ani, care au fost bun și milostiv asupra creștinătății, și sau făcut slujbe și au tras clopotele în 3 zile la toate bisericile.

După aceia îndată au urmat în tronul împărătesc fiul împărății Sale, Ferdin[an]d, care era încoronat crai în țara ungurească.

81. — 7 Iunie 835. Sau hirotonit întru diiacon nepotu Voina Pitiși fiul fratelui Necula Pitiși.

82. — 10 ag[ust] Au venit vlădica cel unit dela B[il]aji, Ioan Lemeni și au mers la biserici în Schei la biserica mare și în Cetate, la Greci, însă nu cu acel gând care au venit la 1733 Ioan Klain care este însemnat la N. 21.

89.²⁾ — In anu acesta 835. la Octomvre 24. au căzut o zăpadă foarte mare și au ținut toată iarna ger frig până [în] Martie 836. Apoi cătră sfârșit fiind Paștile 29 Martie au fost foarte călduri mari și au sămănat oamenii și era mare bucurie că la gră-

1) Movillii?

2) Din greșeală s'a trecut dela No. 82 (citit ca 88) — la No. 89.

din foarte să arăta bine cât până la Sf. Gheorghe era cerașe ca în vacu cel bun. Apoi au nins în 24 și au înghețat și au rămas cerașele de tot negri și au căzut toate și nau rămas nici cât de puțin. După aceia au început niște călduri mari cât să spăriease oamenii că nici bucate nu să va face. Iară după aceia au mai dăruit Dumnezeu ploi și sau îndreptat câmpurile și cucuruzele de care nu era nici o nădejde și sau făcut foarte multe bucate. Iară boala colerei care se începuse în țările nemțești au venit și până la Ardeal și au murit foarte oameni mulți, la Bistriț[a], Vașarhei și până la Sibii, și pă țara Oltului au ajuns și până la Brașov și au murit și aici deai noștri 32. Iară în Cetate nimini și la Aromsechi.

90. — C[institutul] Părintele Radu Tenpia șau lăsat parohia și sau dus la țara rumânească încă dela 836 și sau așăzat acolo și au rămas parohia vacantă, și rânduise Domnu Episcopu pă Părintele Petru Gherman, care avea parohia în Brașovuvechi și protopop în proto[po]piiatu al 3-ilea, și nu lau primit orașenii nici întrunchip.

După aceia au veni[t] teologu Ioan Popazu pe care lau primit tot orașul și au slujit 21 Martie întâi 837.

Iară în 27 M[artie?] Sâmbătă cătră sară au răpusat C[institutul] P[ărintele] Simion Datcu, care era protopop în protopopiatu al doilea al Brașov[ului] în partea Branulu[i] și sau îngropat cu mare cinste la Sf[ânta] B[iserica] mare.

91.¹⁾ — 1838. Ianuarie 11 sara, la 8 ceasuri și jumătate sau cutremurat pământu foarte tare un minut și doo secunde în toate părțile Eu mam aflat la Chezdivașarei, iară în 16 Luni la un ceas noaptea sau cutremurat puțin, puțini oameni au priceput.

29. Sâmbătă dimin[e]jașa sau cutremurat foarte tare dară nu ca în 11 zile. Februarie 1838.

10 Aprilie 1838, sau făcut iștelație Părintelui Petru Gherman și Părintelui Ioan Popazu și sau așezat parohi la Sf[ânta] B[iserica] mare, hramu Sf. Nicolae, și era toți 3 parohi cu D. Protopop, în protopopiatu Brașovului.

1) De aici încolo diferitele capitole nu mai sunt numerotate la margine.

Iară în 17 Iunie, au venit preot mie ajutori nepotu de frate diaconu Voina Pitiși și au slujit întâi 18 Iunie.

În 14 Iulie 838 din porunca Crăescului Gubernium și a Prea o Sfințitului Domnului Episcopu sau adunat preoții din trei protopopiatuiri ale Brașovului și au pus jurământ împăratului, ca să fie credincioși, în Biserica cea mare a Bolgarsechiului.

În 17 Iulie 838. au răposat D'omnul] Protopopu Ignatie Carabeț noaptea la un ceas și sau îngropat în groapa lui Racoviță cu mare cinste.

6 Dechemvre 1838. Sau sfințit Sf[ânta] B[iserică] cea mare a Bolgarsecu[lui], hramu Sf. Neculae și am slujit noi P[ărintele] Dimitrie Ieremia, parohu din Brașovuvechi și eu Pre[otul] Voina Pitiși cel bătrân, împreună cu parohii deacolo P[ărintele] Petru Gherman și P[ărintele] Ioan Popazu și adoa zi sau cetit singheliia P[ărintelui] Protopop Ioan Popazu ca protopop întâi al Brașovulu[i], și P[ărintelui] Petru Gherman protopop în partea Branului, iară în al treilea protopopiat era răndu[it] Pări[nțele] Ieremia Verzea.

1840. În locu P[ărintelui] Protopop Carabeți sau rănduit un preot din Rășinov Ioan Petricu.

1840. În postu Paștilor au răpusat P[ărintele] Dimitrie din Brașovuvechi.

1840. Sau mutat liniia și cordoanele la Bran până la Pajără, unde era comande Ghineral și alți domn[i] ai țării cu mulțime de ostași și călăreți și pedestrași, și mai întâi cetindu-să milostiva poruncă împărătească a Preamilostivului nostru împărat de Domnu Protopopu locului Petru Gherman în 5 Mai în ziua de Duminecă.

Iară la 10 Mai adunân[du]se toți domnii acei, care a fost mai întâi și toată mulțimea ostașilor și domnii Maghistratului și mulțime de neguțători și toată mulțimea norodulu[i] de dinsus de Bran care fusese în zilele acelea opriți ca în lăzăret au slujit Sf[ânta] liturghie în biserica cea mare ce este aproape de vamă D. protop[opol] locului și D. Ioan Popazu protopopul Brașovului, și după săvârșirea Sf. liturghii au¹⁾

¹⁾ Propoziția neterminată. Urmează un scris nou.

La anu 1840 Septemv[rie] 12 au răposat în Domnul moșul meu P[ărintele] Voina Pitiși întemeietorul și parohul cel din tâi al Sf[in]tei Biserici cei noao care se află acuma în Bolgar[sechi] hramu prea sf[in]tei Troițe, la care și ctitoru cel din tâi au fost după cum să vede în pisania mai sus numitei Biserici, care și pă mine nepot dela fiica Sfințiisale, Dimitrie Orghidan, dela anu 1828 mau luat în casa Sfințiisale, crescândumă și adăpândumă cu științele filosoficești, după aceea și cu cursul preoții, aflând mare râvnă de a mă vedea preot; însă răpindul din voia lui Dumnezeu moartea fiind și bătrân de 60 ani, și fiind eu nepotu Sfințiisale la cursul preoții, au făcut testament întărit cu domnii din Sfat și miau lăsat și căsile Sfințiisale pentru care sunt deapururea rugători cătră D[u]m[ne]zeu ca sufletu să il așeze în ceata dreptilor.

La anu 1840. Dechem[vre] 18 au răposat taică meu Arsenie Orghidan fiind în țehu măcelarilor de rumân în Cetate.

În 27 Iulie 1841 am pășit eu Dimitrie Orghidan în taina sfintei căsătorii cu Dumneaei Rebi ¹⁾, fiica C[institutului] Părintelui Ieremia Verzea paroh la Satulung în Săcele.

Iară în 30 Septemvrie dimineața am plecat cu maica soacra și cu cumnata preoteasa soția Părint[elui] Voina Pitiș la Sibii pentru dobândirea darului, și în 2/14 Octomv[rie] 842 mam învrednicit a dobândi darul diaconii, de unde tot în zioa aceea am plecat îndărăt și am venit sănătoși acasă, și în 7 ale aceași am slujit cu cumnatu Părint[ele] Voina Pitiș al 2-lea paroh la Sfânta Biserica cea noao hramu prea Sf[in]tei Troițe.

După aceea în 30 Noemvrie 842 fiind Luni dimineața după 9 ceasuri neau învrednicit Dum[ne]zeu a dobândi o fiică, cu soția mea Rebi, pă care a botezato nașu meu Dimitrie Oțoțoi, Joi în 3 Dechemvrie la Biserica cea de sus, prin cumnatu Părintele Voina Pitiș, puindui numele Maria, și am făcut botez mare.

Iară în 17 Fevruarie 843 noaptea, fiind eu dus la Sibii spre dobândirea darului desăvârșit, nioau chemat Dumnezeu să să ve-selească împreună cu Sfinții îngeri, anu 1843.

Anu 1843. 16 Fevruarie am plecat la Sibii cu Părintele dela Elopatak Ioan Moga amândoi spre dobândirea darului preoții de

¹⁾ Întâi a fost „Reveica“, corectat ulterior cu altă cerneală.

săvârșit, pe care neau și învrednicit D[u]m[ne]zeu al dobândi 24 Februarie 843 de P[rea]osfințitu Ep[is]cop Vasile Moga.

1846. Ianuarie în 4. adevă Vineri seara la 9 ceasuri cu ajutoriul lui D[u]m[ne]zeu, iară am căpătat o fiică, pă care botezându nașu Dimitrie Oțoțoiu prin cumnatu P[ărintele] Voina Pitiș în Biserica cea noao a Sf[in]tei Treimi, Țjoi în 10 ale aceiaș luni, o au numit Emilia.

Iarna din anu 847 au fost fără zăpadă până la 1 Ianuarie 848 ningând numai la Intrarea în Biserică puțin ca roa.

848. Martie 7. cu ajutoriul lui Dumnezeu fiind Duminecă seara am dobândit o fiică pă carea botezânduo Mariica soția D[umnea]lui Ioan Doanța la biserica cea mare iau pus D[umnealui], P[ărintele] Petru Gherman numele Policeni.

848. Sau sculat unгурii din țara ungurească asupra casii Austriei. Tot în anul acesta sau ținut o adunare mare de Români din tot Ardealul. Ungurii au început și în Ardeal a prăda, pregătindusă cu arme, atuncea cu știrea Î[nălțatului] Impărat Franț Iosif I. tot Ardealul sau înarmat carii cu puști numiți gardiști alții cu lănci cu coase, cu furcoae, ca să să apere de Unguri au făcut șanțuri împrejurul cetății, au intrat Rușii în Sibii, și în Brașov spre apărarea noastră — dar tot înzadar că după o bătae mare ținută în Sibiu Ungurii au dat foc strajamentului ¹⁾, au răpit mult, iar Rușii sau tras pela Turnu roșu în țara românească, după aceia au venit înprotivnicu cu comandantele lor cel vestit Böm și asupra Brașovului, atuncea înștiințați fiind noi că pă mulți preoți românești din Ardeal au omorât și au chinuit Ungurii am fugit cu toată familia în țara Românească unde au eșit Rușii de aici la anu 1849. In 8 Martie fiind vifor mare pă Praova sau prăpădit mulți după ce mai nainte o bătae grozavă cu Ungurii la Hărman au ținut unde au căzut dintre Ruși 2 și grănișerii noștri români 5. cu un căpitan Itul. In postul Simpetrului au intrat iară Rușii în Ardeal și în țara ungurească domolind pă toți Ungurii luându-le armele toate, și pă cei vinovați închizându, însă Böm și cu craiul unguresc Koșut care făcuse și bani foarte mulți ungurești după ce au schimbat prin toată țara banii lor cei de hârtie în bani de argint și de aur au fugit cu oreși câți de ai lor în țări străine în Turchia părăsânduși oastea lor din care foarte mulți au rămas morți.

¹⁾ Strajament = clădirea „Theresianum“.

Toată iarna din anu 853. au fost numai cu roo ca toamna din 853 cât spunea oameni de 80—90 de ani că nu au mai po-
menit.

1853. Iunie 3. am căpătat un copil, pă care în 13 Iunie lau botezat Prea Onoratul D. Protopop Ioan Popazu ca nași puindui numele Livie, — în biserica Sf[ân]tului Nicolae.

1858. Noemvrie 19 dimineața la 5¹/₂ ore am căpătat o fiică pă care au botezato ca nașe D-na Maria Majorescu, sora D-lui Prota Ioan Popazu în biserica Sf[ân]tului Nicolae în 27. 9-ber a. c. puindui numele *Augusta*.

1861. Mai 26. Dimineața la 5¹/₂ ore neau dăruit Dumnezeu iarăș o copilă, pă carea am botezato în 1 Iunie a. c. noaptea în în casă dândui numele Olimpia.

G. Barițiu, autor dramatic

Până acum era cunoscută activitatea de profesor la Blaj, dar mai ales la Brașov, apoi cea de deputat și om politic, de istoric, de întemeietor de ziare și reviste, de secretar și de președinte al Astrei, apoi al Academiei Române, dar mai ales de neîntrecut animator al sufletului românesc de peste Carpați, timp de mai bine de o jumătate de veac, în atâtea mari însărcinări nerăsplătite, pe care le-a adus în veci neuitatul Gheorghe Barițiu. Există și câteva contribuții științifice, destul de modeste de altfel, pentru cunoașterea acestei vaste activități.

Era și este, însă, mai puțin cunoscută activitatea lui beletristică sau literară propriu zisă, deși are una, mai redusă firește, și de această natură. Dl Iorga a semnalat-o, pe cât știu, cel dintâi.

Imprejurarea a făcut ca să descoper, între manuscrisurile lui, păstrate la Academia Română, pe lângă cupletele scrise de Barițiu, atunci student al Academiei teologice, anume pentru reprezentația teatrală dată la Crăciunul anului 1833 în Blaj, în cinstea nou înscăunatului Episcop, Ioan Lemeni, și două piese teatrale inedite, scrise amândouă către sfârșitul vieții sale și subintitulate „drame familiare”. Prima este: „La o doză de știință, zece doze de minte sănătoasă”, pe care o publicăm în întregime în revista aceasta. A doua este: „Onestitatea lăudată, binefacerea răsplătită”, prelucrarea dramatică a unei întâmplări din 1865.

E caracteristic pentru Barițiu, care, se știe, are meritul principal în creierea școlii civile a Astrei, cea dintâi școală superioară de fete la Românii transilvăneni, că își scrie piesele înainte de toate pentru femei. Gustul său se îndreaptă cu predilecție către publicul feminin. Toate persoanele sus numitelor sale piese sunt femei. Își da seama marele îndrumător al neamului că adevărata îndreptare a nenorocitelor stări contemporane nu poate veni de cât de la ele. De la ele, nașterea și, tot prin ele, renașterea. De aceea insistă asupra îndrumării practice pentru viață (agricultură, industrie, comerț și, în general, adevărata gospodărie), osândind savantlâcul repulsiv și la bărbați, dar apoi la femei. Se va zice că subiectul de față nu e nou. A fost tratat, de sigur, și de alții înaintea lui. Astfel de Molière în „Femeile savante”. Și, desigur, cu alte mijloace artistice de cât ale

lui. Totuși piesa de față a lui Barițiu dă cadre și colorit pronunțat românești, am putea zice chiar specific ardelenesți acțiunii, încât putem spune că avem de a face cu o lucrare originală. Intriga e bine condusă. Dialogul, spontan și viu. Și chiar limba destul de curată. Valoarea cea mare a acestei piese, însă, ca în general a întregii sale activități publicistice, nu e atât de ordin estetic, cât mai ales moral și național. E o atmosferă de muncă, de sănătate, de voieșie, de bunătate patriarhală, astăzi, din nefericire, din ce în ce mai rară. În orice caz, ea are și o valoare documentară. De aceea o publicăm.

Ioan Georgescu

profesor secundar, București.

La o doză de știință, zece doze de minte sănătoasă

Dramă familiară în 2 acte

de Gheorghe Barițiu *)

Lucrurile se petrec la hotarul dintre Banat și Ardeal.

Persoanele :

Doamna Adriana, soția proprietarului Bălan

Clementina }
Macrina } surorile d-lui Bălan

Liberta, verișoara doamnei Adriana, studentă

Lepida, candidată de profesoară

Olga, studentă, de naștere din Rusia

Daca, fată în casă

Minodora, bucătăreasă

Agapia, fiica cocoanei Margareta din vecini.

Actul I.

Intâia scenă.

Doamna Adriana, Clementina, Macrina. (Șed la masă, fiecare cu lucru în mână).

Adriana : Auziam pe bătrânii noștri mai de multe ori zicând că, la purtarea economiei se cere ca proprietarul să aibă o sută de ochi. Parcă e un făcut: De câte ori lipsește bărbatul mai multe zile de acasă, totdeauna se întâmplă câte o pagubă însemnată într'o ramură sau alta a economiei. În lunile de iarnă tot mai pot supraveghia și femeile bunul mers al afacerilor, dar când se întâmplă să lipsească bărbații primăvara ori vara, ducându-se de-acasă cu săptămânile ori lunile, atunci femeile lor, dacă sunt cu durere pentru averea familiei, plătesc îndoit și

*) Din lucrările postume ale marelui publicist, păstrate în Biblioteca Academiei Române, Secția Manuscriselor Române, No. 981, paginile 299—307. Lucrarea e autograful autorului și poartă data, la sfârșit, de 1-13 Decembrie 1890. (Nota editorului I. G.).

întreit luxul ce și-au permis de a petrece câteva săptămâni iarna la oraș. Noi mai avem și un administrator de moșie cam ușuratic, un om fatal. Se tot laudă cu studiile sale din Hohenheim. Dar orice întreprinde, îi iese pe dos. Plantații uscate la reîmpădure. Semințe de cereale aruncate în noroiu. Cai spetiți. Unul orb. Altul șchiop. De câteori iese călare la câmp, se întoarce cu calul numai spume. Aleargă când n'are nici un zor. Numai așa din fală și nebulie.

Clementina: Bine că ne ajută Dumnezeu să terminăm studiile convenite nouă ca fete în societate. Eu și Macrina ne-am înțeles cum să împărțim afacerile, să nu rămânem unilaterale, cum zicea directoarea pensionului. În fiecare lună vom schimba rolurile. Odată una cu grijile casei și cealaltă cu ale curții, grădinii, a lucrătorilor și moșiei; odată invers. D-Tale, cumnată, îți rămâne și așa partea cea mai grea din toate: plata datoriilor, luarea în seamă a agoniselilor la arie, în celare, în pădure și la oi.

Macrina: Tu, Clementină, să începi luna viitoare cu trebile casei. Lăsați în grija mea ale curții și împrejurimilor. Mi se pare că sunt unele nereguli, căroră aș vrea să le pun capăt. Văd în grajduri patru vaci și o bivoliță. Mi s'a spus îndată, din primele 3 zile, că toate sunt de soiul ales și bune de lapte. Curioasă, am stat câteva seri și în două dimineți să mă încredințez eu singură, care vacă cât lapte dă. Am lăsat să strecoare și să măsoare deosebit laptele dela fiecare vacă. Auzisem și cetisem că, în unele țări, vacile ținute bine, mulse de două ori pe zi, dau câte o vadră de lapte. Se poate. Nu știu. Noi am fi mulțumite și cu jumătate atâta. Am cercetat pe sub mână, cât lapte s'a muls în alte 3 zile. Mult mai puțin. Pentru ce? Voiu să aflu.

Paseri de casă, găini, găște, rațe, bibilici, ba și două părechi de păuni am numărat la venirea noastră acasă 215 capete: mari și mici. După trei zile le numărăi din nou. Pentru masa noastră se tăiară 5. Lipsiau însă 11. Ce se vor fi făcut cele 6? Și cum se poate ca, cu atâtea găini, bucătăreasa să mai cumpere uneori ouă dela Silberstein? Bucătăreasa și o servitoare prea duhnesc a băutură!

Adriana: Inima-mi crește și sufletu-mi se umple de bucurie când vă aud vorbind că niște gospodine vechi. Se vede că sunteți fetele mamei voastre harnice. Nu e mai puțină vrednicia tatălui vostru care, după terminarea învățământului primar, v'a trimis la institutul-model al d-lui și d-nei Francesco, unde pe lângă oarecari cunoștințe teoretice, ați fost pregătite pentru viața practică și ferite, astfel, de ideile, mai bine zis de fante-

siile epocii moderne, care nu sunt, în urma urmelor, decât copii schimonosite ale corupțiunii veacului al 18-lea și al celei bizantine despre care veți fi învățat și voi câte ceva.

A doua scenă.

Cele de mai înainte. Minodora, Dacia.

Minodora: Mi-am adus aminte că mâine e sărbătoare și ziua coconului. De când mă aflu la D-Voastră, cocoană, n'a trecut nici o duminică sau sărbătoare, să nu fiți avut oaspeți, uneori familii întregi din capitală sau încai dela moșiile din împrejurime. Să îngrijesc de mai multe feluri de bucate pe ziua de mâine ?

Dacia: Chiar și pe ziua de astăzi, dacă se poate, cocoană Adriana. Venind dela grădina de legumi, văzui că o trăsură a apucat dela gară drept încoace.

Adriana: Și ce persoane erau în trăsură ?

Dacia: N'am putut zări prin ceață. Mi se părea că ar fi o doamnă.

Clementina (se uită pe fereastră): Da, este o doamnă. Mi s'ar părea cunoscută. A sărit însă repede din trăsură, ca o căprioară. Și are un costum așa de fantastic. Eu să văd de ale casei. Voi o veți primi, oricine va fi. Minodoro, vezi-ți de treabă și tu, Daco. (Ieș).

A treia scenă.

Adriana, Macrina, Liberta.

Liberta (în costum de studentă cu cingătoare peste mijloc, cordon lat peste umăr, un fel de căciuliță semibărbătească pe cap, ochelari, baston în mână, ținută mai mult de băiat decât de fată, cu capul în nouri): Bon jour, Mesdames, bon jour! Ce e verișoară? S'ar părea că nici nu mă mai cunoști! Și tu, Macrino, m'ai uitat așa curând? Nu sunt nici trei ani de când nu ne-am văzut!

Adriana: Acum, după ce ne-ai vorbit, încep să te cunosc după glas. (Cu un zâmbet ironic): Ce ai pățit, Libertă, în acești trei ani? Dintr'o fetiță blândă, sfioasă, care abia deschidea gura să dai câte un răspuns, silită, s'a ales din tine o fată ce seamănă leit cu studenții zurbagii și bătăioși cari caută cu felinarul pricini de ceartă și de încăierare. Altfel, pare că ești sănătoasă. Ți-a priit aerul și regimul de traiu ce ai avut. Eu și cumnatele

am fost numai ca în plimbare pe aici, prin țară, și, când suntem nevoite să mâncăm la restaurante, rămânem flămânde din pricina bucatelor rău gătite.

Liberta : Ei, mătușică, dumneata și mama, ca toate femeile din veacul Dvoastră, sunteți de legea veche, din nefericire mult pe arierate decât să pricepeți, cum înaltele științe sunt în stare să schimbe natura omenească, să apropie pe om de îngeri.

Macrina (ironic) : Ingerii sunt cam departe de oameni, colosus în ceriu.

Liberta : Apropos! sorioară, tu și Clementina ați mai învățat ceva de când nu ne-am mai văzut? Ori și Clementina se află la vre-una din cele 22 de universități germane și eu să nu știu nimic de cariera ce-și va fi ales și ea? Eu am ascultat în acești trei ani 26 de colegii la facultatea filosofică și, mai pe urmă, m'am dedicat cu totul astronomiei.

Adriana : Da! Clementina, după ce făcuse un curs elementar de chimie, acum s'a apucat de partea practică a acestei științe, într'un laborator larg, unde are norocul că rezultatul tuturor experiențelor sale sunt bune de mâncat. În ce privește pe Macrina, ea încă și-a găsit un teren vast de activitate în curtea noastră gospodărească și în acareturile ei. S'o vezi, cum urmărește zi de zi prăsirea și creșterea paserilor noastre de casă. Dar acum Liberta va voi să rămână puțin singură, să-i treacă amețeala drumului de fier. Să mergem, Macrino! După masă vom conduce pe Liberta să vadă laboratoarele noastre.

A patra scenă.

Liberta (vorbind singură își pune în oarecare ordine cărțile aduse cu sine) : Bine că mă lăsară singură! Ce nenorocire! Verișoarele mele ar fi fost deștepte dela natură. Părinții lor cu stare materială frumoasă. Și, totuș ele nu urmează la nici o universitate; ba, n'au făcut nici măcar bacalaureatul la vre un liceu. Ce se va alege de ele? Sunt aproape fete mari. Au să rămână ignorante, proaste ca noaptea. Pot să știe, câte serbători legate și câte praznice bisericești sunt pe an. Îți vor înșira după ceasoslov, cași mama bună, când se postește cu unt de lemn și când e deslegare dela vin și pește. Dar ian să le întrebi: Care sunt pozițiile pământului în cele patru anutimpuri, care sunt eclipsele de soare și de lună, ori, mai ales, să-ți înșire cele 61 de planete telescopice care se învârt împrejurul soarelui în spațiul astral dintre Marte și Joie. La toate aceste întrebări, ele ar rămânea mute. Dar sistemele filosofice, vechi și noue, cât le sunt de necunoscute. Au ele ceva idee de Kant, de Herbart, de Schopenhauer? — Dar să-mi văd mai bine de problema ce

n'am putut rezolva acasă din cauza necurmatelor visite ale coconetului nostru ignorant. Am, anume, să socotesc distanțele relative dintre planetele Joie, Saturn și Neptun. (Așezându-se la masa de scris, începe a calcula vorbind încet).

A cincia scenă.

Liberta, Daca.

Daca: Coconiță!

Liberta (adâncită în socoteli): Taci!

Daca: Coconiță, poștește la masă!

Liberta: Lasă-mă în pace, proasto, nu mă încurca.

Daca (supărată): Ce proastă? Cine-i proastă? N'auzi că te chiamă cocoana Adriana la masă cu bucatele puse și dumnealor nu mânâncă bucatele reci.

Liberta (sculându-se mânioasă): Cu cine vorbești tu, ei?

Daca: Cu D-Ta, coconiță!

Liberta: Dacă n'ai învățat dela stăpână-ta omenie, am să te învăț eu, mojico! La o persoană de rangul meu nu se zice „coconiță“, ci „domnișoară doctorand“. Ai auzit?

Daca: Auzit și nu prea; că pe la noi știm numai de cocoana Smaranda, o creștină bună, cași cocoana Adriana, dar Doctoranda de unde l-o fi împrumutat nașa dumnitale?

Liberta (tot mânioasă): Tot barbaria de mai înainte și nici un progres în această țară. (Iese).

A șasea scenă.

Clementina, Daca.

Clementina (se uită împrejur): A plecat coniița cea străină?

Daca: Ce coniiță și ce străină? Este o verișoară a Dvoastră venită de curând. Nu știu cum spune ea: din altă țară, dela universitate. Dar vezi să nu-i zici și Dta coconiță ca mine, că se învolbură și bosumflă rău de tot. Eu, dacă i-am zis coconiță, m'am pomenit că mă face „proastă“, „mojică“, să învăț „omenie“ și să-i zic „domnișoară coromanda, Coranda, Smaranda“, nici nu știu bine cum a zis. Aolio! Da sbârilită mai e verișoara asta sau ce Vă este a Dvoastră! Parcă de o săptămână n'a mai pus piepten în cap.

Clementina: Acum îți zic și eu, să nu fii prea guralivă, să taci! Vezi-ți de treabă!

Daca: Fii bună, coniiță, lasă-mă să vorbesc. De aceea dau gurii de mâncare (Clementina iese. Daca rămâne).

A șaptea scenă.

Daca, Agapia.

Daca: Până ce stau cocoanele la masă, eu să mai așez câte ceva prin salon și prin camere. De când a venit studenta asta, stă să se răstoarne casa cu fundu'n sus. Toate lucrurile ei aruncate ca cu furca. Mesele, scaunele pline de cărți și hârtii. Vestminte trântite pe jos. Pălăria turtită. Se vede c'o fi șezut pe ea. Ce mai școală o fi și aia, unde fetele învață așa lucru slab.

Agapia: Bună ziua, Daco! Unde e cocoana?

Daca: Sunt la masă toate, că au pe o verișoară venită din capitală, — o aia, cum îi zic, tataranda. Ce vrei dela cocoana noastră?

Agapia: M'a trimis mama s'o rog de ceva. Frate-meu cel mic s'a îmbolnăvit chiar așa, cum eram și eu înainte cu o lună de zile și m'am vindecat cu medicina ce-mi dedese dumneaei din lădița aceea mică cu despărțituri multe, ce-i zicea farmacia hom... hom... homen... homo... am uitat, cum i-a zis.

Daca: Homeopatică tu, că și mie tot din aceea mi-a dat, să nu mă scuture frigurile. Vino mai târziu! Am să-i spun eu că frate-to-i bolnav și suflet bun, cum este cocoana Adriana, se poate să vină chiar ea la voi cu doctoria (Agapia iese).

A opta scenă.

Adriana, Clementina, Macrina, Liberta, Daca.

Liberta (mergând la masă și căutând împrejur): Cine a căutat prin hârtiile mele? Și cărțile cine mi le-a mutat dela loc?

Daca: Eu, coconiță domnișoară Cocoranda, le-am pus la locul ce li se cuvine. Scaunele sunt, ca să șază oamenii pe ele, nu ca să fie acoperite cu cărți. Hainele se așază în garderobă, nu pe sub mese. Cocoana noastră nu suferă nici o neregulă. S'ar îmbolnăvi, văzând-o.

Adriana (către Daca): leși și scutură toate de praf în salon; deschide ferestrele.

Liberta (către Adriana): O proastă ca asta nu știe că ceea ce pare în ochii ei disordine, la studenți și la mulți profesori universitari este ordine, care li se prefăce în câte 6—7 ani aproape în a doua natură.

Adriana: Cunosc și eu această ordine a voastră, de când fusese frate-meu la studii mai înalte. De ordine ca aceea să mă ferească Dumnezeu! Puteți voi studenții și studentele tot pre-

tinde să vi se lase lucrurile la loc. Înțeleg și eu așa ceva, când e vorba de un manuscris început sau terminat, așezat într'adins în vre-un colț de masă, ca să nu se amestece cu altele sau vreo carte cetită până la un loc, apoi pagina însemnată cu vreo foiță de hârtie sau altcum. Nu înțeleg însă ca lucrurile voastre să fie risipite în toate ungherele. Hainele de postav să fie pline de noroiu sau de scame. Penițele de scris rătăcite printre hârtii, încât să le căutați toată ziua. Pe masă, pe scaune, pe jos cenușă, capete de țigări, aer îmbâcsit de fum și de miros de băutură și, urmarea cea mai neplăcută din toate acestea, culcatul târziu și sculatul la fel pe la 10 la 11, cu ochii umflați de somn și de căldură, când altă lume e în toiul muncii. Se știe din bătrâni că cine n'a învățat din tinerețe să-și țină lucrurile în bună rânduială, nu va învăța în toată viața sa și, cu cât va înainta în vârstă, cu atât va fi mai zăpăcit și amețit. Eu și mamă-ta am învățat dela părinții noștri că ordinea e sufletul tuturor îndeletnicirilor omenești. Așa, iubită Liberta, așa știm noi în această țară, pe care tu o numești semibarbară și viața de aici nesuferită.

Liberta (cam necăjită): Află, mătușă, că n'am venit la voi să aud dascălituri de ale lui Kyr logiotatos Vasilache din zilele lui Callimach Vodă. Dacă noi dormim, la părere, mai mult, este că nu ne culcăm ca voi, odată cu găinele. Scopul venirii mele aici a fost pe lângă acela de a vă revedea să împărtășesc ceva din comorile mele intelectuale și verișoarelor mele de aici. D-l Schell, profesor de chimie organică, m'a asigurat că creerii mei cuprind mult fosfor, prin urmare eu dispun de o inteligență necunoscută până acum la noi.

Clementina (cu ironie): Asigurare foarte ciudată din partea profesorului vostru. Din puținul ce știm noi despre fosfor e că se aprinde foarte ușor la aerul atmosferic și e foarte otrăvicios. Eu să știu că am atâta fosfor în cap, m'aș teme să nu-mi ardă și să rămân fără el.

Liberta: Vezi, cum e ignoranța! Pentruca fosforul să nu se aprindă, n'ai decât să-l ții în apă.

Clementina: Prea bine, atunci toți oamenii despre cari spun chimiștii că au mult fosfor în creeri, să-și țină capetele toată viața lor în apă.

Liberta: Dragile mele verișoare, îmi pare rău de voi; vă compățimesc; trăiți într'o orbie sufletească. N'aveți idee de chimie. Dar încă de astronomie!

Macrina (râzând): Mă mir de tine verișoară. Credeam că, cel puțin în ce privește pe soru-mea, te-ai încredințat prin cele șase feluri de mâncare ce a gătit, cât de bine știe chimia practică. Tu însăși ai fost foarte mulțumită de examenul ei, fiindcă

am văzut că ai luat bine din toate bucatele servite. Mâne e sărbătoare și e rândul meu să îngrijesc de bucătărie. Cred că voi da un examen tot așa de bun, cași ea.

În ce privește astronomia, te rugăm să aștepti până de seară, după mulsul vacilor. Atunci o să-ți arătăm noi, cum ne știm folosi de observatorul astronomic ce-l avem în foișorul casei noastre pentru a studia comuna noastră și cele vecine. De acolo îți vom arăta răsăritul luceafărului de seara, calea laptelui, gănușa, sfredelul, carul cu boii și mai târziu luceafărul de dimineața. Luna încă tot așa trebuie să fie la noi, cași în țările, unde ai învățat tu. Cel mult la oameni poate să fie oarecare deosebire, fiindcă unii se schimbă și ei ca luna. Și pentru noi aceste puține cunoștințe astronomice sunt de folos practic, precum te vei putea încredința singură, dacă mai stai la noi câteva zile.

Adriana: Tocmai pentru a-și putea face și Liberta, al cărei cap e plin de știință, oarecare idee despre îndeletnicirile noastre dela țară, duceți-vă, fetelor, și-i arătați toată gospodăria noastră: grădina și moșia, pădurea și stupina. Până atunci eu trec pe la vecina să văd de copilașul ei cel bolnav.

A noua scenă.

Adriana, Agapia, Daca.

Agapia: Coccoana, suflet de înger! Mama e desnădăjdută. Plânge de i se rupe inima. Toate, toate le-a încercat cu băiatul. Așezatu-i-a sub pernă busuioc dela Bobotează și mănțișoare dela Florii. Chemat-a pe părintele de i-a cetit așa de frumos la căpătâi. Făcutu-i-a și de deochi cu cărbuni stinși în apă neîn-cepută dela izvor. Cântatu-l-a și descântatu-l-a și ea și moașa. În zadar. Așa se vede că tocmai leacul și descântecul boalei lui nu l-au nemerit.

Adriana: Du-te de grabă și-i spune mamă-ta să nu mai plângă. Indată viu și eu.

Daca (intră cu o telegramă în mână): Coccoană, o telegramă. Portarul zice că e din capitală.

Adriana (luând repede telegrama, iscălește recipisa, apoi după ce o cetește, o aruncă pe masă): Este dela soru-mea. Imi anunță sosirea pe mâine a altor două studente. Oare și acestea vor fi tot așa de smintite ca Liberta. (Către Daca): Du-te iute și-mi adă cutia cu doctorii și apoi, în vreme ce eu stau la vecina, tu să te întorci într'un picior și să-mi faci treburi ca atunci, când nu te apucă gârgăunii. Ai înțeles? (Pleacă).

A zecea scenă.

Daca (singură, bosumflată):

Gărgăuni? Ce gărgăuni? Vorbe de astea nu mi-a mai spus cocoana nici odată! Și pentru cine? Pentru Cocoranda *aita!* Da de ce să-i rabd eu ei, să-mi zică proastă și mojică? Ea e de zece ori mai proastă decât noi astea dela sate. Când o duseră la lăptărie, se mira de atâtea oale cu lapte și întreba ce au băgat în lapte, ca să iasă smântână. După ce-i arătară, cum se face untul, auzi pe lăptăreasa noastră glumeață cântând: „Vine untul dela munte, trece valea peste punte“! Ea căscă ochii și se uită la lelea Marina ca la o strigoaie, care fură laptele dela vacile vecinelor. Coconițe de acestea înfumorate, când vin din capitală, și cercetează vreo grădină cu pomi, te întreabă: Da franzelele și cornurile, ce se dau la cafea, pe care pom cresc? Auzi aci! Proastă și mojică! Și de ce? Pentru că eu port cătrință, iar ea se înfoaie în mătăsuri? Dar n'a spus părintele Augustin la biserică în una din Duminecile trecute, că mai de mult și domnițele se purtau tot așa cași noi, cu șorțuri și cătrințe? — Dar parcă vin coconițele. Ian să mă feresc din calea Cocorandei.

A unsprezecea scenă.

Clementina, Macrina, Liberta.

Liberta: Spun drept. Nu mi-am închipuit să poți petrece la sate, fără să mori de urît în lipsa teatrului, a plimbărilor prin parc sau la șosea, a sindrofiilor, a concertelor, seratelor, revistelor, păzilor militare și a altor spectacole. Cum văd, însă, voi sunteți aici așa de ocupate, încât săptămâni întregi nu vă vine în minte viața sgomotoasă dela oraș. Nu știu cum îmi vine acum, parcă m'aș împăca și eu pe un timp oarecare cu viața voastră dela țară, numai fetele din casă dacă ar ști ceva mai multă bunăcuviință și omenie.

Macrina: Omenia personalului de serviciu se formează de cele mai multe ori după felul cum este tratat. E tratat omenește, arată și el omenie. E tratat disprețuitor, va fi și el îndărătnic și mojic.

Clementina (văzând telegrama, o cetește în auzul tuturor): Este dela doamna Eleonora din capitală: „Astă seară sau mâine dimineață vin la voi două studente cunoștințe ale Libertei!. Fete bune. Veți ști cum să le primiți.

Macrina: Le cunoști, Liberto?

Liberta: Dacă telegrama nu le numește? Mi se pare însă că vor fi cele ce-mi promisera, înainte de plecare, că mă vor cerceta. Una e româncă. Cealaltă o rusoaică nefericită, a cărei mamă trăește la Iași.

A douăsprezecea scenă.

Cele de mai înainte, Adriana.

Adriana (cu farmacia la subțioară): Ați văzut telegrama fetelor? Măine vom asista dară la câteva scene din viața universitară. Ce credeți voi, Clementino și Macrino, nu veți căpăta gust de a pleca și voi cu anii de acasă și de a vă înstreina de vatra părintească? — Dar să vedem astăzi, cum avem să primim pe oaspeții de mâine! Răspunsul îl vom da, cred, chiar dimineață (Se scoală toate. Cortina cade).

Actul al doilea.

Intâia scenă.

Adriana, Minodora, Daca.

Adriana (ținând o listă de bucate în mână): Te-am chemat, Minodoro, să-ți arăt ce fel de bucate ai să gătești astăzi la amiazi. Iată lista. Clementina-ți va spune mai multe.

Minodora: Coconița Clementina mi-a spus că, pentru astăzi nu mă lasă pe mine. Voește să gătească singură. Pentru toată lumea. Chiar și pentru servitori. Zice că astăzi să mă duc și eu la biserică.

Adriana: Vei merge la biserică altă dată. Astăzi ai să fierbi tu. Clementina are altă treabă. Daco, ian vezi: Sunt gata coconițele? Dacă da, să luăm cafeaua. Clementina să vină pe un moment la mine. (Daca iese). — Vezi, bucătăreasă să nu frigi găina cea mare și grasă de aseară. S'o fierbi. Va da o supă foarte gustoasă. Pe lângă salată, să fie și compot. Știi că coanelor le mai place acesta.

Daca (intrând): Amândouă surorile sunt gata de mult și vă așteaptă. Numai coconița *aia* stă în așternut, că astă-noapte a ieșit cu un sul lung de doi coți, la care-i zice ochian și a tot numărat la stele, până când era găinușa la miazăzi. Abia atunci s'a culcat.

Adriana: Du-te și stai pe lângă ea să-i fii la îndemână, dacă cere ceva. Chiar cafeaua să i-o duci acolo.

Daca: Să-mi mai zică iar „proastă și mojiacă“.

Adriana: Nu te teme! N'o să-ți mai zică.

A doua scenă.

Adriana, Clementina, Macrina.

Adriana: Buna mea Clementină! Tu avuși de gând să gătești astăzi pe gustul tău. Vrei adecă să te ții de cuvântul spus ieri în glumă că ai să dai examen din chimia practică înaintea Libertei. Am înțeles planul vostru. Și sunt de acord cu voi. Mă tem, însă, că realizarea lui va fi mai anevoioasă decât vi se pare. Imi dau seama ca tu mai ales Clementino, cu simțul tău pătrunzător ți-ai pus de gând să tămăduiești pe Liberta de extravagantele aduse după trei ani de străinătate. Cum s'a schimbat fetița aceasta! Odinioară era așa de blândă, bună și cuminte. Acum stârnește râsul și mirarea oamenilor din părțile noastre. E mare primejdia înstrăinării și pentru băeți. Pentru fete, însă, ea întrece orice închipuire. Mai ales când ele au nefericirea să ajungă între străini cari urăsc din suflet și vor să dărâme tot ce e românesc. Cine i-a putut băga în cap gărgăunii astronomiei? Auzi, femeie astronomă! Parcă o s'o facă cineva numai decât pe ea directoarea unui observator astronomic! Și unde? Poate în Egipt, pe vreo piramidă, ori pe muntele Sinai!

Clementina: Slăbiciunea mamei sale care o are numai pe ea, apoi laudele unui profesor lingușitor a amețit-o de cap. Eu, iubită cumnată, sunt încredințată că, dacă o putem determina pe Liberta să rămână în timpul vacanței la noi, o să revină pe nesimțite iarăși la firea ei cea bună de altă dată, lăpădându-se de ideile ei scrintite, mai ales că-și dă și ea seama că averea părintească se împuținează mereu cu studiile ce face în străinătate, iar maică-sa plânge și să amărește singură, la bătrânețe.

Macrina: Liberta își are partea ei de avere dela răposatul ei tată, care e dată în arendă. Inșă nici într'un an nu s'a ajuns numai cu venitul ei. Trăia pe picior mare ca fetele din casele cele mai bune. Și astăzi moșia îi este ipototecată. Dacă mai fan-tazează mult prin străinătate, rămâne calică, vai de capul ei!

Clementina: De aceea trebuie să încercăm a înfăptui ceea ce ne-am propus.

Adriana: Ingrijate de soartea prietenei noastre, am și uitat de cafea. Aidem! De seară vom încerca ceva mai mult.

A treia scenă.

Liberta, Daca.

Liberta: Auzi! Femei tinere și tot ca cele de legea veche! Să se culce cât ce înoptează și să se scoale la revărsatul zorilor în cântatul cocoșilor de dimineața, ba ca să mulgă vaca, ba ca să dea merinde lucrătorilor tocmiți la sapă, la secere ori la coasă. Alteori să vadă de grâul ce-l duc la moară, ori îl amestecă cu lopețile în hambare, să nu intre în el gărgărițe și atâtea alte ocupațiuni ordinare, țărănești, de care li se bătătoresc mâinile ca scoarța și li se rumenesc obrajii ca ai fetelor de mojic. Dimineața, când e somnul mai dulce, n'am putut dormi de șoaptele lor. Asta e viața dela țară? (Meditând) Dar ce-mi spuneau? Că numai din vânzarea de lapte, unt, ouă, păsări de casă, fructe, legume și alte mărunțișuri au avut un câștig curat de peste o mie de florini, adică aproape 2500 lei-aur, cât cheltuesc într'un an la studii. Și moșia lor nu este mai mare decât a mea. Hm! (Văzând pe Daca): Ce vrei?

Daca: Nu am nimic cu dumneata. Am venit să scot rochiile cocoanelor, ca să le aibă la îndemână, dacă vor să meargă la biserică.

Liberta (strâmbând din buze): Unde sunt verișoarele?

Daca: La cafea. Dta nu poțtești? Te așteaptă. (Liberta iese).

A patra scenă.

Daca (singură, scoate unele rochii, le caută, le așează la îndemână, apoi oprindu-se în mijloc): Bine că nu mi-a mai zis și de astă dată proastă și mojică; îi spuneam și eu câteva de să mă țină minte. De vor fi și cele Cocorande care e vorba să vie tot așa de flușurate, ca aceasta, am să rog pe cocoana să mă lase pe mine ajutor la bucătărie și în locul meu să vină Silimina, că ea știe să tacă, nu ca mine. (Tresărind): Parcă aud fluieratul trenului. Ce sărbătoare încurcată va fi pentru noi și cea de astăzi. Mă duc să închid ferestrele la etaj.

A cincea scenă

Adriana, Clementina, Macrina, Liberta.

Adriana (așezându-se cu toate la masă): Repet cecece spuseseam la masă, iubită verișoară. Studiile tale felurite, sânguina ta încordată, în sfârșit viața agitată, proprie tuturor orașelor mari, ți-au schimbat fața și toată ființa ta. Ambiția ta cea mare la învățătură mi se pare că a crescut în paguba sănătății. Ai neaparat trebuință de odihnă mai îndelungată. Aceasta o poți găsi la noi mai bine chiar decât acasă la mama. Știu că nu ești obișnuită cu viața noastră dela țară. E tot ce poate fi mai opus sgomotoasei vieți orășenești. Incearcă, însă, să rămâi, la noi numai două săptămâni și, dacă nu-ți va plăcea, să ne părăsești. Pun rămășag, însă, că în două săptămâni ai să schimbi și față și viață și gândire și simțire.

Liberta: Vă sunt recunoscătoare din toată inima pentru călduroasa voastră primire. Bucătăria voastră îmi place așa de mult, încât îmi vine să scot tot de câte două ori din fiecare fel de mâncare. Lucrările economice de peste zi încă mă distrează. Nu mă pot împăca, însă, cu orarul vostru. Vă culcați la 9—10 și vă sculați la 4 la 5. Adevărată tirănie a firii omenești.

Clementina: Asta ți-e toată supărarea, dragă Liberta? Nimic mai ușor decât să facem să te culci și să te scoli, când îți place. Alege-ți o cameră mai ferită, colo spre grădina cu pomi și vei putea sta neturburată acolo, ca la sihăstrie.

Macrina: Să-ți spun și eu una și bună, dragă verișoară! Cumnata și sora se poartă cu tine ca cu o sticlă subțire. Eu nu pot să fiu atât de delicată. Toate te iubim, însă, și tuturor ni-e milă de lacrimile mamei tale. Eu îți spun verde că tu ai făcut o mare nebunie, când ai părăsit pe mamă-ta și ai luat lumea în cap. La universitate ți-ai ales tot studii după capriciile tale, nu după nevoile vieții practice. Cu averea ce ai moștenit, tu n'aveai trebuință de nici un studiu universitar. Cel mult să-ți fi câștigat oarecare cunoștințe de agronomie. Și, în loc de a-ți fi arendat moșia la niște venetici de Adrianopol, să-ți fi luat un arendaș cu contract pe viață care să poarte toată economia cu conlucrarea ta și venitul să-l fi împărțit drept în două. Uite, așa; Liberto! Mie nu-mi place să umblu cu doi bani în trei pungi. Rămâi la noi numai patru săptămâni și o să vezi că nu-i rău planul meu. Lasă universitățile în seama băcărilor.

Adriana (către Macrina): Macrino, prea nu te știi stăpâni! Tu ce ai pe inimă, ai și pe buze. (Către Liberta): Liberto, nu te supăra pentru ieșirea ei!

Liberta (sculându-se în picioare foarte supărată): Ba da! Mă supără tonul ei rustic. Parc'ar vorbi cu o țarancă. Și tocmai

ea să mă dăscălească pe mine; ea care n'are decât patru clase secundare, iar de liceu și universitate n'are nici habar. Dacă ar încerca să-mi dea sfaturi o colegă dela universitate sau o profesoară cu diplomă, treacă-meargă! Dela Macrina însă nu primesc sfaturi.

Clementina (către soru-sa): Vezi ce faci tu cu iuțeala ta?

A șasea scenă

Cele de mai înainte. Dacia.

Dacia: O trăsură cu două femei: nu știu, sunt cocoane ori coconife; au întrebat de D-voastră.

Adriana: Să le conduci îndată în sus și să iei lucrurile ce vor avea în seama ta.

Dacia: Să le dau cameră separată?

Adriana: Iți voi spune mai târziu.

Clementina (uitându-se din fereastră): Două femei tinere. Parcă sunt cele așteptate. Sunt îmbrăcate de drum. Ținuta modestă.

A șaptea scenă

Cele de mai înainte. Lepida, Olga.

Lepida (salutând cu multă grație și bunăcuviință): Necunoscute cum suntem aici, în urma unei adrese ce am primit în ziua plecării din Elveția, ne-am abătut din călătoria către patria mea natală pentru a face cunoștință cu doamna casei, Adriana Bălan, precum și pentru a revedea pe domnișoara Liberta Maioranu, colega noastră de studii.

Adriana: Bine ați venit, domnișoarelor. Eu sunt cea pe care ați cinstit-o cu intrarea D-voastră aici.

Lepida: Am onoare a mă prezenta, Lepida Făgeșanu, candidată de profesoară la școala normală a Statului. Tovarășa mea de studii și de călătorie până la Dunăre este domnișoara Olga Rostopcin, rusoaică de origine, fiindă pe cât de simpatică, pe atât de nefericită până acum.

Olga: Zdrast gospodina Hazaina! Sie sprechen deutsch oder französisch, Madam? Ich, ich, thut mir leid, kenne nur wenig rumänisch.

Lepida: Amica mea Olga e numai de trei ani în patria noastră cu mamă-sa, în urma unei nenorociri îndurate de tatăl ei în Rusia.

Liberta (sărindu-le înainte aproape militărește cu mâinile întinse către ele): Imi pare foarte bine că v'ați ținut de cuvânt.

Lepida: Iar noi îți mulțumim că, prin invitația ta, ne-ai dat prilejul plăcut de a ne prezenta la o familie așa de distinsă. Lipsește numai să facem cunoștință cu fiecare membru în parte.

Adriana (arătând pe *Clementina* și pe *Macrina*): Sunt cumnatele și totodată ajutoarele mele în ale economiei. Și-au terminat cursurile școlare numai în semestrul trecut. Cunoștință mai apropiată vom face în cursul zilei. (Către musafiri): Acum Vă rog să nu refuzați câte o cafea cu lapte, căci astăzi vom lua masa ceva mai târziu ca de obicei. Mai întâi treceți Vă rog în camera din stânga și Vă așezați ca acasă. *Clementina*, vezi te rog să fie la masă și unt prospăt de aseară și ridichi de primăvară din seră. *Liberta* le va spune noutăți din lumea mare. (*Clementina*, *Liberta*, *Lepida*, *Olga* ies).

A opta scenă

Adriana, *Macrina*

Macrina: Câtă deosebire între aceste două străine și între *Liberta* noastră, ca temperament și ca educație. Ce ținută serioasă și totuși senină! Ce maniere plăcute! Ce ton dulce simpatice, inspirator de încredere în conversație! Dar oare ce s'o fi întâmplat cu tânăra rusoaică?

Adriana: Poate va ști *Liberta* să ne povestească nenorocirea ce s'a abătut asupra familiei lor.

Macrina: Aș! *Liberta* nu e ființa care să se intereseze de soarta și de nenorocirile altora. Minte ei e la stelele cerului, nu la nenorocirile oamenilor de pe pământ.

Adriana: Precum văd, tu, cumnățico, rămâi tot cu vechile păreri despre *Liberta*.

Macrina: Nici decum cumnată! Eu difer numai în mijloacele de luptă ce întrebuințez. D-voastră încercați să-i dați numai pilule dulci. Eu n'o mai consider copilă, ci fată mare, „sui juris“ cum zice frate-meu, student în drept, stăpână pe capul ei. Voiți și voi s'o tămăduiți? Spuneți-i și voi că se găsește pe marginea unui abis și să se întoarcă până când mai poate. Să stăm puțin. Ce ar fi oare, dacă ne-am folosi tocmai de prezența acestor două prietene ale *Libertei* ca, cu ajutorul lor, să-i deschidem ochii? Dar mai întâi să vedem ce caută și ele pela universități? Ce studii urmează? Și cu ce scop? Ce se va alege de ele?

Adriana: Adecă tu ai voi să dăm așa deodată cu ușa în casă, să le chestionăm ca niște comisari de poliție?

Macrina: Doamne ferește! ci vorba vorbă aduce. Ai și uitat ce ne descoperi Lepida îndată la prima vedere despre ea și despre camarada ei. De acolo se poate prinde gura pânzei, fără a trezi susceptibilități decât poate la ea. Știi că tu, ca stăpână a casei ai să fii între toate împrejurările cu multă rezervă. Prea bine! Iau eu asupra mea toată răspunderea pentru decursul conversației pe cât timp vor sta la noi aceste simpatice domnișoare. Pare că vin.

A noua scenă

Adriana, Macrina, Clementina, Liberta, Lepida și Olga

Adriana (făcând semn să ocupe loc): Veți fi obosite, domnișoarelor, să vă retrageți pe o clipă în camera Dvoastră și să luați, cum se zice la noi, somnul în ochi.

Lepida: Nicidecum, doamnă! De aseară dela zece și până azi dimineață la șase ne-am odihnit amândouă foarte bine, neturburate de nimeni într'un compartiment. La Arad am stat aproape o zi întreagă. Apoi ne-am despărțit de celelalte camarade care însoțite de directoarea, au plecat pe la Vârciorova în țară.

Macrina: Adică ați fost împreună mai multe studente?

Lepida: Studente sau eleve, după cum vrea cineva să ne numească potrivit cursurilor ce urmăm. Eu și alte două colege, după ce am terminat cursurile școlii normale, am fost trecute în categoria candidatelor de profesoare la școlile medii sau civile. Ministerul a decis să ne ducem tustrele, ca bursiere ale Statului în străinătate, sub conducerea directoarei, o venerabilă matronă, acum în retragere. Instrucțiunile ce aveam prevedeau ca, pe lângă studii de specializare, să asistăm după putință și la lecții în diferite școli germane și franceze. Terminând cursurile complimentare, ne întoarceam la catedre. Eu, ca Moldoveancă aș dori să fiu la Bârlad ori la Focșani unde a funcționat pe vremuri tatăl meu, care venise acolo înainte cu 55 de ani dela Blaj, precum îmi povestește mama bună, care e încă în viață. Așa, cu ajutorul lui Dumnezeu, mi-am și ajuns scopul spre bucuria mamei și a bunicei, care trăesc, cum pot, dintr'o modestă pensiune.

Macrina: Vezi, așa-mi place și mie să aud că merg unele fete la câte o universitate, adică după ce termină acasă toate studiile ce au îmbrățișat. Și nu singure, să se desmețe ca niște băeți, ci însoțite de o cocoană cuminte. Și să stea acolo numai ca să vadă alte institute mai cu renume decât ale noastre. Și

să nu vină de acolo închipuite că ele știu tot ce e în ceriu și pe pământ.

Clementina (către soru-sa glumind): Nu cumva te-ai decide și tu să pleci cu cucoana Măriuța, care face prescuri pentru mai multe familii?

Macrina (glumind și ea): Fără tine. Auzi aci? Să plecăm chiar acuma când e lucru mai mult? Dar nu-mi las eu vacile, găinile și stupii cu miere nici pentru o universitate întreagă.

Lepida: Gluma Dvoastră își are partea ei de seriozitate. Ferice de fetele române care pot vorbi ca Dv. chiar când ar fi din cele mai geniale și în stare a se întrece în știință cu cei dintâi bărbați. Să nu înșele pe nici o fată de român puținele excepțiuni de universitare ale popoarelor mari. Timp de zece luni, cât am colindat centre ca Zürich, Bruxelles ș. a. ne-am convins că, din studiile universitare ale celor mai multe fete, la urmă nu se alege nimic. Unele, cele mai ambițioase, silindu-se peste puterile lor, mor cu zile. Altele, văzând că greutatea copleșesc puterile lor, se retrag la calea jumătate. Multe se poticnesc tocmai în momentul din urmă, când vor să-și ia capacitatea, licența ori doctoratul. În sfârșit, chiar dacă izbutește câte una, în viață se izbește de concurența nemiloasă ce i-o fac bărbații. Care studiază medicina încă tot o mai nemeresc. Găsesc ușor aplicare ca doctorițe de femei și copii.

Macrina: Vezi, asta-mi place și mai mult.

Clementina: Eu cred că ne place tuturor. Ce zici Liberto?

Olga: Înțeles Lepida... Adevărat. Așa.

Adriana (către Lepida): Dați-mi voe, domnișoara Olga ce studii a urmat în străinătate?

Lepida: Aceleași ca și mine. Și ea vrea să fie învățătoare.

Clementina: Dacă nu se supără d-șoara Olga, curiozitatea proprie nouă femeilor ne face s'o întrebăm, prin ce întâmplare a soartei ajunge dumneaei între noi. D-șoara Rostopcin nu ne va lua în nume de rău, dacă o rugăm să ne satisfacă această curiozitate.

Olga: Foarte curios, dar... (se uită cu băgare de seamă jur împrejur) nu e pe aici un străin?

Toate: Dar cum îți închipui așa ceva?

Olga (uitându-se încă odată cu mare băgare de seamă): Rog... iertați... nu știi bine românește. Io născută Lublin Polonia dela Rusia. Tata rus, mama polonă. Mare proprietar. Trăit mult timp bine. Odată guvernului Varșovia nu plăcut că mama polonă și izgonit la Irkutsk Sibir. Mama fugit cu ceva bani și cu mine la Kissenef, de acolo Iași, Moldova, unde învățat pension german-român. După trei ani București, apoi Sofia, unde învățat bine bulgara, sora ruseasca. Guvernul bulgar trimis București

practica școala primar. Acolo cunoscui d-șoara Lepida. Cerut guvernului bulgar concediu câteva luni studii strainatate. Fost împreună foarte bine. Numai io opt zile trebuie fii Sofia. Până când întoarce tata din Sibir, trebuie câștig eu pânea. Asta schița vieții mele. (Scoțând batista își șterge ochii de lacrimi).

Adriana: Îți mulțumesc, dșoară, pentru împărtășirile ce ne-ați făcut. Ne simțim adânc emoționate de nenerocirile ce ați îndurat.

Liberta (către Adriana și către cele două surori): Dacă ați fi știut voi sau altcineva să-mi înfățișeze așa de convingător soartea fetelor la universitate, precum auzirăm mai înainte dela înțeleapta noastră Lepida, ușor m'ați fi câștigat de partea voastră. Acum m'a câștigat ea, Nenerocirile familiare împărtășite de nobila noastră amică Olga m'au cutremurat și pe mine și mă fac să mă închin de aci înainte pământului patriei mele, să sărut sfânta glie strămoșească și să învăț a o cultiva ca voi. Vă rog deci, dragile mele, ca în aceste două trei luni cât voi sta la voi să-mi faceți un curs complect de chimie, astronomie și mai ales de gospodărie așa cum îl știți și-l faceți voi.

Adriana și surorile (deodată): Bravo! Să trăești (Toate îi dau mâna și o sărută).

Adriana: Și acum fetelor, ne va ierta Dumnezeu, dacă, în acest ceas de convorbire atât de plăcută și folositoare, am uitat de sfânta Lui biserică. E timpul mesei. Să trecem în sala de mâncare și acolo să ne permitem și noi de data aceasta ceeace bărbații își permit de mai multe ori să ridicăm câte un pahar de vin dulce în sănătatea candidatelor noastre de învățătoare și a iubitei noastre candidate de gospodină. (Cortina cadé).

Sfârșit

„Compania“ de comerț levantin de odinioară a Brașovului în lumina nouelor documente publicate de D-l N. Prof. Iorga ¹⁾

de Aurel A. Mureșianu

(urmare și sfârșit)

După aplanarea cu multă greutate a controversei ivite în jurul „titoratului“, o altă chestie a ajuns să tulbure liniștea și buna funcționare a noii biserici din Cetate, zidită, precum am văzut, în anul 1787, cu bani adunați dela boieri și dela neguțătorii cari nu făceau parte din compania brașoveană. Era chestia „popii celui rumânesc“ care funcționase și mai înainte, la capela din Târgul Boilor, pentru companiștii cari „nu știu limba grecească“ (p. XVIII și Nr. 142). Intreținerea a doi preoți îi costa însă prea mult pe companiști, cari se plâng că „cheltuelile bisericii trec peste venit“. Și unii dintre ei — în primul rând cei ce știau grecește — erau de părerea că biserica „nu are trebuință de popă rumânesc, știind cel grecesc rumânește“ (Nr. 68).

Chestia preotului rumânesc provocase conflicte între neguțătorii locuitori în Brașov-Cetate și înainte de zidirea bisericii Sf. Treimi, pe când nu exista de cât capela din Târgul-Boilor. Așa de pildă în anul 1782 Magistratul Brașovului încearcă să aplaneze conflictul, făcând pe parohienii din Cetate să voteze „pentru“ sau „contra“ preotului rumânesc²⁾. Și Sașii vor fi rămas de sigur surprinși văzând între cei ce au votat „contra“ preotului rumânesc pe însiși Românii originari din Țara Românească: Gheorghe Manole, Gheorghe Pop, Mihai Popovici, Zamfir Marcu, Gh. Costea, frații Bobescu, etc. etc. „Contra“ vedem votând și pe fruntașul român brașovean Ioan Boghici, pe când ginerele acestuia, Mihail Țimbru — poate singurul Grec autentic al listei — votează „pentru“ menținerea preotului rumânesc. Această slăbiciune a Românilor avuți de atunci pentru

¹⁾ Vezi „Țara Bârsei“, No. 3 din 1933.

²⁾ Vezi doc. arh. Brașovului Nr. 2470—292 M. Z., reprodus în *Monografia bisericii Sf. Adormiri din Cetatea Brașovului* de prot. Bartolomeu Baiulescu, Brașov, 1898, p. 67.

limba grecească nu era ceva excepțional; ea apare sub o altă formă și la Românii din Ungaria și mai ales la acei cu pergamente de boierie de felul faimoșilor „Becicherechi“ ai lui Ioan Budai Deleanu cari „deși nu știu ungurește“ totuși „spre un-gurie trag și se chiamă“.

Intr'un act de pe la 1790 vedem pe companiștii români neștiutori de limbă grecescă plângându-se că „popa grecesc adus fără voia noastră nu știe nici limba rumânească nici carte“ (Nr. 142). De aceea preotul românesc fu menținut și la noua bise-rică. Companiștii țineau *foarte mult la preotul* adus din „Archi-pelagos“ ca să învețe grecește pe copiii lor, de aceea ei fură foarte jigniți de măsurile luate de vlădicul ortodox al Ardealului, Ghedeon Nichitici care „a dat putere la popa rumânesc asupra părintelui grecesc“. Dar adevărata cauză a supărării lor era fap-tul că epitropii bisericii puși de episcopul Nichitici „nu plătesc rânduita simbrie părintelui grecesc, fiindcă plătesc la popa ru-mânesc deplin“ (p. 40).

Lupta se dădea de altă parte și între cele două categorii de neguțători din Brașov-Cetate, între companiști și între „bul-gheri“ sau „civișii“ cari au zidit noua biserică. Intr'un moment ruptura părea a fi completă, căci vedem pe „birăul“ sau judele „Cumpaniei“, Dumitru Diamandi și pe „jurații“ Iani Hristu și Ion Pană comunicând episcopului Ghedeon, într'o scrisoare compusă într'o frumoasă limbă românească, că din pricina „nestatorniciei, a vicleșugurilor ascunse, zavistii, urăciuni și a mândrii satani-nicești“ a „bulgherilor greci“ ai Brașovului „s'au depărtat“ de noua biserică și „iarăși au intrat în iubita și păciuitoarea ca-pelă“ a lor „împreună cu duhovnicul“ lor „părintele Hristofor, pen-tru ca să slujească acolo, precum și mai nainte de 150 de ani să sluja cele ce sânt cu cuviință pentru mântuirea sufletului“ (Nr. 104).

„Cetățenii“ sau „bulgherii“ necompaniști, adevărații înteme-ietori ai bisericei, erau în cea mai mare parte Români cari nu știau grecește și de aceea era firesc ca ei să stăruiască pen-tru prioritatea limbii românești în biserică. Precum știm și din documentele arhivei Brașovului relative la această chestiune, publicate de regretatul protopop Bartolomeu Baiulescu în „Mo-nografia bisericii Sf. Adormiri din Cetatea-Brașovului“, 4 dintre

cititorii bisericii Sf. Treimi, Costea Gianli, Mihail Cristof, Emanoil Calfovici și Nicolae Ștefan au declarat și cu prilejul „investigației“ din Mai 1780 a comisarului guvernului, contele Francisc Nemes, că năzuințele companiștilor sunt fără temei pentru că „cea mai mare parte a Românilor din Cetate . . . și mare parte a înseși nevestelor Grecilor de aici fiind transilvănence nu înțeleg limba grecească“ și pentrucă „*Brașovul nu este țară grecească*“ (Coronae Grecia non est). Care era punctul de vedere al „țivișilor“ necompaniști ni-l spune lămurit și fragmentul de concept publicat de d-l prof. Iorga în seria 2-a, No. 20, în care citim: „*zic țivișii că această biserică s'au făcut cu iscălitura rumânească și nu-i pot scoate; apoi iar ei zic că de să vor scoate Rumânii, trebuie să scoatem noi și pe Rumânii cari sânt în Cumpanie*“.

Faptul că cea mai mare parte a neguțătorilor brașoveni nu părăsiseră biserica Sf. Nicolae din Șchei și faptul că unul dintre ctitorii bisericii Sf. Treimi, Nicolae Ștefan, zidise cu cheltuiala sa o frumoasă biserică de piatră și pentru Românii din cartierul „Brașovechi“, a încurajat și mai mult pe companiști în acțiunea lor de acaparare a noiei biserici. Pentru a-și ajunge scopul, companiștii întrebuițară toate mijloacele posibile, afirmând chiar și lucruri neconforme cu realitatea și făcând „mincinoși“ pe adevărații ziditori ai bisericii (Nr. 175). Necompaniștii și „cetățenii“ fiind mai puțini „greci“, ce era mai natural decât ca în acțiunea începută companiștii să se ocrotească sub pavăza „grecismului“. Ei nu se rușinară de a corupe cu daruri bănești și pe unii funcționari înalți ai Cancelariei Aulice (ministerul și forul suprem apelativ al Transilvaniei din Viena), oferind consilierului „Crontal“ (von Kronenthal), un Sas din Sibiu, nu mai puțin decât 100 fiorini renani (Nr. 174), reușind pe această cale să obțină și o sentință favorabilă, prin care administrația bisericii Sf. Treimi fu predată Companiei declarate „naționale grecești“.

Indată după sosirea ordinului favorabil al Cancelariei din Viena, cu Nr. 3069 din 1796, Compania să și grăbește să comunice „Conzistoriumului“ ortodox din Sibiu următoarele: „fiindcă Rumânii atât din Bolgarseghi (Șchei) cât și din Brașovechi au biserici și preoți, așa dară noi pe numitul capelan (preotul ro-

mânesc Gheorghe Hainăs) din slujba sa am oprit“ (Nr. 165). Se ’nțelege că „cetățenii“ nu s’au lăsat așa de ușor bătuti și lupta a continuat aprig mai departe. În Martie 1800 companiștii scriau omului lor, „notarășul“ maghiar Alexi Ghiujto: „Domnule . . . să iai sama bine, să nu fie agentu (Cancelariei din Viena) cu 2 fețe, să fie și cu iei și cu noi. *Să nu se uite domnu la o sută de florinți ca să cheltuască mai mult la dreptatea noastră și să isprăvească treaba*“ (Nr. 175).

Deși n’au reușit să-și recapete rolul pierdut în conducerea bisericii Sf. Adormiri, necompaniștii și cetățenii au izbutit totuși să reinstaleze pe preotul românesc în biserică, aducând în locul lui Haines, devenit preot militar, pe făgărășanul Nicolae Panovici. Pace însă de atunci înainte n’a mai fost. În 1815 companiștii se plâng iarăși Magistratului că „având parohul numai vr’o 30 de familii greci cu neputință este a ținea doi preoți“. Conflictul intră din nou într’o fază acută și în 1817 preotul Panovici este forțat să părăsească biserica. Episcopul Vasile Moga poruncește însă la 17 Ianuarie 1817 „părintelui namesnic numit întâi al Brașovului, Radu Verzea“ să „introducă luiască“ din nou pe Panovici și să oprească dela slujbă pe preotul grecesc care „nici decât să nu mai slujească la nici o față de neam rumânesc“ (Nr. 242).

Vedem însă și pe câțiva fruntași români băștinași din Brașov, nemulțumiți din diferite cauze cu Panovici, declarându-se pentru îndepărtarea lui (Nr. 247).

După răsămirița dela 1821 Românii „cetățeni“ trimit o suplică guvernului Transilvaniei cerând ca să se aducă în locul „capelanului călugăr . . . un popă rumânesc care și limba grecească înțelege, să slujească slujba dumnezeiască în limba rumânească și „*să li se dea îndărăpt . . . patronatul iuș (jus patronatus) care l-au avut mai ’nainte la biserica grecească*“ (No. 250). Românii brașoveni n’au mai putut însă să-și recâștige drepturile pierdute la această biserică.

Nu puțin a contribuit la întărirea companiștilor și faptul că ei dobândiră un nou și puternic ocrotitor în însăși persoana ultimului vlăstar direct al Brâncovenilor, a marelui ban Grigore Brâncoveanu, care se așezase la Brașov și devenise unul dintre cei mai mari sprijinitori ai bisericii Sf. Treimi, căreia îi lăsă

prin testament și întreaga sa avere din Ardeal. Având o cultură grecească, vorbind și scriind mai bucuros în această limbă, nu e mirare că Brâncoveanu nu se opuse tendințelor grecizante ale companiștilor și că în testamentul său lăasă o sumă însemnată pentru înființarea la Brașov a unei școli mai înalte *cu limbă de propunere grecească*.

Antagonismul dintre companiștii recunoscuți acum de Greci și de forurile administrative ale țării¹⁾ și între „cetățenii“ români devine tot mai mare așa încât îi silește pe aceștia din urmă să înființeze în 1833 o nouă biserică în Cetate. De atunci și până în deceniul al șaselea al veacului trecut, deceniul desființării companiei, actele românești sunt foarte rare și se referă aproape numai la administrarea moșiilor brâncovenești. Incepând de pe la 1820 companiștii îndrăznesc chiar să se numească „obștea grecească din cetate“ (Nr. 249). Companiștii cu sentimente mai pronunțate românești intrară însă cu toții în noua asociație comercială a „Gremiului român neguțătoresc“ din Brașov, înființat la 1828 și recunoscută de guvern la 1838. Compania ne mai având nici un rost fu desființată după 1848 de guvernul austriac, ne mai rămânând în locul ei decât o neînsemnată „obște grecească“.

Se știe că după ajungerea la cârma bisericii ortodoxe a Transilvaniei a marelui arhieru Șaguna, Români brașoveni au reînnoit cu sprijinul său procesul pentru recăștigarea bisericii Sf. Treimi. Șaguna reintroduse în 1857 limba românească în această biserică iar la 1866 întreaga obște românească din Cetate trecu la ea. Procesul, care luă din ce în ce mai mult un caracter mai pronunțat politic, după ce fu câștigat de Români în primele instanțe, se termină totuși în 1892 prin cunoscuta sentință nefavorabilă a Curții de Casație maghiare din Budapesta.

Documentele mai vechi ale volumului ne descoper însă, pas de pas, urmele interesante ale vieții *românești* din trecut ale

¹⁾ Că cuvântul „Grec“ nu avea în secolul al 18-lea, în Ardeal, un înțeles *național* ne-o spune și istoricul maghiar de atunci Iosif Benkő, scriind: „poporul unguresc și românesc din Ardeal numește Greci pe neguțătorii *de orice nație*“ (vulgus Hungarorum et Valachorum in Transilvania, mercatores *cujuslibet nationis* Graecos appellat) — Transsilvania, olim Dacia Mediterranea, Tom. I, ed. 2-a, Cluj, 1834, pag. 489.

Companiei. Sunt diferite zapise, scrisori comerciale, apoi acte judecătorești scrise în interesanta limbă juridică românească de atunci a Transilvaniei, amestecată cu expresii latinești. Găsim mai multe acte private familiare și foi de zestre românești, ca aceea a Nastasiei, fiica companistului Gh. Pop (Seria 2-a Nr. 37); găsim „diata“ românească a Armânului născut la Bitolia, Hagi Mihali Bojină (Nr. 70); inventarul românesc din 1806 al averii mobile a companistului „Hagi Iohan Bobescu“ (Nr. 67) etc.

În fruntea volumului se publică și interesanta și valoroasa cronică românească a fostului „notar“ al Companiei la începutul veacului trecut, Antonie Constandin, fiul unui Macedonean cu același nume venit în anul 1738 la Brașov.

Publicația aruncă o nouă și favorabilă lumină asupra rolului Românilor în Compania comercială de odinioară a Brașovului și este de neprețuită valoare pentru reconstruirea trecutului cultural al neamului nostru în genere.

Scrisori vechi

Comunicate de **Ax. B.**

Onorate Domnule Prefect!

Binele și fericirea Patriei în vremi așa critice poștește ca Posisorii ei să fie bărbați strașnici, cu sentimente curate, cu cujețe fericitoare, cu on cuvânt, oameni pe a căroră umere poziția Patriei să nu să cutremure; cunoscându-te eu pre Domnia ta astfeliu de bărbat am primit cu bucurie în aci alăturata scris(o)are cuprinsă trimiterea mea la Sălția unde vrășmașii adunându-să cer pregătiți ca să inrumpă întră munți, de unde apoi nu i-ar putea sc(o)ate. Scopul trimiterii mele m'am silit a-l împlini. Și ce am dobândit? — pentru strădanie, ocară, pentru cugetele bune ale mele gonire, precum arată aci ad(ă)ogate scrisori, din cari să vede cumcă pe mine mă face răpitoriu de cassă, adecă hoțiu. — Incât îi pentru mine, mă d(o)are că numele meu care până acuma au fost păstrat, printr'on om s'au mînsolit, care postului lui nici odinio(a)ră nu corespunde, fiindcă cel mai mult timp îl petrece acasă, părăsind lagăru, lăsând povățuitoriu acesta pe oameni cari ostașii îi înprăștie din lagăr, care întrebându-să Todor Vasilie și preotul din Silvaș au ieșit la dovadă.

Măsurile acestea care le-au luat Domnul Prefect Balint, după socoteala mea sunt Patriei foarte primejdioasă, și mie mi-au causat vătămare, cu atât mai vârtos, pentrucă banii prețiși nu i-am prăpădit, fără picând cu calul eu am rămas iară calu meu a fugit, și când mi-au adus dăsașii (sic), atunci în prezența mai multora s'au adevărat paguba nu numai (a) banilor lagărului, ba și a mei 70 galbeni.

Dar argumentile mai sus în (indescifrabil) adusă, să vede cumcă nu numai mie iar și Patriei aduce nefericire, pentru care mă rog ca la a său loc să binevoești a exopera ca părțile care sunt amenințate de dujmani să să puie în securitate și numele meu cel vătămat să să întrăgească, cu atât mai vârtos, fiindcă eu nu pe cămara Domnului Balint fără pentru Domnia ta și fericirea Patriei am mers la Lagăru Sălția.

Fosolosul rugământului (sic!) meu sperând am rămas al Domniei tale

Fără dată

umilit serv

(ss) Pr. N. Bălăceanu (?)

Onorate Domnule Prefect !

În anu trecut înainte de începutu Revoluțiunei am împrumutat pe doi oameni cu nume Furdul Ilie Calea și Onyits Ioann Ottosel din Sohodol, pe lângă usura legiuită cu 440 fr., patru sute patruzeci de fiorini în bani de argnt jurători. Terminu astă iarnă precum contractele, care le am legiuite, când vei binevoi a porunci, limpede vor dovedi, au trecut și totuși încă până în ora de acum nu mai pociu căpăta dela dânșii îndărăpt sudoarea, mai de multe rânduri cu buna provocându-i.

Cu plecăciune mă rog de mult Onorata Domnia ta, care ai în mână frânele popoului acestuia — ai bunătate pe acești mai sus numiți doi datoriși ai mei a-i restringe să mă excontenteze din următoarele pricini :

a) Este datorie limpede cu contracte legiuite vrednice de credință, și ținere în cuvânt este.

b) Sunt oameni în stare bună, cât fără de a pătimi dânșii pentru aceasta, mă pot excontenta.

c) Banii aceștia sunt înainte de începutu Revoluțiunei dați, per consequens este limpede sudoarea mea, precum fără îndoială și Onoratei Domniei tale prea bine îți va fi cunoscut, — și

d) Dacă banii aceștia nici acum nu-i voiu putea căpăta — rădicându-se prețu la toate pentru susținerea vieții, ne mai căpătând nici plată — sum silit cu maica mea denpreună a răbda, și mai în urmă încă și a muri de foame, — și a mă ascunde dintre oameni de gol, neștiind alt modru prin care să-mi susțin viața mea și a maicii mele.

Pe care mângăioasa ordinațiune pentru a mea consolație rugând tot deodată

Al Onoratei Domniei tale applicat

Câmpeni 18 Iunie 1849

6

(ss) *Petru Ivanette*
Învățătoriu din Câmpeni

Adresa :

Onoratului Prefect al Aurariei Gemine

Domnului *Avram Iancu*

cu onoare

Loco

Prea Cinstitului *D. Ianc* ¹⁾

în Câmpeni. In de grabă să margă
să nu să înpedece.

. (rupt) până
vom fi vii și tot vom fi. După poruncile ce ni le-ți scrie noo iată
ce putem face, adecă 120 (indescifrabil). Și de Todea Ștefan să
nu gândiți că do(a)ră iaste om precum Mărișenii lui zisără că au
mânc(a)t banii depă boii Ungurilor; apoi noi ne ferim de Unguri
ca de foc, precum și amu vă înștiințaz că sunt cinci 5. boi a fra-
ților romani (sic), adecă unu iaste alui Gânscă Gligor care și om
ne adusă. Pre Miniles (?) ne rugăm să(l) trimiți în Mărișel. De
luc(r)ul acesta să nu facem noi unul la altul rău, ci de vom putea
bine că așa ne va binecuvânta Dumnezeu. Vini dela Cluj P. Ioan
Condor și ne aduse veste bună cumcă Do(m)nul Urban să bătu
cu falnicii Ungur(i) la lad adecă dincoace de Bistriță, și țipară
jos din Unguri 5249 și vo câț(i)va opri apoi. Domnii iară fug în
Țara ungurească, apoi bine vă păziți. Și de tot vă ajute bunul
Dumnezeu . . (rupt) . . Iară Ungurii sunt mulți aci lângă râu și
vreu . . (rupt) . . la dumnavoastră. Amin.

(Al Domeni(i)lor voastre bine voitori

(Mă)năștur, 1849, 22 Iunie

(Restul rupt)

*

Pria Cinstit Mării sale Vrednicului nostru Patron Avram
Ianku !

Eu cel mai din jos scrisul mă rog prea Cinstit Măriei Tale
a mă îndrepta pentru bucatele ungurești: grâul, cucuruzul, fânul
care s'or dat în câștig la mine a le strânge și acuma vedem că-i
venită poruncă a le da la proprietari. Și până acuma am dat la
proprietari cu porunca D. Comisari: 750 ferdele grâu (șapte
sute de ferdele de grâu și cinzăci), și fânul s'au dat mai tot, cu-
curuz s'au dat puțin. Așa eu mă rog prea cinstit Măriei Tale
pentru grâul care s'o dus în măgăzinul din Câmpeni, pentru care
am și căpătat chitanție pă 377 pătrare și o jumătate, să faci bine a

¹⁾ Descifrată de dl A. A. Mureșianu.

mă îndrepta pentru acel grâu cum să fie ca să știu eu că sânt foarte mult mustrat de Comisariul din Hălmagiu Hosu. Și mi-au zis că de nu oiu avea poruncă în scris dela prea cinstit Măria Ta, mă va băga în temniță și mi-oiu pierde și viața, așa eu sânt foarte năcăjit pentru acele cuvinte, pentru care nici eu nu știu ce să fac, așa câte bucate am dat la proprietari, tot cu porunca D. Comisari și dela mâna proprietarului mi-au dat chitanță (Kivitanție).

Leucan Niculae venind cu fân, ovăs măgăzin(!) în lipsa lor oprindu-l au zis că el au fost Mayr (maior?) și puindu-l în vardă acolo l-au tot bătut până și-au dat sufletul.

Al prea cinstit Măriei Tale sânt cel mai aplecat așteptând îndreptarea pentru toate

Vaca 25 Martie 1850

(ss) Ioan Manea
P(reot) în Vaca

*

Copie

Cinstite Părinte și D. Prefect Butean!

Din pacinile (pășaniile?) groaznice din partea Ungurilor veniți de abia eri scriu următoarele: despre D-ta fuse întrebare, Moga unde-i, cu cine îi dus și așa nefiind nainte-le, cercară după arme și moniție. — Aduseră dela gerari cheile lui și fiindcă geraru era beteag, fisturile¹⁾ dela Unguri toate ușile deschiseră, câte putură cu frumosul, iară unde nu putea deschide, stricară petutindenea ce să tâmplă oriunde în căși mai bun(e): luară lumini, beătură, carne de porc și haine, și podelele casii le desfăcură ca să găsească însă nu găsiră nimic. În pivniță pagubă în beătură n'ai — și toate după cum le-ai lăsat. Dela crâșmărița Ana am primit 40 fr., pru(n)cii sunt în pace.

În cvartir în căsile înaintea au fost tisturile cătănești din Bihar dintre ai și Săcuilor, carii cu a lor jefuire au stricat mai mult.

Despre Halmagiu parte de oameni nu-s acasă, și numai întrebare s'au făcut că unde-s oamenii, — și la cei ce au rămas acasă nimic nu le-au făcut, fiindcă ei zic cumcă au venit să facă pace și numai cine le va sta în contră cu acela vor repezi isbândă. Fără cu toată pacea lor bieții de oameni bajocuriți, trași, năcăjiți, hurțuluiți²⁾ într'atâta cât Dumnezeu ne mai știe.

¹⁾ Ofițerii.

²⁾ purtați încoace și 'ncolo.

Pe Popa din Tomești veni(n)d cu steag alb de pace și cu poporul numai decât l-au prins și-l trimiseră către Oradia Mare până când Dumnezeu știe, spuind numai atâta că popa au fost căpitan.

Armata Ungurilor stă din călăreți coșuteni 25, Unguri căsași dela Salonta și 240 călăreți din mai multe feluri de ginte care bine sunt înarmați cu săbii, pistoale și carabine. Săcui sunt 1200. 3 companii cătane, 12 centeși dela Arad la care li s'au și poruncit a merge îndărăpt. Așa dar toată putearea lor care se află, în Zarand se află. Stă din 2700 cu 7 tunuri de 3 ocale fonți. 6 ocale, 9 ocale de mari gloanțele. Intre cătanele Ungurilor mulți sunt Români și toți tineri săteni de ai noștri pacicini (pacinici?); între cătanele săcuesti s'au auzit vorbind că de s'ar vedea odată în Țara lor săcuiască, pe panclica coșutană să spurcă.

Până astăzi n'am putut aci da nici on (sic!) rând de scrioare. Acum în Hălmagiu sunt 70 de Unguri slabi cu puști, polgari din Világos (Șiria). Ceialți se duseră în Baia de Criș și Brad, până când nu știu, bine ar fi înțeles cu Deva.

Tisturi în Hălmaaj: solgăbiro Nemes Dani, esküt, fostul profesor Locotus notar fu Curtan, fără oamenii nu-l voiră și rugă pe fostul profesor Gyiulai și așa acuma este el — birău — Lukács a eieni (?) fostul arestat.

Dat în 15 Ianuarie 1849¹⁾

N. B. Circumstările nu-mi îngăduiră a-ți împărtăși scrisoarea la cvaltir și de bun credincios am rugut pe acest ducătoriu de scrisoare cutare Adam din Bodești care s'au legat că va slugări pentru împărat și Țară, și vai de noi Români.

Pentru bancnotele coșutene en dus (în ducere?) fuseu arestat între Săcui, și așa, Dumnezeu cel viu să vă ajute, și la toți să ne poarte de grije, năcăjiți trăim.²⁾

1) Scrisoarea nu e iscălită.

2) Cu ortografia originalului: „Circumsterile nume în geduire aci in-pertesi scrisoareă lá cváltir, si de bun credincos ám rugát pe ácest ducetóriu de scrisoare cutáru ádám din bodesti cáre sáu legat ceva slugerí pentru in-pérát și Csare, si vái de noi románi.

pentru bancnotele Cosutene en dus fuseu árestát in tre secui, si ásá, Dumnezeu cel viu se ve ázute, si la toci sene póarte de grize, necezici treim“.

Dintr'o petițiune din anul 1848 adresată

Cătră *Măritul Comitet a Națiunei Române*

nu s'au păstrat decât iscăliturile celor de mai jos și șirele din dosul foii deteriorate.

- (ss) Nicol. Bota, Major, bat. I.
- (ss) Nicolae Popp, Par. și Căpitan Igiului
- (ss) Vasilie Popp, Paroch (indescifrabil)
- (ss) Mihaiu Cirla, Parochul „ și comisariu
Provincial în Loagăr — din Ighiu (?)
- (ss) Duna Sandor, Căpitanu Gardei Naționale din Tiuș
- (ss) Michael Papp, Paroch Boros—Bucerzii
- (ss) Constantin Barb, Căpitan Galtiuului
- (ss) Popa Partenie, Căpita(n) M. Sz. Imbrului
- (ss) Vlad Nicolae, Căpitan Coslardului
- (ss) Ros Iuon din Tzibea
- (ss) Ioan Bagyila, Căpitan Ampoiții
- (ss) Iacob Popp, Căpitan B. Bucerzii
- (ss) Nicolae Nistor
- (ss) (rupt) n László, Căpitan
- (ss) (rupt) Oltyan, Căpitan Benicului (?)
- (ss) (rupt) Angel, Căpitan în Craco (Cricău ?)
- (ss) (rupt) . . . Căpitan
- (ss) (rupt) Ratz, Paroch

Pe verso :

Se trimite Coadministrato­rului Porușiu ca să cerceteze toată cauza mai de aproape, iar în trebile administrăciunii să mângăie pe suplicanți însăși administratura.

Sabiu 23 Dec. 1848.

(ss) G. Baritiu
secretar

*

Mult Onorate Domnule Tribun !¹⁾
Mult prețiuite frate !

Mi-ai plinit o rugare foarte mare pentru care îți sânt îndatorat în veci. Fii bun mai plinește-m(i) și aceasta care este : că io

¹⁾ Descifrată de d-l A. A. Mureșianu.

m'am rugat de D. Prefect să mă înștiințază pus-au ceva pași pentru frate-meu Iosiv care este prins la Maghiari, sau ba? Mai încolo să-mi deie un pas (pașaport) să mă pociu duce la Hondol la Pipoș Lazar unde mi-aș căpăta plata până la altă rânduială. Domnu prefect fiind cu multe cuprins la aceste încă nu mi-au răspuns. Așadară încredințat fiind de activitatea Domnie(i)tale te rog să binevoești sau a-mi mijloci de la D. Prefect (vreun ră)spuns favorabil, sau (rupt) . . . a-mi trimite Dom (rupt) . . . cu care să mă pociu (rupt) . . . Fii . . . (rupt) . . . asta rugare ca (rupt) . . . (s)unt dator aț(i) (rupt) . . . favorabil rămân (rupt) une . . .

Ofenbaia 1849.

Adevărat amic

Iunie, 11 zile.

Demetriu Moga

Adresa : Mult Onoratului Domn Tribun

Nicolae Corcheș cu
toată cuviința

Câmpeni.

Frate Corcheș

Fă bine și-mi trimete lucrurile mele care au rămas la Dneata adică un surtuc îmblănit, o păreche de pantaloni și un mundir militar; toate acestea aici unde mă aflu în sălaș la popa Moldovan, căci am mare lipsă de ele.

1849. 1 Aprilie

(ss) C. Vițianu

Adresa : Domnului
 Tribun Nicolae Corcheș (scris Corcesh)
 la *Câmpeni*

Un articol scris de Augustin Treboniu Laurian în limba germană

Români sau Valahi

de Carol M. Göllner

In anul 1848 s'a discutat mult în cercurile săsești problema. dacă numele Românilor este cel de Români, sau cel de Valahi. Așa I[ohann] G[ottfried] M[üller], rectorul academiei de drept din Sibiu,¹⁾ susține într'un articol publicat în ziarul săsesc „Transilvania“ (Anul 1848, No. 59) că numele Românilor ar fi cel de Valahi. La articolul amintit răspunde A[ugustin] T[reboniu] L[aurian] în acelaș ziar (Anul 1848, No. 61). În acest articol, necunoscut cercurilor literare române, Augustin Treboniu Laurian combate părerea lui Müller, arătând că numele Românilor poate să fie numai numele de Români, deoarece Românii nici nu cunosc în limba lor termenul de Valahi.

Iată articolul în chestiune al lui Augustin Treboniu Laurian :

Români sau Valahi.²⁾

*Sub titlul acesta citim un articol în Transilvania No. 59, în care domnul I[ohann] G[ottfried] M[üller] încearcă să combată afirmația recunoscută deja de doi dintre cei mai stimați scriitori sași, că adevăratul nume al fiecărui popor ar fi acela, cu care el însuși se numește. Domnul I[ohann] G[ottfried] M[üller] afirmă, că numele de **Rumuni** ar fi evident numele de **Romani** stricat. Pronunțarea să-*

¹⁾ cf. Trausch, Schriftstellerlexikon II, 451.

²⁾ **Romanen oder Walachen.**

Unter diesem Titel lesen wir einen Artikel in der Transilvania Nr. 59, worin Hr. I[ohann] G[ottfried] M[üller] sich bemüht, den bereits von zwei der geehrtesten sächsischen Schriftstellern anerkannten Satz, dass der wahre Name jedes Volkes derjenige sei, mit welchem es sich selbst nennt, zu widerlegen. Herr I[ohann] G[ottfried] M[üller] behauptet, der Name Rumuni sei offenbar ein verdorbenes Romani. Das sächsisch ausgesprochene Rumuni ist wohl ein verdorbenes Romani; die Romänen aber haben sich nie Rumuni, sondern stets Români genannt und dieser Ausdruck ist nicht nur kein verschiedener, sondern ein vollkommen identischer

sească a numelui **Rumuni** este probabil o pronunțare vulgară a cuvântului **Romani**; Românii însă nu s'au numit niciodată **Rumuni**, ci totdeauna **Români** și termenul acesta nu numai că nu este deosebit, ci este cu totul identic cu acel de **Romani**. Românilor le pare foarte rău că Sașii nu-l pot pronunța pe o scurt al lor în **dormimu, morimu, portamu, Români, etc.**, care este o semivocală între o și u; și mai mult încă le pare rău că ei confundă în mod fals românescul â din cuvintele **lână, mână, păgânu, Românu, etc.** cu nemșescul u atât în graiu cât și în scris. Dacă ei o fac aceasta nu pot să dea însă vina asupra Românilor, cari știu să indice foarte precis aceste nuanțe. Episcopul Șaguna n'a stăruit ca Românii să se numească **Romani**, precum afirmă domnul [Iohann] G[ottfried] M[üller], căci aceasta ar fi fost cu totul de prisos — ei se numesc așa și s'au numit așa întotdeauna — ci s'a cerut ca Românii să fie numiți în actele legale ale celorlalte conaționi cu numele lor adevărat de **Români**, din cauză că nu cunosc în limba lor numele de **Valah** și **Olah**. Domnul [Iohann] G[ottfried] M[üller] replică la aceasta, că Germanii ar putea să pretindă cu acelaș

mit jenem Romani. Es tut den Romänen recht leid dass die Sachsen ihr kurzes o in dormimu, morimu, portamu, Români, etc., welches ein Mittellaut zwischen o und u ist, nicht aussprechen können und noch leider, dass sie das romänische â in lână, mână, păgânu, Românu etc. fälschlich mit dem deutschen u sowohl in der Sprache als in der Schrift verwechseln. Wenn sie aber dieses tun, so müssen sie die Schuld nicht auf die Romänen schieben, welche diese Nuancen sehr genau anzugeben verstehen. Der Bischof Schaguna bestand nicht darauf, dass die Romänen sich Romani nennen sollen, wie Hr. [Iohann] G[ottfried] M[üller] behauptet, denn das wäre ganz überflüssig, — sie nennen sich so und haben sich immer so genannt — sondern man verlangte, dass die Romänen in den gesetzlichen Akten der übrigen Mitnationen Siebenbürgens bei ihrem wahren Namen Romani genannt werden sollen, aus dem Grunde, weil sie in ihrer Sprache die Namen Walachen und Vlachen nicht kennen. Hierauf erwidert Hr. [Iohann] G[ottfried] M[üller], dass die Deutschen mit demselben Rechte verlangen könnten sowohl von den Romänen, als auch von den andern Nationen Deutsch genannt zu werden, was ungereimt wäre. Die Ungereimtheit ist aber auf keinen Fall so gross, denn die alten Deutschen heissen ja schon bei den lateinischen Schriftstellern Teutones im Mittelalter Theotisci, im Altfranzösischen

drept atât dela Români, cât și dela celelalte națiuni să fie numiți Deutschî, ceeace ar fi absurd. Absurditatea nu este însă în nici un caz așa de mare, deoarece vechii Germani sunt numiți deja de către scriitorii latini, Teutones, în evul mediu Teotisci, în franceza veche Tudesques, în spaniola Tudescos și în italiana Tedeschi. Nu înseamnă aceasta tot atât ca Teutsche? In ceeace privește termenii de Germani și Allemands, ei sunt tot nemțești, adică Germani și Alemani. Prin urmare, ne-am putea îndrepta în această privință numai împotriva unilateralității, nu însă și a inexactității afirmării întregi. Românii nu-i numesc pe Germani în scris și în limba mai cultă numai cu slavonescul Niamți, ci și cu termenul vechiu nemțesc de Germani și dacă vreau îi numesc și cu numele de Teutesci de azi; tot din aceeași cauză pentru care ei numesc pe Unguri Maghiari și pe Boemi Cehi. De altfel principiul acesta este atât de recunoscut, în general, că fiecare localitate, fiecare țară și fiecare popor trebuie să fie numit cu numele său propriu și geografia mai nouă ne dă mii de exemple despre aceasta, încât orice discuție despre aceasta trebuie să fie privită ca încheiată. Inșă în ceeace-i privește pe Români,

Tudesques, im Spanischen Tudescos, im Italienischen Tedeschi. Ist dies aber nicht soviel als Teutsche? Was die Benennungen Germani und Allemands anbelangt, so sind sie ohnehin Deutsch, nämlich Germanen und Alemanen. Folglich hätte man Grund in dieser Hinsicht bloß mit der Einseitigkeit, aber nicht mit der Richtigkeit im Ganzen zu streiten. — Die Rumänen nennen die Deutschen in der Schrift und in der gebildeteren Sprache nicht mehr mit dem slavischen Niamtzi, sondern mit dem altdeutschen Germani und wenn sie wollen auch mit dem jetzigen Teutesci; und zwar aus demselben Grunde, aus welchem sie die Ungarn Magyari und die Böhmen Cechi nennen. Ubrigens ist dieser Grundsatz so allgemein anerkannt, dass man jeden Ort, jedes Land und jedes Volk bei seinem eigenen Namen nennen muss und die neuere Geographie gibt uns tausend Beispiele dafür, dass jeder Streit darüber schon als erledigt betrachtet werden muss. — Aber auch in Hinsicht der Rumänen ist dieser Name schon seit mehreren Dezenien sowohl im Deutschen, als im Französischen so gangbar geworden, dass Schriftsteller von grösseren Bedeutung schwer wieder zu dem trivialen Walachen zurückkommen werden. — Was die Vieldeutigkeit des Wortes Romanen und romanisch betrifft, wie Hr. [Iohann] G[ottfried] M[üller] behauptet, so verschwindet alle Ungenauheit, sobald man

numele acesta a fost de multe decenii întrebuițat, atât în limba germană cât și în limba franceză, încât scriitorii mai importanți cu greu ar putea să se întoarcă la vulgarul Valah. In ceea ce privește înțelesul multilateral al cuvântului **Romani** [Romanen] și **roman** [romanichs], precum afirmă domnul I[ohann] G[ottfried] M[üller], dispăre toată inexactitatea îndată ce numele este scris potrivit, anume **Români** [Romänen] și **românesc** [romänisch], așa cum o face poporul căruia îi aparține acest nume.

Noi rămânem așadar la afirmația recunoscută în întreaga ei extindere de către doi dintre cei mai stimați scriitori sași, că adevăratul nume al fiecărui popor este acela cu care el însuși se numește și pretindem și dela ceilalți stimați bărbați germani aplicarea acesteia în privința numelui de Români.

A[ugustin] T[reboniu] L[aurian].

den Namen gehörig schreibt, nämlich Romänen und romanisch wie es das Volk tut, dem es angehört.

Wir bleiben also bei dem von den zwei der geehrtesten sächsischen Schriftstellern anerkannten Satze, dass der Name jedes Volkes derjenige sei, mit welchem es sich selbst nennt, in seiner ganzen Ausdehnung und verlangen auch von den übrigen geehrten deutschen Männern die Anwendung desselben in Betreff des Namen Romänen.

A[ugustin] T[reboniu] L[aurian].

Cântec din amurg

Cântarea asta tristă
Ce picură 'n amurg
Sfielnic însoțită
De sunet de gitară,
S'o pierde 'n larg de lume
Ca apele ce curg,
Ca freamătul de frunze
În liniștea de seară.

Și mulți vor asculta-o
Din treacăt, neștiind
Că fiecare notă
Ce tremură-a fost prețul
Amar al unei clipe
De sbucium, că sfârșind
Și-a strâns la piept gitara
Și plâns-a cântărețul.

Ecat. Pitiș

Castanii

In noaptea asta limpede de vară
Mi-e sufletul așa de abătut;
Am plâns cu capu'n mâni și n'am știut
De ce o fac, dar știu că-i mai amară

Durerea 'n piept acum, ca la 'nceput,
Și stau cu capu 'n mâni și-aș plânge iară.
— E lună sus și sfântă pace-afară,
O lună-i sus cum nu s'a mai văzut.

Castanii 'n drum se 'nșiră plini de floare,
Par uriașe sfeșnice-arginții
Purtând pe brațe sute de făclii.

— Dormi, suflete, și uită ce te doare,
Închideți-vă ochilor ce-ați plâns,
Că 'n sfeșnice făcliile s'au stâns.

Ecat. Pitiș

Luminile în Tomis

*E seară. De boare mișcate,
Se tulbură plante amare.
Luminile slabe 'n cetate
S'aruncă pe geamuri în mare.*

*Cu trista cântare de harpe
Ce suie pe netede strune,
Alunecă, par'că, un șarpe
In lapte clocit de lagune.*

*Și raza lovită de apă,
In cioburi își sparge cristalul —
Și marea pe toate le 'ngroapă,
Le joacă pe degete valul.*

*Pe când în adâncu-i se curmă,
In geamuri lumina răsare :
Cu două milenii în urmă,
E lună 'ntr'o seară pe mare.*

Dumitru Olariu

HEINRICH HEINE

A s r a

Zilnic merge minunata
Fată de sultan la șipot
În amurgul târzielnic
Să asculte-al apei clipot.

Zilnic înspre seară sclavul
La fântână o pândește.
Apa clară cântă tainic,
Zilnic fața-i se umbrește.

Într'o seară principesa
Graiul aprig și-l destramă:
„Cine ești? Din care țară?
Din ce neam? — și cum te chiamă?”

„Mohamed” — răspunde sclavul
Și din Yemen se coboară
Neamul meu, dintr'acei Asra
Pe cari dragostea-i... omoară.

Trad. de **Alexandru Ceușianu**

Din stânga și din dreapta

50.

Paginile ziarelor noastre stau mărturie de câte insistențe s'au pus, și nu de ieri-alaltăieri nici de condeie de-a zecea mână, spre a determina intervenția autorităților în chestia batjocoririi la tot pasul a limbii noastre, cerându-se, cu drept cuvânt, înlăturarea tuturor inscripțiilor, firmelor, anunțurilor, afișelor etc. care nu țin seamă dacă nu de cuvenita cinstire a celui mai prețios tezaur al unui neam: a limbii lui, cel puțin de respectul cuvenit limbii oficiale a Statului. Insistențele au rămas însă fără a doua zi, închise în răbdurile pagini ale jurnalelor, Corpurile Legiuitoare, chemate să ne scape de această batjocură printr'un articol de lege, având alte îndatoriri urgente: augmentarea și înflorirea expresiilor noastre de reverință, mai ales în legătură cu duiosul cuvânt *mamă*, — evocatorul celor mai scumpe amintiri ale ființei omenești (doar nu degeaba îi consacram an de an o zi specială de sărbătorire) —; aranjarea pilduitoarelor spectacole cu *Hora unirii*, așa cum se joacă ea de „domni“ după un deceniu și jumătate dela desființarea vechilor hotare dintre „frați“: cu părul vâlvoi, coaste vâlcede, cucuie la cap și cu maxilarele deplasate din încheieturile lor firești, transpirând de fierbințeala entuziasmului; cu votare de mici ajutoare de câteva milioane pe seama Jockey-clubului celor pe care-i înțeapă ovăsul; cu reducerea lefurilor și pensiilor celor mereu buzunăriți; cu svântarea datoriilor celor care și-au volatilizat averile, umblând după „noroc“ sau chiorând uitându-se prin funduri de sticle ori alte funduri fără fund etc. etc.

Da, da, Corpurile Legiuitoare sunt totdeauna în treabă. Dacă nu în treaba mai anevoioasă a Țării, în cea mai ușoară a componenților lor, în deosebi a regisorilor omnipotenți: Aușnit, Diermann (Jehova să-l ierte!), Bercovici & Comp.

Iar autoritățile? . . . Ele biete, fără ordin mai înalt, de ce și-ar pune cap sănătos sub patrafir? Ele știu prea bine până unde poate răzbate barba lui Ițig. „Că de n'ar fi teama de sus, au mamă! . . .“ — cum se lăuda un paznic al ordinii publice.

Ar mai rămânea deci indignarea Românului neoficial ca ultimă nădejde pentru înlăturarea acestei rușini.

Să te pună însă păcatele, Român împătimit de frumusețea graiului părinților tăi, să faci ceea ce ar trebui să facă autoritățile Statului: să pui la rezon pe vr'un delicvent — de cele mai multe ori de reacredință — prin spoirea sau înlăturarea batjocurii, că autoritatea răsare ca din pământ, înhățându-te și, pe lângă reclama pe care ai face-o pârlitului de delicvent și pe lângă chili-pirul ce ar incasa acesta drept „desdăunare pentru paguba suferită“, alegându-te și cu vreo pedeapsă usturătoare.

— „Batjocura“ de care vorbești, mi se pare că nu există decât în închipuirea ta, — îmi zise amicul în societatea căruia mă găsiam și căruia-i destăinuiam revolta-mi.

— Te'nșeli.

— Nu cred.

— Ca să te convingi însuși de realitate și să-ți dai seama de cât progres — era să zic: regres — s'a făcut în această direcție aci la noi, în Brașovul cu jumătate dintre locuitori Români, te rog să mă însoțești.

Și luând-o domol, bătrânește, prin strada I. C. Brătianu (fostă a Spitalului), atrag atenția amicului asupra unei firme.

— „I. Cucu, creditorie civile“, — citește el intrigat. Țta-i Român?

— Mai întrebi? I. Cucu! — îi repet eu numele.

— Ț-ț-ț-ț . . .

În capătul străzii, o sucim spre Hotel Coroană, în edificiul căruia se adăpostește biuroul de voiaj „Europa“. În vitrina lui, un anunț proaspăt pentru *Românii vilegiaturişti* și pentru cei dornici de locomoțiune feroviară, navală sau încauciucată.

— Citește! — îi zic.

— „Locuințele de Saison“. „Excursiune colectiv eftine“. „Biletele pentru Pulmanul Soselei să vindă aici“.

Amicul se scărpină'n ceafă, dar tăcu. Se vedea că regretă vorba ce-mi avansase.

Cu atenția ațâțată acum de domnul director al biuroului de voiaj din plin centru al orașului, vis-a-vis de Primăria municipiului, o luăm spre Brașovechiu cu ochii mereu îndreptați spre firme și ferestri, încât mulți din care ne vor fi observat în acea zi, vor fi rămas, de sigur, mirați de înholbarea noastră pe la geamurile oamenilor.

Trecem în Str. Sf. Ioan, în care d-l Conrad Welkens oferă în scris trecătorilor „*Fabricație în proprie*“ (Eigene Erzeugnisse). De aci o cotim în Voevodul Mihai, unde d-l Tritsch dela Sport-Mode te trage de mânecă, nu cumva să treci fără să iai notă că „*Reparature Racketelor Aci*“. Și lipită de el, Intreprinderea pentru furnituri industriale îți spune că acolo e „*Reprezentanțe generale*“. Și nu e stradă în care să nu-ți sgârie ochiul câte o mostră de felul acestora. Că de treci prin Târgu Cailor, d-l H. Adam vestește că la dumnealui „se primește Cărăușie și mutarea *cu Camionaji pe arcuri*“, iar de rătăcești prin str. Castelului, bodega dela nr. 43 te invită, prin geam, la „*Püfteluțe cu cartofel*“, în vreme ce vecinul dela nr. 41 îți îmbie de vânzare „*diferite mobile*“.

Nici măcar prin Str. Carol — strada principală — nu poți trece fără să te revolți de indolența Românului. Și aci se găsește câte-un Weber care-ți scoate ochii cu cămășile lui „*cu munice lunge*“ sau „*munică lunge*“.

Ajunși în capătul Străzii Lungi, ne împiedecăm de o listă de bucate lipită în vitrina unei cârciume.

— „*Aici se capete mâncare caldă și reci*“ — citește amicul. *Tocană piperate, fripture de purcel, cafe cu lapte*“, . . . și alte preparate gastronomice. De băut: *Sticle* cu bere 13 Lei.

Traversăm strada, la nr. 9, unde firma d-lui Lakatos ne lămurește că domnia sa e „*frizer de domn*“ (Mă rog, mândria omului! . . .). Și de ce n'ar putea fi, în definitiv, d-l Lakatos „*frizer de domn*“, dacă și în graiul intelectualului român ardelean cutare e „*advocat de Ungur*“ și cutare „*doctor de Sas*“ ?

Ceva mai jos, la „*Frizeria populară*“, patronul ne atrage atenția printr'un afiș din galantar că un *borberit* costă numai 10 Lei.

— Porcărie! — izbucnește deodată amicul.

— De ce te scandalizezi?

— Cum să nu mă scandalizez, frate? E asta posibil după 15 ani dela Unire? Eu nu le-am observat astea niciodată.

— Nu e vina ta.

— Dar a cui?

— Ale pârdaľnicelor de tinerețe care'ndreaptă privirile spre alte obiective, mai cu vino'ncoa. Mângăie-te că nu ești singur. Sunt mii ca tine.

— Retrag *ofensa* pe care ți-am adus-o și-ți cer iertare.

— Nu e nevoie. Erai de bunăcredință în afirmația ta. Ofensat m'aș fi putut simți numai în cazul că te-aș fi bănuț de re-credință.

De-acum, el cel revoltat și eu cel cu surdina o luăm înapoi spre Palatul Justiției.

În capătul Străzii Fântânii (azi Calea Victoriei), pe zidul cimitirului catolic, două table de tinichea cu avertismentul „*Lipirea Afișelor* (așa, cu inițiala mare) *interzise*“. Atât.

— Ei asta-i culmea! . . . — amicul către mine. Va să zică nici o deosebire între limba întrebuițată de Evreul biuroului de voiaj care organizează „excursiune colectiv eftine“, sau cea folosită de „frizerul de domn“ Lakatos, sau cea a crâșmarului săcuiu cu „mâncare calde și reci“ și între cea întrebuițată de o autoritate a Statului?

— Dacă ți-aș fi făcut eu această constatare așa-i că n'ai fi crezut-o?

— Cum să cred așa ceva!

— Îmi pare bine că te-ai convins personal de această rușine. Căci rușine este. Cei de cari ne-am scandalizat până acum sunt, la urma urmei, niște particulari. Și încă niște minoritari. Iar dacă-ți schimonosește un minoritar limba, îi mai acorzi circumstanțe atenuante. Circumstanțe pe cari, uneori, ești dispus să le acorzi chiar și Românului care, nu din vina lui, numai după Unire a 'nceput să-și cunoască limba maternă. Dar când vezi averstimente, într'o astfel de limbă, din partea unei autorități românești, atunci toate considerațiunile amuțesc.

Prin asociație de idei, îmi vine 'n minte o 'ntâmplare — nu știu dacă e reală sau iscodită — auzită dela poetul Coșbuc într'una din serile petrecute între noi înainte de izbucnirea războiului. Ascultă.

Ci-că un negustor, deschizându-și într'o dimineață prăvălia, găsi pe pragu-i un.... — cum să-i zic ca să nu roșească dd. Argezi, Șeicaru și Al. Kirieșcu? — un ăla de poți călca'n el, dar nu-i poți șpune pe nume. După ce-l cântări din ochi, îl scuipe de deochiu, îi trase o înjurătură proprietarului care l-a abandonat și-apoi, ca să nu-l mai vadă și alții, îl curăți repede-repede.

A doua zi, tot așa. A treia, la fel.

Văzând creștinul că e vorba de o bătaie de joc intenționată, și nu de o nevoie care nu mai îngăduia trecerea satisfacerii ei în vecini, denunță cazul la poliție, dând și numele celui bănuit de această „porcărie“.

Polițaiul urbei, om cu experiență, nu-i prea dădu crezământ și întrebă:

— De ce nu mi l-ai denunțat după prima murdărie?

— M'am gândit: Omul cuminte nu-și bagă nasul în prima balegă de care dă, — răspunse pâritorul.

— De ce n'ai venit după al doilea caz?

— M'am gândit iarăși: Ai curățit pe cel dintâi, curăță și pe-al doilea, că n'o să-ți cadă nasul!

Când am văzut însă că porcăria se repetă și-a treia oră, mi-am zis: S'a trecut cu șaga! Aici trebuie să-și bage nasul și „otoritatea“.

Așa și'n cazul nostru. Treci cu vederea și rușinea din vitrina biuroului de voiaj „Europa“, și firma d-lui Lakatos, și chiar pe a d-lui Cucu. In cazul acesta însă — vorba negustorului lui „Badea Gheorghe“: — s'a trecut cu șaga! Aici trebuie să-și bage nasul și „otoritatea“.

Noroc ca n'au luat cunoștință comuniștii de aceste tăblițe. Ți 'nchipui ce-ar fi pe zidul ăsta? Cum e lung, ar fi putut lipi pe el sute de afișe subversive, anarhice.

— Știi că ar fi interesant, ca, pe baza permisiunii pe care o acordă Primăria pentru lipirea aci a afișelor interzise, să vezi într'o bună zi zidul plin de apeluri incendiare?..

— Și poliția stând neputincioasă cu mânilen sân....

— Cu mânilen sân n'ar sta. Că i-ar aresta.

— Pe ce temei?

— Il vor ști când le va pune vr'un Ghiță Pristanda brânca'n ceafă.

Proces însă ar fi. Interesant proces. De-o parte legea cu sancțiunile ei, de altă parte Primăria cu „salv-ccnductul“ acordat celor care operau până acum pe ascuns, sub scutul beznei. Ce ocaziune pentru avocații trufanda de a se afirma în șurubării și interpretări de paragrafi!

— Numai de nu ne-ar fi auzit vr'un comunist — îmi zise amicul rotindu-și ochii în jur — că, ai dracului cum sunt, te pomenești că „se sesizează“ de acest caz juridic.

S. Tamba

Dări de seamă

Al. Lascarov—Moldovanu : „*Schitul cu plopi*“. Fragmente creștine. Sibiu, 1933. Tip. Arhidiecezană. Pg. 196. Lei 60.

În zdruncinul de azi al sufletului, fiecare piatră pusă sub picioarele care se afundă în nisipul prăbușirii e o binefacere. Dl Lascarov—Moldovanu, care de mult a înțeles că oprirea și întoarcerea spre culme, de pe povârnișul pe care lunecăm, nu se poate face decât proptiți pe temelii solidă a credinței în altarul tăriei și nădejdelor bunicilor noștri, cu căldura și stăruința unui ierarh așa cum ni-l imaginăm noi — cu căldura și stăruința pe care nu îi le poate da decât convingerea adâncă de adevărul al cărui apostol te-ai făcut — așează zi de zi aceste pietri de sprijin, curățind și luminând în același timp calea spre limpezile și liniștitoarele culmi ale credinței mântuitoare.

Cotidianul ignorat de mulțime — o inscripție dintr'un taxicou, o sinucidere, achitarea unei pruncuți, un bețiv din Sărulești, convertirea marelui artist francez Suzanne Delorme la viața de sacrificiu în slujba Crucii, cazul Kreuger „regele chibriturilor“ sau al navigatorului singuratic și ciudat Alain Gerbault, care a pornit într-o zi să traverseze oceanele într-o barcă cu pânză, ca s'o sfârșească în fundul acelor ape ș. a. ș. a. — prinse în raza reflectorului unui suflet profund creștin, devin totatătea contribuții prețioase pentru ilustrarea adevărului nedesmintit de veacuri, etern ca veșnicia, al învățăturilor dumnezeiești.

Și în palpitările inimii de creștin cum deslușești la fiecare pas și svâcnirile sufletului de Român. Cât de contagioasă se desprinde din unele pagini durerea patriotului în fața sumbrei realități!

Câtor Români de bine nu li se vor umezi ochii, alături de ai autorului Schitului cu plopi, punându-și, la aceleași constatări, aceeași dezolantă întrebare :

— „Ce grădină spirituală minunată avem lăsată de Dumnezeu, noi, aceștia, Românii, — și ce-am făcut cu ea?... Ce oameni mari ne-a hărăzit același bun Dumnezeu, — ce minunate însușiri, — ce trecut și ce perspective... Și ce-am făcut noi cu ele“?!...

Și câți nu vor răspunde la fel: „Toate aceste divine daruri și frumuseți nu numai că le nesocotim, dar le și murdărim cu disprețul, bărfirea, ura și otrava gurii și ale sufletului nostru“.

Câți n'au chemat și dintre noi — în astfel de momente — „glorioasele amintiri, lacrimile și suferințele tumultuoasele ridicări și caldele jurăminte“ din anii din urmă.

Și care suflet, neîncântat cu totul, n'a văzut în astfel de ceasuri „chipurile crispate și totuși beatificate ale tovarășilor

căzuți, și n'a auzit „oftatul de supremă clipă al celor prăbușiți în veșnicie“, și n'a simțit în palma sa „tremurata strângere de mână a fratelui în agonie“, iar pe obraz înflorirea „urmelor mereu proaspete ale lacrimelor de atunci“ și, apoi, la capătul suferințelor, năvala din „cele patru unghiuri“ a fraților „ca să-și dea mâna, făcând acum jurământul cel mare, în fața Dumnezeului milostiv și a vremii a toate răscumpărătoare“ !...

Și iarăși, câți nu vedem, cu sufletul mohorit, că vremea care s'a scurs de atunci nu s'a scurs „spre întărirea celor bune, ci spre slăbirea lor și ridicarea, din pulberea păcatelor, a tuturor celor rele“ „a tuturor răutăților, zavistiilor, asupririlor, hoșiilor, ticăloșiilor veacului de azi“...

Vedem zâmbetul de ironică bagatelizare al celor care „n'au vreme“ să poposească asupra astorfel de „predici popești“, al celor pentru care cursul dintr'o zi al dolarului valorează mai mult decât un volum de confesiuni și călăuziri spre tămăduirea atâtor rane ale sufletului celor deviați din calea arătată de Crucificatul de pe Golgotha.

Vedem însă și lacrima celor care, regăsindu-se în aceste pagini, se îndreaptă cu gând recunoscător spre cel care i-a ajutat să se smulgă din atmosfera în care le putrezia sufletul, intoxicat de doctrine păgâne, îndreptându-li-l spre o lume uitată, „spre sensul vieții adevărate“, spre lumea Celui care s'a jertfit pentru triumful d-zeeștilor sale învățători.

Iată de ce spuneam că „Schitul cu plopi“ al dlui Lascarov—Moldovanu e o *binefacere*, o adevărată binefacere pentru toți care, în izbeliștea de sub cerul fără geană de lumină, de speranță, sub care își cheltuesc ce biet le-a mai rămas dintr'un suflet tulburat, desăxat, caută calea tămăduirii, ostrovul alinării sbuciumului istovitor și al reînnoirii sufletești.

*

B.

Leca Morariu: „*Eminescu la ... Techirghiol*“ (Anti—Călinescu) Colecția „Mihai Eminescu“. Inst. de arte grafice „Bucovina“. I. E. Torouțiu, București. Pg. 31. Format 24×16 cm.

E vorba de volumul „Viața lui Eminescu“, lansat cu atâta risipă de elogii din partea „cafenelei literare“ cuibărită în subsolul presei bucureștene: „o capodoperă de pervertire, de falsificare a tot ce a fost în realitate viața aceluia exemplar unic, de atât de înaltă omenie: Eminescu!“ — cum caracterizează d. Leca Morariu lucrarea d-lui Gh. Călinescu.

Tradus în fața informațiilor contemporanilor trăiți în apropierea poetului, pus în contradicție cu mărturiile documentare asupra omului Eminescu, dovedit de inconsecvențe care-i recuză creditul cetitorului (vezi aprecierile despre Eminescu-pedagog!), biograful lui Eminescu e pus în postura unui agent al Cekei,

care, furișat în domiciliul celui sortit a fi răpus, se uită prin broasca ușii, doară-doară îl va surprinde în intimități infamante, pe care dacă nu le poate constata, cheamă'n ajutor pe oricine se oferă să mărturisească împotriva celui luat la țință, ca aceste depoziții să le strige apoi, cu bucuria omului care a dat peste ce doria, gurilor căscate, la răscrucea drumurilor, spre a creia atmosfera favorabilă rechizitorului și sentinței ce se va pronunța.

Infățișarea omului Eminescu, a celei mai înalte potențe spirituale românești, în halul desgustător în care ne e prezentat de autorul celei mai proaspete biografii a lui, nu cumva are ca stimulent *altceva* decât pasiunea de „noutate“ de „inedit“, de „nudul adevăr“?

Aplauzele cărdășiei critice care i-a conferit galoanele talentului nu-ți dă nimic de bănuț, d-le prof. Leca Morariu?

B.

*

Ion Clopoțel: „Un program de culturalizare a satelor“ Cluj 1933. Conferință. 8° mic, pg. 60, Lei 50.

Cu pilda altor țări înainte, dar răzimat pe realitățile dela noi — unde bugetele comunelor nu prevăd 40—50% în favoarea școalei primare (ca d. e. în Elveția și Franța), 80% din aceste bugete fiind sleite de plata slujbașilor, și unde deplasarea pentru câteva luni în cătunele risipite pe povârnișurile dealurilor a echipelor volante de dascăli (ca în Cehoslovacia, Austria) nu se poate face din cauza greutății încartiruirii și a lipsei de localuri cari să deservească scopul urmărit — dl I. Clopoțel, întemeiat și pe experiența câștigată prin verificări personale, ajunge la concluziunea, că premisa culturalizării satelor noastre e: crearea în fiecare comună a unui punct stabil — bază de acțiune — a unui așezământ centralizator și coordonator, dar totodată și difuzor al activităților de ordin cultural-social, a unui *cămin școlar*, strâns legat de școală, care să fie nu numai un permanent protector al școlărimii din punct de vedere *biologic*, un cultivator din punct de vedere *social*, un stimulator *cultural* al ei, ci și școala stabilă pentru cei mulți — pentru săteni — „arsenalul de războiu permanent împotriva analfabetismului, neștiinței, mizeriei, nesănătății, alcoolismului, nepregătirii în exploatarea bunurilor naturii“. Un așezământ ai cărui beneficiari — forțe pornite de jos în sus — se devină după o vreme tot atâți susținători și fortificatori, de sus în jos, mai conștienți, ai acestei instituțiuni.

Cât privește pe animatorul și patronatorul înfăptuirii acestei instituții centrale culturale, (de vreme ce Statul, chiar când dispune de mijloacele bănești necesare — nu ca azi — e cum îl știm: mână spartă pentru singuratici — pentru ciracii cluburilor politice — și cumplit de sgârcită pentru colectivitate), dl Clopoșel recomandă pe bătrâna noastră Asociațiune Astra.

Nu vom intra, ca alții, în discuția, de prisos, dacă ideea e nouă sau veche. Nu asta importă. Ceeace importă e: merită sau ba sprijinită și înfăptuită ideea pentru care dl Clopoșel militează cu argumente atât de convingătoare?

Procentul nostru de analfabeți, de mortalitate etc., care pătează atât de rușinos cartea de vizită a României e, credem, cea mai puternică pledoarie în favoarea ei. Cine are altă soluție, mai bună, pentru fortificarea trupei și sufletească a celor rămași în afara preocupărilor *politicianilor de meserie*, să iese cu ea la iveală. Ne-am lăsat destul pe tânjala celor cu gura plină și buzunarele goale, ca, după ce au fost ridicați sus, să-i vedem cu buzunarele pline și gurile înclieiate. E vremea să ne astupăm urechile, să ne sufucăm mânecele și să ne vedem de treabă. Fiecare zi pierdută ne distanțează tot mai mult de cei cari ne-au luat-o de multșor înainte. A mai zăbovi, înseamnă a ne condamna să rămânem mereu codașii națiilor.

Păcat că i s'a prăvălit acestui „Program“ obstacolul prețului, prea urcat, în calea răspândirii.

B.

*

Lucian Predescu: Diaconul Coresi. Teză de doctorat. București, Tip. „Bucovina“ 1933. Pagini 102. Fără indicarea prețului.

Cu viața și opera Diaconului Coresi s'au ocupat mulți. Dl Lucian Predescu e însă cel dintâi care-și ia osteneala muncii migăloase — o simplă trecere în revistă a bibliografiei utilizate de autor e suficientă, ca să ne convingem cât de anevoioasă a trebuit să fie lucrarea — de a reuni într'un volum rezultatele a tot ce s'a scris până acum relativ la „meșterul tipograf“ care ne-a lăsat nu mai puțin de 22 cărți, confruntând texte, date, afirmațiuni — unele rămase, până la dl Predescu, fără documentarea necesară — spre a putea fixa pe cele exacte sau mai probabile.

Cei care-și dau seama de importanța activității lui Coresi în unificarea și adâncirea vieții spirituale a înaintașilor noștri, prin răspândirea largă, în toate provinciile românești, a 10 cărți bisericești tipărite de el în limba anonimului călugăr din preajma

mânăstirii maramureșene Peri, își vor da seama și de marele serviciu pe care-l aduce dl P. cu acest studiu istoriei noastre literare.

De aceea, nu-i vom precupeți vorba bună de recomandare tuturor celor care se interesează de începuturile literaturii noastre scrise, legată de activitatea dela Brașov a Diaconului Coresi.

În capitolul final al „Privirilor generale asupra operei lui Coresi“ sunt pagini care ar trebui luate în manualele de istoria literaturii vechi.

Studiul se încheie cu un folositor indice lexical.

Subliniem, cu satisfacție, și eleganta înfățișare tehnică pe care tipografia d-lui I. E. Toroușiu a înțeles s'o dea lucrării.

B.

*

Prof. Victor Jinga: România în fața prefacerilor. Cluj. Tip. Națională S. A. 1933. Pg. 24. Lei 25.

După rezumarea prefacerilor structurale ale societății românești din trecut, cu înjghebarea celor două partide: *liberal* și *conservator*, cu componenții și interesele lor, dl V. J. subliniază斗争erea, prin ivirea capitalismului comercial cămătar, a clasei boierești (temeiul partidului conservator), cea cu poște multe și costisitoare, care se cereau satisfăcute, și, mai târziu, în lipsa organizațiilor de credit agricol, ducerea la sapă de lemn și a clasei țărănești, prin înlesnirea circulației pământului, pe care o aduc diferitele forme agrare.

Instinctul de conservare și năzuința spre progres a acesteia creiază însă *cooperafia* ca instrument de luptă social-economică cu diferitele ei forme de activitate: obștii de arendare și cumpărare de pământ, bănci populare, cooperative forestiere etc.

Intemeierea de bănci înainte de a se fi întemeiat industria — în V. Regat — „a dus apoi la formarea unei oligarhii economice centraliste, care dirija dela București viața economică a țării. Aveam, în fond, o economie orientată dela centru spre periferie și, în formă, un regim politic invers, care era orientat dela periferie spre centru“. Aceste prefaceri schimbă organizarea socială, așezând pe primul plan al vieții economice și politice o nouă pătură socială, compusă din „oameni desprinși din marea și mica boierime, burghezi și intelectuali de origine rurală“. Nu-i schimbă însă sufletul animator. „Neputându-se schimba oamenii, s'au schimbat instituțiile“. „Pe când însă reacționarii latifundiați au încetat de a mai avea vre-o însemnătate politică și economică, spiritul lor domină încă viața culturală a țării“.

Urmează paginile privitoare la relațiile din Transilvania, la zilele grele ale capitalismului ca, făcând apoi inventarul ideilor,

doctrinelor și speranțelor noastre, să arate drumul pe care ar trebui să-l urmăm.

În fața prefacerilor ceasului de față, de încheiere, rezumă în 12 puncte datoriile care ni se impun.

Iată câteva :

Să ținem seamă că suntem un neam și un Stat de țărani ale căror interese superioare să le coordonăm cu acelea ale celorlalte pături sociale minore.

Să încadrăm individualitatea noastră națională în ritmul vieții culturale, spirituale, politice și economice al popoarelor, trăgând din interdependența statelor maximum de folos pentru noi.

Să reînnoim conținutul spiritual al vieții, impunând imperativul etic în societatea românească.

Să înlocuim, progresiv, producțiunea destinată nevoilor private prin producțiunea pentru colectivitate, înlăturând și anarhia distribuției etc.

*

Volumul-album frumos prăznuitor al unui secol de viață a **Monitorului Oficial** e oglinda unui trecut cu multe piedeci dar și cu multe bunăvoințe, care, triumfând asupra celor dintâi, au dus la desvoltarea pe care au luat-o organul oficial și Imprimeriile Statului, o culme de pe care cei de azi privesc cu încredere spre viitor dar și cu recunoștință spre un trecut de continue eforturi, jertfe, care stau la baza bogatei și modernei înzestrări de azi.

Din paginile d-lui dir. general A. D. Bunescu desprindem că începuturile Buletinului oficial al Statului se confundă cu începuturile ziaristiceii noastre din cele două Principate — cu „Curierul Românesc” al lui Ion Eliade Rădulescu și cu „Albina Românească” a lui Gh. Asachi — în care începură să apară cele dintâi informații oficiale. Abia după trei ani, la 8/20 Dec. 1832, își au în Muntenia (în Moldova numai la 22 Iunie v. 1833) aceste informații Buletinul lor *special*, redactat însă tot de redactorul Curierului. Cine va răsfoci cu atenție luxoasele file ale acestui volum jubilar va cunoaște nu numai schimbările survenite în titlul și conducerea Buletinului sau trecerea lui dela Ministerul de Externe la cel de Interne și invers, ca să ajungă în urmă la cel de Finanțe, nici numai fazele de desvoltare, de continuu progres al acestui organ oficial al Statului până a ajunge să dispună de bogatul și perfecționatul utilaj în modernul ei palat de azi, ci face și cunoștința momentelor esențiale ale istoriei noastre din ultima sută de ani, cu înfrângeri dar și cu biruințele care au culminat în cea de acum cincisprezece ani.

Nu e locul a le reîmprospăta aici scoase din cadrul sărbătoresc în care ni le înfățișează autorii volumului jubilar.

Vom desprinde însă câteva date și informații din istoricul Monitorului, care nu se găsesc în manualele de istorie.

Primul lui redactor, I. Eliade Rădulescu, îl redactează până la 1847, introducând în Buletin încă din 1839 și litere latine. Pitarul Zaharia Carcalechi „Tipograful Curții“ cum se întitulează el, asupra căruia trece la 1847 concesiunea imprimării Buletinului, le suprimă, reintroducând buchile cirilice. Abia după 6 ani, la 1853, după ce trece din mâinile lui Carcalechi la tipografia Colegiului Sf. Sava, i se împetrișează iarăși paginile cu litere latine — cirilicele dispar cu totul numai la 1860 (cu nr. 122) — deschizându-se cu această trecere o nouă epocă în istoricul lui prin eliminarea din el a știrilor politice și prin caracterul cultural și educativ pe care-l primește. Pe lângă bogăția articolelor care privesc cultura pământului, creșterea vitelor, sănătatea, cultura publică etc. — publicate toate sub egida „Eforia Școalelor“ — sporesc și știrile din străinătate. Tot în acest an se publică în coloanele lui pentru prima oară și un text francez.

În 1861 găsim în el semnificative reproduceri din „*Gazeta Transilvaniei*“. „Să trimită Românii deputați la parlamentul imperial?“ (nr. 99) „Pretențiunile Românilor din Hinidora la restaurațiunea din 1861“ (nr. 128).

În nr. 54 din 1863 se reproduce o parte din discursul lui I. El. Rădulescu la moartea poetului Ion Văcărescu, iar în anul următor, critici dramatice, unele iscălite de Hăjdău (nr. 246 și 257).

Ca ilustrare a atmosferei în care se făceau debaterile din Corpurile Legiuitoare a acelor vremuri, reproducem și noi dialogul din Adunarea Deputaților, publicat în nr. 70 din 1868.

D. D. Lupașcu: . . . Ei bine, dacă e vorba să interpretăm regulamentul după capricii și fantezie. . . .

D. Președinte: Fiți mai parlamentari, vă rog“.

(Ce lecție usturătoare a *scorfoșilor* de acum 65 de ani pentru *obrazele subfiri* din anul Domnului 1933!)

Dela formatul de ziar la formatul de azi trece în anul 1875, iar unitatea de conducere a Monitorului și Imprimeriei, scindată de mai multe ori, intră, începând cu I-III. 1877 într-o perioadă de stabilitate care durează 16 ani. În acest răstimp publicațiile cu caracter cultural se reduc mult; în schimb se publică proce-sele verbale ale Academiei, aparând în 1885 și notele polemice, unele destul de agresive.

În localul propriu din Bulev. Elisabeta 29 se mută în 1887, în cursul ultimului războiu apare la Iași, devenind în timpul

acesta cu numele sutelor de mii de eroi „cartea de aur a țării“. Ultimul nr. apărut la Iași poartă data de 16 Nov. 1918.

Dela 1928 apare în trei părți separate.

Gospodarii de azi ai Mon. Oficial și Imprimeriei Statului înghirlandează prin volumul publicat în superioare condiții tehnice, cu meritată recunoștință, roadele unui trecut mai ades vitreg, dar înviorat mereu de strădaniile al căror ecou a ajuns până la noi. E o operă prin care nu cinstesc numai trecutul. Se cinstesc și pe sine.

B.

*

Reviste primite la Redacție.

Pe viitor nu vom mai da cuprinsul revistelor primite la Redacție decât în măsura reciprocității.

Boabe de Grâu nr. 4. (pe Aprilie) ne aduce din pana colaboratorului nostru, a d-lui *Aurel A. Mureșianu* pasionatul răscolitor al vremurilor apuse și cel mai temeinic cunoscător al trecutului acestui colț de românism, un studiu amplu și bogat ilustrat, asupra laboratorului și în același timp, difuzorului, peste opt decenii, de carte, conștiință și energie națională — cu efecte de mulți nebănuite măcar — care au fost „Școalele centrale române gr. or.“ din Brașov. O merituoasă evocare a unor vremuri de înaltă semnificație națională prin jertfele impresionante care s'au adus, prin sufletul cald românesc care s'a cheltuit întru crearea, într'o vreme când astfel de realizări păreau de domeniul imposibilităților, a unor instituțiuni menite să lărgescă și orizonturile intelectuale ale fiilor de Valahi, apropiindu-i, cu conștiința națională fortificată de cunoașterea vredniciei înaintașilor, de cultura neamurilor privilegiate. E reînvierea trecutului unor așezăminte care ne-au ridicat nu numai în ochii altora, ci și în ai noștri proprii, prin ascendentul câștigat pe urma devotatului apostolat al atâtor serii de idealști care, deși „bogați în sărăcie“, nu și-au precupețit nici „talantul“ nici sănătatea, ca să creieze aci la poalele Tâmpiei, în preajma fostei bariere dela Predeal, așa de aprig păzită, puternicul rezervoriu de intelectualitate românească, ce se revărsa, fecundătoare, an de an, și de-o parte și de alta a vechii frontiere dintre frați, sudând sufletele despărțite de silnicul hotar sau pe cele răslețite între aceleași frontiere politice, în zidul de care s'au frânt toate încercările de a ne înstrăina frații unii de alții și a le fărâmița în felul acesta puterea de care n'au încetat niciodată să se teamă stăpânitorii de ieri.

D-l Mureșianu ne trece pe dinaintea ochilor, rînd pe rînd, încadrați în atmosfera vremii, pe toți cei care au binemeritat recunoștința posterității: ctitori spirituali, ctitori materiali, slujitori la altarul „Litteris et virtuti“, cu toate ostenețele, cu toate greutățile, dar și cu toată bucuria — neegalată decât poate de cea a părintelui care-și vede dorințele întrupate în odrasla care-i va perpetua numele și va desăvârși opera în care și-a închis sufletul — de a vedea robind, peste așteptări, răsadul luminii și al virtuților naționale.

Lucrarea d-lui Mureșianu, apărută în superioarele condiții tehnice ale Boabelor de Grâu, utilizează nu numai materialul informativ cunoscut din alte publicații, ci și informații mai puțin cunoscute, dînd și câteva facsimile inedite ca și o bogată galerie de fotografii de grupuri sau persoane singuratice: mece-nați, conducători — administrativi și spirituali — foști elevi sau dascăli care au tras brazde fecunde în ogorul sufletelor încredințate lor. Iată de ce suntem încredințați că aceste întremătoare pagini vor fi cetite de toți cei pe care îi interesează istoricul acestei matce de cultură, din care s'au desprins roiuri după roiuri de intelectuali, răspîndindu-se active pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale pămîntului românesc și care prin activitatea lor conștientă au contribuit mult, incontestabil, la apropierea zilei de 1 Dec. 1918, de care atîta s'au temut — și aveau motive să se teamă — sugrumătorii dreptului la viață națională a neamului nostru.

Tot în acest nr., d. *Eugen I. Păunel*, ne dă istoricul Bibliotecii Universității din Cernăuți, al cărei director este, cu o amănunțită descriere a „vechii ctitorii a boierilor bucovineni și moldoveni, adăogită cu însuflețire vie din partea tuturor păturilor intelectuale ale Bucovinei, devenită comoara de cărți a institutului celui mai înalt de cultură din nordul Moldovei și astăzi pe cale să se înșire în rîndul bibliotecilor moderne naționale și internaționale“.

B.

*

Dela Blaj ne vine nr. 11 al revistei pentru răspîndirea școlii active între școlari, atît de sugestiv intitulată: „**Răsai Soare**“... Director, dl *Toma Cocișiu* dela „Școala de experiență, bazată pe munca individuală și spontană a elevilor“.

Considerându-i dimensiunile (4 pg.), revista e icoana notoriei sărăcii materiale dascălești din care se smulge și se sbate să se mențină în viață; cîntărindu-i fondul, însă, ea e un prețios document al priceperii în a face carte și educație, în a pregăti școala care ne trebuie — care nu e cea a formalismului abstract, pe care o avem — prin chemarea la viață a poten-

țialităților, prin stimularea fragedelor energii la o activitate școlară bucuroasă de rezultate obținute prin puterile proprii.

Activitatea binefăcătoare a d-lui T. Cocișiu, cu toată modestia ce-l caracterizează, ar trebui să fie pilduitoare pentru atâția și atâția dascăli care se complac în practicarea metodelor moștenite, ucigătoare de suflete și înțărătoare de dragoste de carte; iar pentru conducători, ar trebui să fie prilej de meditat asupra marelui adevăr, a stringentei necesități rezumate în nr-ul ultim de îndrumătorul micilor colaboratori ai revistei: „*Orice inovație am introduce, orice exigență am determina, gândul trebuie să ne fie mereu la școala sâtească în realitatea ei crudă, cu neajunsurile ei strigătoare*”.

De aceea, când cetești azi — în zilele școalei văduvită de interesul activ, fără suflet, fără viață — din pana elevilor, în josul paginilor, ori cât de puține ar fi aceste pagini: „Despre ce am studiat, noi ne dăm seama prin o conferință ținută în fața clasei”. „La școală noi întrebăm”. „Noi ne scriem manualul”. „Noi ne luăm materia de studiat, aceea care ne interesează mai mult”.... — te mângâi că sufletul de apostolat, cu toată mizeria la care l-au condamnat vistiernicii politiciani, n'a pierit încă cu totul.

O încurajare a lui, acolo unde se găsește, ar fi nu numai în interesul școalei ci și al neamului, al țării.

B.

*

Orientări, rev. de studii, critică și literatură. Moinești, (j. Bacău). Apare sub direcția d-lor C. R. Crișan și B. Iordan. Nrul 30 pg. Abon. anual Lei 100.— Exemplarul Lei 10.—

Remarcăm din nr. 3, pe Martie, substanțialul și în același timp bărbătescul prim-articol al d-lui C. R. Crișan: „*Ordine și autoritate*”, cu adevărurile-i tari, spuse limpede, răspicat, intelectualilor de azi cari au acceptat să trăească *oricum*, numai să trăească, deși ei ar trebui să fie *autoritatea vie și constructivă a nației* — chemare dela care au abdicat, supunându-se primului excroc moral, tăcând ori ridicându-i osanele până-l văd în stranele cele mai înalte, „eliminând ori dând la fund tot ce-i mai bun între ei”. Articolul se termină cu apelul: „Intelectualitate de azi, în mâna ta stă soarta vieții de azi și de mâine, fericirea și ordinea europeană și creștină a vremii...”

A venit vremea când cultura trebuie să-și impuie autoritatea la care până acum a renunțat. Intelectuali, desrobiți-vă!

Galileu a înfruntat ignoranța cu prețul vieții. Voi trebuie să înfrunțați robia și scoaterea voastră din viața (de azi) cu prețul existenței voastre. Altfel se dovedește că nu existați. Pentru

redresarea lumii și pentru nimerirea drumului părăsit, inteligența voastră vă va spune: nu este decât o ordine, — justiția, nu este decât o autoritate, — cea morală; nu este decât un scop vieții, — a și-o câștiga, pierzându-ți-o pentru alții, pentru bine, adevăr și dreptate, în slujba divinității și a eternității“.

În nr. 4, pe Aprilie, tot d-l C. R. Crișan izbește fără cruțare și, vai fără puțință de apărare — e doar sfântul adevăr! — în „adulații, zeificații ingeri ai infernului (politicianiștii criminali) care, mai mult decât o invazie străină, dărâmă catapi-teasma morală a sfântului templu: România,“ zgălțând în aceeași vreme și turma „cuminților“, utilitariștilor, comozilor, lașilor, dezertorilor dela datoria față de aproapele — turma celor care fac zid de apărare răului „încât nu știi de ce să te revolți: de nerușinarea hoșului sau de inconștiența și prostia tovarășului cinstit și jefuit, care-l apără“.

Concluzia: „Numai prin afirmarea sufletului nostru etern în slujba aproapelui (care deocamdată e Țara) și 'n slujba lui Dumnezeu (care deocamdată e cinstea și mila de cei vrednici de milă), — vom putea trece din gloata fluturilor cu aripile arse — omul-animal — în casa primitoare a eternității, — omul-ființă-spirituală“. De aceea „o clipă de bărbăție. Toți cei care conduceți poporul — învățători, preoți, intelectuali — faceți curățenie în jur și în casa unde oficiați politicește. Înțelegeți că partidele sunteți voi. Fără voi, ele nu sunt decât niște forme caraghioase“.

Pagini de literatură semnează în nr. 3. dd: B. Iordan (un fragment din romanul „Trenul albastru“), Șt. Alexiu (un fragment din „Copiii pământului“, roman cu subiect din viața învățătorilor). În nr. 4 dd: B. Iordan (fragmentul „Teoria chibritului“ din romanul „Vitrina cu păpuși de porțelan“), Pavel Nedelcu („Dezordine“), V. C. Munteanu („Ora de istorie,“ jurnal școlar). Bune pagini de versuri și recenzii completează ambele numere.

Sufletul geunin românesc care viază în paginile Orientărilor, la fel de revoltat împotriva ticăloșiei active ca și a lașității pasive, e o nădejde a zilelor de mai bine. Conștiințele cinștite, cu dragoste de aproapele și de biserica lui Hristos, găesc în revista dela Moinești, acoperită de tăcerea condeielor simbriașe, un puternic tonic de dârjenie în lupta pentru clădirea Țării visată de cei mulți și buni, care au mușcat în țărâna câmpului de luptă fulgerați de glonte sau sfârticați de schija dușmanului.

*

La încheierea numărului de față, primim noua revistă dela Cluj, — de sub egida „Astrei“ — „Gând Românesc“, pornită cu rostul „de a mobiliza toate energiile bune ale Ardealului, de a ținea

mereu la suprafață complexul de probleme ale acestei părți de țară, de a continua, cu alte cuvinte, să actualizeze tradiția Astei, — cum ne-o spune în „Cuvânt înainte” redactorul revistei, d. Ion Chinezu.

Intențiile nu sunt nouă, par'că le-am mai fi citit și în alte „Cuvinte înainte”, de aceea noi vom urmări noua revistă cu toată simpatia unor vechi convingși de necesitatea acestei mobilizări, urând tuturor celor porniți la drum cu acest *gând românesc*, să facă de rușine toate manifestările spirituale românești ale Ardealului din ultimii 15 ani, cu „ritmul lor anemic”, inaugurând ea „realizările roditoare”, pe care nu le-au putut inaugura atâtea „încercări cu nădejde urnite”, începând cu „blajina” *Cosânzeana* și încheind cu *Herald* „o uluitoare încercare de frondă juvenilă” care și-a dat duhul după primul număr.

Cu *Astra* la spate, în cel mai puternic centru intelectual al Ardealului, la'ndemână cu atâtea prețioase energii tinere dornice de a-și da contribuția la această operă de ascensionale înfăptuiri și de sgâlțâire acelor ațipiți pe lauri veștejiți, — sorții de isbândă nu-i lipsesc. Succesul atarnă deci numai de sprijinul pecuniar al publicului, iar în lipsa acestuia de rezistența aceluiași sprijin al Astei. Noi li-l dorim și pe unul și pe celalalt, rezervându-le aplauzele pe măsura realizărilor.

Nrul prim al revistei apare cu colaborarea domnilor I. Moldovan — președintele Astei — care fixează rostul tineretului în cadrele Astei, I. Hățieganu, care vorbește despre „Generații vechi și generații nouă”, indicând generația din războiu (25—35 ani) ca formând în viitor „coloana vertebrală a generației noi sortită să facă o Românie Mare fericită și eternă”. D. Șt. Petruțiu aduce informații de interes privitoare la „Aron Florian și orientarea literară a Tel. Român.” Proza literară e reprezentată prin d. I. Agârbiceanu. Rubrici speciale pt. cronica externă, agricolă, economică. Recensii iscălesc dd. G. B. D., D. Prodan, D. Petrovici, A. Decei etc.

Revista de 48 pg, care te'mbie s'o citești și prin eleganța înfățișerii ei, costă, în abon. anual Lei 200. Pt. instituții și autorități dublu, iar pt. preoți, profesori, învățători și studenți Lei 150. Red. și Adm.: Cluj, Calea Moșilor 76.

SPRIJINITORI pe anul 1933.

Dr. Ciura Vas., notar public, Sighișoara	Lei 40.—
Dr. Colbazi Emil, med. primar de spital, Brașov	„ 240.—
Dr. Curta Eugen, medic-colonel, Tg-Mureș	„ 40.—
† Gamber Lazăr, col. î. r., Orșova	„ 40.—
Ionică Ioan, ing. dir. de fabrică, Brașov	„ 500.—
Lapedatu I., dir. Banca Naț., București	„ 240.—
Peteu I., comerciant, Brașov	„ 110.—
Dr. med. Popa Ioan, fost primar, Sf. Gheorghe	„ 100.—
Schiopul Iosif, atașat de presă, Berna	„ 100.—
Dr. Stoian Aurel, medic, Bran	„ 80.—
Ing. Stoicovici Vincențiu, Cernăuți	„ 40.—
Dr. Țeposu Emil, prof. univ. Cluj	„ 40.—
Dr. Voicu C., primarul Munic., Brașov	„ 80.—
Zerneveanu Nic., dir. „Soc. de cărb. Petroșani“ Buc.	„ 500.—

ABONAȚII

care și-au mai achitat abonamentul

Până la 1 Mai 1933.

Pop Gh., cons. la C. de Apel, Brașov.
Orghidan Aurel, com., Brașov.

Până la 1 Iulie 1933.

Mateescu N. C., prof., R. Vâlcea.

Până la 1 Sept. 1933.

Dr. Crețu Miron, med. primar jud.,
Sf. Gheorghe.

Până la 1 Nov. 1933.

Tohăneanu I., dir. de liceu, Galați.

Până la 1 Ianuarie 1934.

Dr. Bănuț A., avocat, București.
Dr. Bleahu D., not. public, Brașov.
Dr. Boeriu N., not. public, Brașov.
Dr. Borșan D., medic, Brașov.
Cartea Românească, Brașov.
Dr. Comaniciu Oct., adv., Brașov.
Comitetul școlar, Baciu.
Deișoreanu Rom., notar, Bran.
Dima N., preot, Ploești.
Dir. gimn. de băeți, Sf. Gheorghe.
Dir. lic. „Dr. I. Meșoță“, Brașov.
Dir. Școalei de ucenici a Statului, Sibiu.
Dir. lic. „V. Alecsandri“, Galați (4 abon.)
Dogariu Rom., secr. Ef. lic. Șaguna,
Brașov.
Dr. Fildan P., adv., Brașov.

Dr. Garoiu I., preș. Baroului adv. Brașov.

Dr. Găvrus R., not. publ., Brașov.

Dr. Ioaneș N., not. publ., Brașov.

Iuga Gh. D., dir. î. r. Bca Naț. Brașov.

Lapedatu I., dir. Bca Naț. București.

Mincu A. Gh., dir. Băncii Agricole, Bu-
curești.

Dr. Moga C., adv., Brașov.

Dr. Negrilă V., medic, Brașov.

Dr. Popovici Șt., șeful Serv. persona-
lului Primăria Brașov.

Dr. Precup N., adv., Brașov.

Primăria comunei Baciu.

Radu A., croitor, Brașov.

Rogozea I., croitor, Brașov.

Dr. Roman V., adv., Brașov.

Dr. Sbârcea T., medic primar jud., î.
r., Brașov.

Școala primară „I. Popazu“, Brașov.

Stelea Sev., preot, Bod.

Dr. Ungur S., adv., Brașov.

Dr. Vasu Al., adv., deputat, Miercurea-
Ciuc.

Până la 1 Mai 1934.

Chelariu Gh., dir. de liceu, î. r., Brașov.

Dr. Dogariu V., medic, Brașov.

Furnică Z. D., propr., București.
 Dr. Glăjariu V., adv., Brașov.
 Lupan D., profesor, Brașov.
 Moșoiu I., restaurateur, Brașov.
 Neguț V., profesor, Brașov.
 Olariu N., dir. de bancă, Luduș.
 Popovici Z., preot, Satulung.
 Sânjoanu F., profesor, Brașov.
 Dr. Stănilă N., cons. C. de Casație,
 București.

Dr. Sulică Alexe, medic, Brașov.
 Dr. Vintilă I., medic, Codlea.

Până la 1 Iulie 1934.

Dr. Brediceanu C., ministru plenipotențiar, Viena.

Până la 1 Ianuarie 1935.

Peteu I., comerciant, Brașov.
 Dr. Voicu C., primarul Munic. Brașov.

Aducem mulțumiri d-lui I. Sulică, primar în Bacia, pentru două abonamente nouă.

Sunt în restanță:
 (Continuare)

Ateneul pop. Astra-Brașovechii	pe doi ani.
Acad. teologică, Caransebeș	" " "
Ardeleanu Rom., dir. școlar, Brașov	" " "
Dr. Crișan Z., not. publ., Sighișoara	" " "
Dir. liceului de băieți, Beiuș	" " "
" " " " Dej	" " "
Dir. liceului din Sighet	" " "
" " „Codreanu“, Bârlad	" " "
" " „Șincai“, București	" " "
" " „C. Brediceanu, Lugoj	" " "
" " din Rădăuți	" " "
Dir. Șc. com. sup. din Lipova	" " "
Dr. Popescu I., primar, Reghin	" " "
Dr. Popoliță N., docent, Cluj	" " "
Rusu Gh., dir. șc., Sita—Buzău	" " "
Astra Râșnov dela 1. V. 1930—1. III. 1933.	
Astra Sf. Gheorghe dela 1. V. 1930—1. I. 1933.	
Acad. Comercială, Cluj, dela 1. I. 1931—azi.	
Dr. Manu Emil, avocat, București, dela 1. V. 1930—azi.	
Crăciun V., Șimleul Silvaniei, dela 1. V. 1930—1. VII. 1932.	
Crăcuț Dumitru, Teliu, dela 1. V. 1930—1. VII. 1932.	
Iosifescu Gh., com., Ploești, dela 1. V. 1930—1. VII. 1932.	
Orghidan Victoria, București, dela 1. V. 1930—1. III. 1933.	
Olteanu Gustav, avocat, Miercurea-Ciuc, dela 1. V. 1930—1. III. 1933.	
Bârsan Anastase, dir de bancă, București, dela 1. V. 1931—1. I. 1933.	
Dr. Iosif I., dir. de bancă, Rupea, dela 1. V. 1931—azi.	

(Vom continua).

Rectificare: La pag. 295, rândul 4 se va citi *Tanais* în loc de *Hypanis*.